

REVUE
CÍRKEVNÍHO PRÁVA
CHURCH LAW REVIEW

70

1/18

XXIV. ročník

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konference katolických biskupů Spojených států amerických,
jakož i členů, předplatitelů a drobných dárců.*

*This issue of Church Law Review was sponsored
by the United States Conference of Catholic Bishops,
as well the members, subscribers and donors.*

Členské příspěvky, předplatné a dary
Společnosti pro církevní právo směřujte laskavě

z ČR na účet č. **1939518309/0800**

a ze zahraničí na účet vedený v eurech (pro SEPA platby)

IBAN: **CZ62 2010 0000 0025 0114 3973**

BIC/SWIFT: **FIOBCZPPXXX**

Please be so kind and send your
membership fees, subscriptions and gifts

from the Czech Republic to account no. **1939518309/0800**

and from abroad to the account in EUR (for SEPA transfers)

IBAN: **CZ62 2010 0000 0025 0114 3973**

BIC/SWIFT: **FIOBCZPPXXX**

OBSAH

EDITORIAL: Revue církevního práva po sedmdesáté (J. R. Tretera) 7

ČLÁNKY

A. I. Hrdina, M. Szabo: Právní moc rozsudku v kanonickém právu 11
S. Příbyl: Počátky svátostné praxe prvotní církve 23
V. Vladár: Právna obyčaj v Graciánovom dekrété 43
M. Weis: Římské cesty biskupa Josefa Hloucha 69
R. Seltenreich: Zbožný, nikoliv však církevní Eike von Repgow
o vztahu císařské a papežské moci 83

ANOTACE A RECENZE

Jakub Kříž: Autonomie církví (S. Příbyl) 95
Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák: Církevní úřady a právníci
v katolické církvi (J. Beránek) 99
Jan Kotous: Kapitoly z dějin českého právníckého rodu Mokřých
(J. R. Tretera) 101

INFORMACE

29. kongres Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církve a státu,
Tallinn, listopad 2017 (Z. Horák) 105
3. mezinárodní vědecká konference začínajících vědeckých pracovníků
a doktorandů kanonického práva a teologie, Olomouc, listopad 2017
(E. Zavadilová) 107
Medzinárodná vedecká konferencia *Financovanie cirkví a náboženských
spoločností – história a súčasnosť*, Trnava, november 2017
(A. Csukás) 109
Ze Společnosti pro církevní právo (J. R. Tretera) 113
Z NOVÉ LITERATURY 121

CONTENTS

EDITORIAL: The Church Law Review for the 70 th Time (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	9
ARTICLES	
A. I. Hrdina, M. Szabo: Legal Force of Judgment in Canon Law	11
S. Příbyl: Beginnings of Sacramental Practice in the Early Church	23
V. Vladár: Legal Custom in Gratian's Decretum	43
M. Weis: Roman Journeys of Bishop Josef Hlouch	69
R. Selteneich: Pious, Not Churchy Eike von Repgow, on the Relationship of Imperial and Papal Powers	83
ABSTRACTS AND REVIEWS	
Jakub Kříž: The Autonomy of Churches (S. Příbyl)	95
Jiří Rajmund Tretera, Zábaj Horák: Ecclesiastical Offices and Lawyers in the Catholic Church (J. Beránek)	99
Jan Kotous: Chapters from the History of a Czech Legal Family of Mokřý (J. R. Tretera)	101
INFORMATION	
29 th Congress of the European Consortium for Church and State Research, Tallinn, November 2017 (Z. Horák)	105
3 rd International Scientific Conference of Beginning Scientists and Doctoral Students of Canon Law and Theology, Olomouc, November 2017 (E. Zavadilová)	107
International Scientific Conference <i>Financing of Churches and Religious Societies – History and Present</i> , Trnava, November 2017 (A. Csukás)	109
From the Church Law Society (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	117
FROM NEW PUBLICATIONS	121

INHALT

EDITORIAL: Revue für Kirchenrecht zum siebzig Mal (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	9
AUFSÄTZE	
A. I. Hrdina, M. Szabo: Rechtskraft des Urteils im kanonischen Recht	11
S. Příbyl: Die Ursprünge der sakramentalen Praxis in der alten Kirche	23
V. Vladár: Rechtsgewohnheit im Decretum Gratiani	43
M. Weis: Reisen nach Rom des Bischofs Josef Hlouch	69
R. Seltenreich: Der fromme, doch wenig „kirchliche“ Eike von Reggow über die kaiserliche und päpstliche Macht und Gewalt	83
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Jakub Kříž: Autonomie der Kirchen (S. Příbyl)	95
Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák: Kirchenämter und Juristen in der katholischen Kirche (J. Beránek)	99
Jan Kotous: Die Kapitel aus der Geschichte des tschechischen juristischen Geschlechts Mokřý (J. R. Tretera)	101
INFORMATIONEN	
29. Kongress des Europäischen Konsortiums für die Forschung der Beziehung zwischen Kirche und Staat, Tallinn, November 2017 (Z. Horák)	105
3. internationale wissenschaftliche Konferenz der jungen wissenschaftlichen Arbeitern und Doktoranden im Bereich des kanonischen Rechts und der Theologie, Olmütz, November 2017 (E. Zavadilová)	107
Internationale wissenschaftliche Konferenz <i>Finanzierung der Kirchen und Religionsgesellschaften – Geschichte und Gegenwart</i> , Trnava, November 2017 (A. Csukás)	109
Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	117
NEU ERSCHIENENE LITERATUR	121

INDICE

EDITORIAL: Rivista di diritto canonico per la settantesima volta (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	9
ARTICOLI	
A. I. Hrdina, M. Szabo: Il passaggio in giudicato della sentenza nel diritto canonico	11
S. Přebyl: Gli inizi della pratica sacramentale nella Chiesa primitiva	23
V. Vladár: La consuetudine nel Decreto di Graziano	43
M. Weis: Viaggi romani del vescovo Josef Hlouch	69
R. Seltenreich: Eike von Repgow, un devoto ma non fazioso sul rapporto del potere imperiale e papale	83
ANNOTAZIONI E RECENSIONI	
Jakub Kříž: L'autonomia delle Chiese (S. Přebyl)	95
Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák: Gli uffici ecclesiastici e giuristi nella Chiesa cattolica (J. Beránek)	99
Jan Kotous: Capitoli dalla storia della famiglia ceca di giuristi Mokřý (J. R. Tretera)	101
INFORMAZIONI	
29° Congresso del Consorzio europeo per la ricerca delle relazioni fra la Chiesa e lo Stato, Tallinn, novembre 2017 (Z. Horák)	105
3ª conferenza scientifica internazionale di studenti di ricerca e scienziati giovani del diritto canonico e di teologia, Olomouc, novembre 2017 (E. Zavadilová)	107
La conferenza scientifica internazionale <i>Finanziamento delle Chiese e degli Enti religiosi – ieri ed oggi</i> , Trnava, novembre 2017 (A. Csukás)	109
Dalla Società per il Diritto Canonico (J. R. Tretera, <i>in English</i>)	117
DALLE NOVITÀ LETTERARIE	121

Editorial

Revue církevního práva po sedmdesáté

Letošní, XXIV. ročník Revue církevního práva začíná číslem sedmdesát. To je z biblického pohledu číslo významné. Patří stejně jako sedmička k číslům vyjadřujícím *plnost*. Stačí si připomenout vytvoření sboru sedmdesáti starších pod horou Sinaj, nebo řecký překlad hebrejské Bible nazvaný Septuaginta podle legendárních sedmdesáti rabínských překladatelů v Alexandrii, či sedmdesát učedníků, které Ježíš rozeslal po celém Izraeli zvěstovat radostnou zvěst o spáse. A podobně i posvátný sedmý den v týdnu nebo sedm svátostí Nového zákona.

Do naší *sedmdesátky* se sešly články, které podobně jako články v předcházejících číslech zastupují v *úplnosti* všechny obory církevního a konfesního práva.

Článek *Právní moc rozsudku v kanonickém právu*, který společně napsali Antonín Ignác Hrdina a Miloš Szabo, pojednává o specifiku, jímž se kanonické právo tak podstatně liší od pojetí práva světského. A současně podává vysvětlení v návaznosti na teologii svátostí. Věříme, že se článek celým svým pojetím i napínavou formou svého podání bude široké čtenářské obci Revue církevního práva líbit a přinese další rozšíření našich obzorů.

Do oboru církevního práva i právních dějin církví patří další ze série článků Stanislava Příbyla o společenské a právní praxi nejstarších křesťanských obcí. Tentokrát je zaměřen – jak nadpis praví – na *Počátky svátostné praxe prvotní církve*. Podává nejen bohatý přehled historických faktů, ale pomáhá pochopit i současnou teologii svátostí.

Podobně do obou oborů patří i článek Vojtecha Vladára *Právní obyčej v Gracianovom dekrétu*. Jde nejen o vhléd do nejvýznamnějšího právního dokumentu středověku z první poloviny 12. století, ale také o kontinuální exegezi stále platného a v současném církevním právu užívaného právního institutu.

Novodobým českým dějinám z doby kolem nastolení diktatury komunistické strany v Československu v roce 1948 a za krátkodobé mírné liberalizace jejího režimu kolem roku 1968 se věnuje článek Martina Weise *Římské cesty biskupa Josefa Hloucha*. Článek jsme uvítali v přesvědčení, že je nutné a nezbytné věnovat

stále více pozornosti novodobým dějinám, především všemu, co předcházelo demokratické obrodě naší vlasti od konce roku 1989. Jinak nám hrozí ztráta historické paměti a postupné propadání našeho nazírání na svět i současnost dětinskosti a vykořeněnosti.

Častým jevem, s nímž se mezi studenty setkáváme, je bezděčné tíhnutí vykládat si některé historické jevy až příliš polarizovaně a ve vzájemných protikladech, což sice napomáhá jejich dobrému zapamatování, někdy je však v rozporu se skutečností. Tak se při zkouškách z právních dějin často setkáváme s tvrzením, že rozdíl mezi dvěma nejznámějšími středověkými právními knihami germánských etnik spočívá především v tom, že Švábské zrcadlo bylo sepsáno františkánským řeholníkem, a je proto v zajetí náboženských představ, zatímco Saské zrcadlo, které sestavil „laik“ Eike von Repgow, je zaměřeno světsky a proticírkevně. Na pravou míru tuto představu uvádí náš hlavní právněhistorický odborník na dané období Radim Seltenreich ve svém článku *Zbožný, nikoliv však církevní Eike von Repgow o vztahu císařské a papežské moci*. Článek je vynikajícím doplněním mozaiky bádání o dějinách vztahu církve a státu, který je součástí teorie konfesního práva.

Jiří Rajmund Tretera, šéfredaktor

Editorial

The Church Law Review for the 70th Time

This XXIVth year of the Church Law Review begins with Issue No. 70. This is a significant number from a biblical point of view. Like the number seven, it expresses *fullness*. Just remember the formation of a group of 70 elders under Mount Sinai, or the Greek translation of the Hebrew Bible known as the Septuagint after the legendary 70 rabbinical translators in Alexandria, or the 70 disciples whom Jesus sent out throughout Israel to announce a joyous message of salvation. Remember also the sacred seventh day of the week or the seven sacraments of the New Testament.

As in previous issues, articles representing *all* the branches of church law and religion law are included in this 70th issue.

The article *Legal Force of Judgment in Canon Law*, jointly written by Antonín Ignác Hrdina and Miloš Szabo, deals with the specificity that significantly distinguishes canon law from the concept of secular law. At the same time, it provides explanations in connection with the theology of the sacraments. We believe that the article will appeal to the wide reading community of the Church Law Review in its entire concept and gripping form and will further extend our horizons.

Another article from Stanislav Příbyl's series on the social and legal practices of the oldest Christian communities belongs to the field of church law and the legal history of churches. This time it is focused – as the title indicates – on the *Beginnings of Sacramental Practice in the Early Church*. It not only provides a rich overview of historical facts but also helps to understand contemporary theology of the sacraments.

Similarly, the article by Vojtech Vladár, *Legal Custom in Gratian's Decretum*, belongs to both fields mentioned. It is not only an insight into the most important legal document of the Middle Ages, from the first half of the 12th century, but also a continuous exegesis of the still valid legal institute which is used in current church law.

The article *Roman Journeys of Bishop Josef Hlouch* by Martin Weis focuses on modern Czech history from the time of the establishment of the dictatorship of the Communist Party in Czechoslovakia in 1948 to the short-term mild liberalization of its regime around 1968. The article was welcomed in the belief that it is necessary and essential to pay more attention to modern history, especially to everything that preceded the democratic rebirth of our country at the end of 1989. Otherwise, we risk the loss of historical memory and the gradual fall of our view on the world into puerility and rootlessness.

The unintentional tendency to interpret some historical occurrences as being rather polarized, and the oppositions within them as very stark, is a frequent phenomenon that we encounter among students. This tendency may help make such events easy to remember, but it sometimes conflicts with reality. Thus, in examinations of legal history, we often encounter the claim that the difference between the two most famous medieval legal books of the Germanic sphere lies above all in the fact that the Swabian Mirror was written by a Franciscan religious and therefore captures religious ideas, while the Saxon Mirror was completed by the 'layman' Eike von Repgow, and thus is oriented secularly and against the church. Our main legal historian and expert on the relevant period, Radim Seltenreich, puts these ideas to right in his article *Pious, Not Churchy Eike von Repgow, on the Relationship of Imperial and Papal Powers*. The article is an excellent addition to the mosaic of research on the history of the relationship between the church and the state, which is part of the theory of religion law.

Jiří Rajmund Tretera, Editor-in-chief

Právní moc rozsudku v kanonickém právu

Antonín Ignác Hrdina, Miloš Szabo

1. Úvodem – jak to bylo u Římanů

Již staří Římané mimo jiné cítili, že by nebylo dobré, aby věc jednou rozsouzená, tedy *res judicata*, byla z libovolných důvodů souzena znovu s možností (rizikem), že v novém řízení bude rozsouzena jinak. Že když Aulus Agerius vůči Numeriu Negidiovovi *ex jure Quiritium* úspěšně vindikoval spornou

kozu a ve sporu byl úspěšný, aby soudce za měsíc vynesl sentenci opačného obsahu – třeba jen proto, že pozemek žalobce sousedil se soudcovým a z tohoto jeho pozemku (navzdory protestům soudce) lezly slepice dírou v plotě na ten soudcův a devastovaly mu tam zahrádku. Pokud se k tomu soudce přece jen odhodlal, mohl se Aulus Agerius bránit námitkou věci rozsouzené (*exceptio rei judicatae vel in judicium deductae*).¹

To přirozeně neplatilo absolutně: existovaly např. případy, kdy ze spravedlivé příčiny (*justa ex causa*) bylo možno magistrátovým rozhodnutím věc vrátit do právně původního stavu (*restitutio in integrum*) – jako by se právně nic nepříhodovalo.² Tak např. prohrál-li Numerius Negidius spor o zmíněnou již kozu, protože byl při jednání nepřítomen a nemohl se hájit, avšak následně svou nepřítomnost

¹ K podrobnostem viz např. HEYROVSKÝ, Leopold, *Dějiny a systém soukromého práva římského*, Bratislava, 1929, s. 189–192.

² K restituci *in integrum* srov. tamtéž, s. 160–162.

řádně omluvil některým z uznávaných důvodů, měla své místo restituce. Ale to postihovalo skutečně jen mimořádné situace, proto se také mluví o mimořádném opravném prostředku. Zásadně tedy soudcovo rozhodnutí ihned nabylo právní moci, jelikož soudní řízení bylo (alespoň za republiky) zásadně jednoinstanční. Odvolání čili apelace (*appellatio*, též *provocatio*) k vyšší instanci je až plodem období principátu. Nelze tedy pochybovat o tom, že takový rozsudek poskytoval účastníkům sporu dostatečnou právní jistotu.

Po tomto nezbytném úvodu ukazujícím, kde institut právní moci vzal svůj původ, budíž přikročeno k vlastnímu tématu, tj. k právní moci v právu kanonickém.

2. Právní moc rozsudku v kanonickém právu

Jak je dostatečně známo, církev se zrodila v prostředí antického Středomoří, a tím v prostředí římského práva. Toto právo přirozenou cestou recipovala pro své potřeby, což platí zejména pro období její masivní institucionalizace po Milánském ediktu. Později se mluvilo dokonce o tom, že „církev žije římským právem“ (*Ecclesia vivit lege Romana*).³ A jestliže to platilo o římském právu obecně, platilo to tím spíše o právu procesním, které církev nejen přejímala, ale také zdokonalovala, až se postupem doby zformovalo v slavný římsko-kanonický proces, který se stal základem moderní procesněprávní úpravy na celém evropském kontinentu. Přitom se nemohla vyhnout otázce, která vždycky byla (a je doposud) pro právní jistotu účastníků řízení důležitá, a tou je konečnost, definitivnost rozsudku, tedy jeho právní moc (ve starší české terminologii právoplatnost).

Není úkolem tohoto článku mapovat historický vývoj tohoto právního institutu a institutů souvisejících (tj. zejména opravných prostředků). Lze jej krok za krokem sledovat ve svodu kanonického práva *Corpus iuris canonici* – od Knihy dekretálů Řehoře IX. (*Liber Extra* z roku 1234)⁴ přes Knihu dekretálů Bonifáce VIII. (*Liber Sextus* z roku 1298)⁵ po Klementiny (1317),⁶ vždy v druhé knize každé z kolekcí

³ K podrobnostem viz např. DEBIŃSKI, Antoni, *Kościół i prawo rzymskie*, Lublin, 2007, 239 s.; HRDINA, Antonín Ignác, *Ecclesia vivit lege Romana*, in: MACH, Peter, PEKARIK, Matej, VLA-DÁR, Vojtech (eds.), *Constans et perpetua voluntas*, Pocta Petrovi Blahovi k 75. narozeninám, Trnava, 2014, s. 223–232.

⁴ X II 27.

⁵ VI° II 14.

⁶ Clem. II 11.

pod nadpisem O rozsudku a právní moci (*De sententia et re judicata*). Obdobně je tomu, pokud jde o právní úpravu odvolání (*appellatio*) či návratu do právně původního stavu (*restitutio in integrum*). Pro koho by to bylo příliš obtížné, může sáhnout k libovolné podrobnější učebnici dějin kanonického práva.⁷ Zde se pokusme jen o stručné shrnutí.

Kanonické právo nerecipovalo jednoinstanční řízení z klasické doby a naopak připustilo, vycházejíc z římského mimořádného procesu (*cognitio extra ordinem*), možnost řádného opravného prostředku: nejprve proti všem rozsudkům, tedy i mezitímním (*sententia interlocutoria*), od Tridentského koncilu pak jen proti rozsudkům konečným.⁸ I zde však existovaly výjimky. Tak nebyla přípustná apelace proti rozsudkům vydaným na základě doznání, pak proti rozsudkům kontumačním, dále v případech, kdy papež soudící prostřednictvím delegáta odvolání vyloučil (*appellatione remota*), také zřekne-li se strana sama odvolání a konečně byl-li vyneseno shodný rozsudek všemi třemi instancemi.

K tomuto poslednímu případu je třeba uvést, že v kanonickém právu se může řízení dostat až před třetí instanci, jíž je Tribunál Římské roty jakožto řádný odvolací soud. Tak např. dnes platí, že rozhodne-li soud diecézního biskupa (tj. diecézní soud, soud první instance) *affirmative*, tedy vyhová-li žalobě, a není-li podáno odvolání, věc může pravomocně skončit už tímto rozhodnutím. Odvolá-li se strana a soud metropolitní (tj. metropolitní soud, soud druhé instance) rozhodne stejně jako soud prvoinstanční, nabude tím rozhodnutí právní moci. Avšak rozhodne-li odvolací soud *negative*, tj. v neprospěch žalobce, jsou dvě možnosti: buď se žalobce neodvolá, takže po marném uplynutí odvolací lhůty se rozsudek stane pravomocným, anebo může podat apelaci právě k Římské rotě, jejíž rozhodnutí v třetí instanci bude konečné. Proti prvoinstančnímu rozsudku se lze dokonce odvolat přímo k Římské rotě, to však s ohledem na její příliš dlouhé „dodací lhůty“ bývá spíše výjimečným případem, leda by protistrana chtěla úmyslně protahovat řízení.

⁷ V češtině např. RITTNER, Edward, *Cirkevní právo katolické II*, Praha, 1889, s. 81 a násl.

⁸ „Stejně tak nesmějí být odvolání podaná stranami přijímána kterýmikoli představenými, ani nemá být věc svěřována [jinému soudu] nebo zakazováno [další jednání soudu první instance], leda proti konečnému rozsudku nebo proti opatření majícímu účinky konečného rozsudku, jehož tíživým následkům nelze předejít tím, že by se podalo odvolání do konečného rozsudku.“ *Viz Dokumenty Tridentského koncilu*, přeložil Antonín Ignác Hrdina, Praha, 2015, s. 238 (24. zasedání, Dekret o reformě, Hlava 20.).

V rámci řádných opravných prostředků pak kanonické právo začalo rozlišovat mezi odvoláním a zmateční stížností. „Odvoláním (*appellatio*) nazývá se žádost sporné strany, by soudce vyšší stolice spor opětně rozhodnul a křivdu, kteráž jí rozsudkem nižšího soudu způsobena byla, odčinil [...]“⁹ Napadá tedy spíše hmotněprávní vady rozhodnutí (*error in decernendo*). Naproti tomu „stížnost zmatečná (*querela nullitatis*) má za účel zrušení rozsudku, tak že spor znovu v první instanci rozhodnut býti musí. Zmatečnost jest odůvodněna, jestliže byly během sporu opomenuty podstatné formálnosti, nebo bylo-li pochybeno proti zásadním pravidlům procesuálním“¹⁰ – tedy jde-li o *error in procedendo*. Protože však zmateční stížnost lze podat v určité lhůtě i proti rozhodnutí pravomocnému, lze na něj v takových případech nahlížet také jako na opravný prostředek mimořádný.

Kdy tedy rozsudek církevního soudu nabývá právní moci? Právní úprava v této věci se v průběhu vývoje římsko-kanonického procesu poněkud měnila, lze však říci, že nikoli zásadním způsobem. Podle současné právní úpravy (kán. 1641 Kodexu kanonického práva z roku 1983) je tomu tak tehdy, když rozsudek již nelze napadnout řádným opravným prostředkem – tedy v případech, kdy 1) mezi týmiž stranami sporu byly vyneseny dva shodné rozsudky o stejném žalobním požadavku a z téhož žalobního důvodu (je-li zde tedy identita stran, obsahu a žalobního důvodu), 2) proti rozsudku nebylo ve stanovené lhůtě podáno odvolání, 3) v odvolacím stupni řízení zaniklo (např. pro nečinnost odvolatele) nebo odvolatel vzal svou apelaci zpět, 4) byl vynesena konečný rozsudek (*sententia definitiva*), proti němuž není odvolání přípustné.¹¹ Tolik teorie.

3. Nepravomocné statusové rozsudky

Praxe je ale poněkud jiná, protože všechno to, co bylo výše řečeno, je (alespoň v platném kanonickém právu) „znehodnoceno“ ustanovením kán. 1643 CIC/1983, že totiž „nikdy se nestávají pravomocnými záležitosti kanonického stavu osob“, tedy statusová rozhodnutí, a těch je v kanonickém právu naprostá většina: jde např. o rozhodnutí o platnosti křtu, svátosti svěcení a zejména manželství

⁹ RITTNER, Edward, *Církevní právo katolické II*, s. 85.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Vedle právě těch rozsudků, které již nabyly právní moci, by se podle kán. 1629 CIC/1983 jednalo o spíše výjimečné případy zákazu odvolání – např. proti rozsudku papeže nebo Nejvyššího tribunálu Apoštolské signatury, proti mezitímnímu rozsudku (leda by měl účinky rozsudku konečného) apod.

(svátostného i nesvátostného). Lze tedy konstatovat, že institut právní moci se v recentním kanonickém právu uplatňuje téměř výlučně v odvětví práva trestního.

V podloží řešení této otázky leží specifikum těchto statusových záležitostí křesťanů, spočívající obvykle v neoddělitelném sepětí osobního stavu křesťanů s některou ze svátostí. Tak např. otázka, je-li (či není-li) někdo křesťanem, závisí na tom, zda mu byla platně udělena svátost křtu; otázka, zda někdo je duchovním, je (alespoň podle současné právní úpravy) odvislá od toho, přijal-li platně svátost svěcení alespoň v jáhenském stupni; je-li někdo skutečným (nejen putativním) manželem, pak závisí na tom, zda platně přijal svátost manželství, eventuálně (v případě nesvátostného manželství) zda alespoň platně uzavřel manželskou smlouvu (*foedus matrimoniale*). A právě proto, že jde o svátosti, a ty neleží v dispoziční oblasti lidského práva (*jus humanum*), favorizuje církev před principem právní jistoty, který je reprezentován právní mocí rozsudku, princip materiální pravdy, který nemůže ustoupit právní domněnce, byť takové, která se v důsledku právní moci stane nevyvratitelnou.

Rozdíl je dobře patrný v řízení o prohlášení manžela za mrtvého (podle občanského zákoníku z roku 2012 domněnka smrti). Tak podle § 76 odst. 1 občanského zákoníku „zjistí-li se, že [člověk prohlášený za mrtvého] je naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží; manželství nebo registrované partnerství se však obnovuje.“ Domnělý nebožtík má tedy v tomto případě smůlu.

Naproti tomu je-li někdo prohlášen za mrtvého v kanonickém řízení,¹² ale následně se zjistí, že se při ztroskotání lodi (na rozdíl od všech ostatních) neutopil, ale na prknu vraku doplaval na pustý ostrov, nepřihlíží se vůbec k právnímu aktu prohlášení za mrtvého, tj. reintegruje se (automaticky „obživne“) i jeho původní manželství. Smůlu má v tomto případě nikoli domnělý nebožtík, ale nový partner domnělého pozůstalého či pozůstalé, nakolik s ním tato osoba uzavřela nové manželství. Na toto druhé manželství nahlíží kanonické právo jako na neplatné *ex tunc*, a je jistě velmi slabou útěchou pro nového „manžela“, že děti, které byly zrozeny z tohoto druhého (putativního) manželství,¹³ jsou považovány za manželské

¹² Jde o správní řízení prováděné diecézním biskupem podle kán. 1707 CIC/1983.

¹³ „Domnělým manželstvím (*matrimonium putativum*) se nazývá neplatné manželství, které bylo uzavřeno v dobré víře alespoň u jednoho partnera, až do té doby, kdy se oba partneři s jistotou dovědí o jeho neplatnosti“ (kán. 1061 § 3 CIC/1983).

(*legitimi*).¹⁴ Konstitutivní pro zánik manželství totiž zůstává smrt manžela (jakožto právní událost), nikoli správní akt biskupa (jakožto individuální správní akt), který navíc nikdy nenabývá právní moci, jak bude níže vyloženo.

Podobně je tomu v případech řízení zkoumajícího platnost manželství.¹⁵ Pokud soud rozhodl o neplatnosti napadeného manželství, ale dodatečně by vyvstaly důkazy, které by mohly vést k opačnému rozhodnutí, řízení se prostě znovu otevře a spor se znovu rozhoduje. Kanonický individuální právní akt prostě nemůže „zlomit“ skutečnost zpečetěnou svátostí manželství – zde totiž nejde o právo ryze církevní (*jus mere ecclesiasticum*), nýbrž o právo božské pozitivní (*jus divinum positivum*), a to diktuje: „Co Bůh spojil, ať člověk nerozlučuje“ (Mt 19, 6). V takových případech se tedy mluví o pouhé vykonatelnosti rozsudku (*sententia facta executiva*), někdy také o omezené či relativní právní moci.

Na druhé straně je třeba uvést, že jde o situace zcela výjimečné, k nimž v české kanonické justici, kam paměť sahá, nedošlo.

4. Nepravomocné správní dekrety

Pro úplnost je třeba dodat, že ze stejných důvodů jako rozsudky v řízení soudním, tak i správní rozhodnutí v řízení správním v českém právním řádu za stanovených podmínek nabývají právní moci a jsou tak garantem právní jistoty účastníků řízení. Ovšem v kanonickém právu ani rozhodnutí správní (*decreta singularia*) nikdy nenabývají právní moci, ale ze zcela jiných důvodů, než tomu bylo u rozhodnutí statusových.

Také správní rozhodnutí jsou sice za stanovených podmínek vykonatelná, nicméně nelze u nich mluvit o právní moci ve shora uvedeném smyslu (relativní nezměnitelnost, založení překážky *rei judicatae*). Tato rozhodnutí jsou totiž zásadně změnitelná, a to, jak předvídá i kán. 47 CIC/1983, zrušením správního aktu, vydáním jiného správního aktu (tak např. rozhodnutí o zřízení farnosti lze zrušit novým rozhodnutím o zrušení téže farnosti), popř. i jinak.¹⁶

¹⁴ Srov. kán. 1137 CIC/1983.

¹⁵ Nelze proto považovat za správné závěry týkající se právní moci kanonickoprávních rozsudků v manželských věcech v publikaci Damiána Němce *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Praha, 2006, na s. 21, 52 a násl., 59, 195 a 196.

¹⁶ Výčet způsobů zániku účinnosti singulárního dekretu obsahuje kán. 58 CIC/1983. Může jít o zákonné zrušení ze strany příslušného představeného a také o zánik zákona, k jehož provedení bylo

Proto také Kodex kanonického práva v souvislosti s nimi mluví nikoli o právní moci (*res judicata*), nýbrž pouze o účinnosti (*effectus*) či síle (*vis*). Je tomu tak proto, že zatímco akty aplikace světského práva směřují pravidelně vůči *nepodřízeným osobám*¹⁷ a smějí do jejich svobody zasahovat jen v případech zákonem přísně vymezených, akty aplikace kanonického práva naproti tomu směřují zásadně vůči osobám administrativně (hierarchicky) *podřízeným* tomu, kdo individuální správní akt vydává (zejména tedy vůči duchovním a řeholníkům), kdy tato podřízenost vyplývá už ze služebního nebo obdobného vztahu.¹⁸ Není však vyloučeno, že budou směřovat i vůči subjektům takto administrativně nepodřízeným (např. v případě udělení dispenze laikovi).

Lze tedy závěrem konstatovat, že v kanonickém právu je v praxi právní moc omezena zásadně jen na trestní rozsudky, a těch je oproti manželským kauzám, tedy statusovým kauzám, nesrovnatelně méně; tedy že institut právní moci má v kanonickém řízení jen periferní význam. Stejně tak je ovšem třeba mít na zřeteli, že pro právní jistotu věřících to nemá žádné fatální důsledky.

Resumé

Autoři se v článku zabývají institutem právní moci jakožto instrumentem právní jistoty účastníků řízení (zde především soudního) v platném kanonickém právu, a to na pozadí náčrtu jeho vývoje od dob římského procesního práva až po jeho recepci. Na rozdíl od světského práva však v kanonickém právu nikdy nenabývají právní moci rozsudky církevních soudů ve věcech statusových (včetně manželských, a těch je naprostá většina), protože jsou zpravidla spjaty se svátostmi: zde se proto proti principu právní jistoty přednostně uplatňuje princip materiální pravdy. Stejně tak se v kanonickém právu nestávají pravomocnými individuální správní akty, protože (opět na rozdíl od světského práva) ve většině případů směřují nikoli vůči jinak nepodřízeným subjektům, nýbrž vůči osobám, jež jsou původcům těchto

vydáno; navíc u příkazu, který nebyl uložen zákonnou listinou, také ztrátou pravomoci toho, kdo jej vydal – to se však v praxi stává jen výjimečně.

¹⁷ Spíše náhodou mohou být určeny i administrativně podřízeným – tak např. stavební povolení vydané pracovníkovi stavebního úřadu; to však na věci nic nemění. Chování jednotlivých hierarchicky podřízených osob v rámci pracovněprávních či služebněprávních vztahů je upravováno individuálními služebními a pracovními *pokyny*, jejichž vydávání je výrazem *již existujícího* právního vztahu nadřízenosti a podřízenosti. Tyto individuální pokyny jsou obdobou interních normativních instrukcí – zde ovšem pro jednotlivý případ.

¹⁸ Zde budiž odhlédnuto od toho, že v jistém vztahu podřízenosti vůči pastýřům církve jsou *všichni* křesťané (srov. kán. 212 § 1 CIC/1983).

právních aktů administrativně podřízeny. Právní moc se tak v kanonickém právu omezuje na (naštěstí) nepříliš frekventované rozsudky v záležitostech trestních.

Summary

Legal Force of Judgment in Canon Law

In the article, the authors deal with the concept of legal force as an instrument of the legal certainty of the parties to the proceedings (here in particular, the judicial proceeding) in applicable canon law, supplemented by an outline of its development from the time of Roman procedural law to its reception. Contrary to secular law, however, in canon law, the judgments of the church tribunals in status matters (including marriages, which form the overwhelming majority of such cases) never come into force, because they are usually linked to sacraments; here, therefore, the principle of material truth is preferentially applied against the principle of legal certainty. Similarly, in canon law, individual administrative acts do not come into force, as (in contrast to secular law), in most cases, they are directed not towards otherwise unsubordinated subjects, but towards those who are administratively subordinate to the originators of these legal acts. Thus, legal force is limited to (fortunately) not too frequent judgments in criminal matters in canon law.

Zusammenfassung

Rechtskraft des Urteils im kanonischen Recht

Autoren befassen sich im Artikel mit dem Institut der Rechtskraft, die zur Rechtssicherheit der Verfahrensbeteiligten (hier insbesondere im Rahmen des Verfahrens vor dem Gericht) im geltenden kanonischen Recht beiträgt; dies wird im Lichte der Entwicklung dieses Instituts seit der Zeit des römischen Verfahrensrechts bis zur Zeit dessen Rezeption dargestellt. Im Gegenteil zum weltlichen Recht treten im kanonischen Recht nie die Urteile der Kirchengerichten in den Rechtssachen betreffend den Personenstand (die Ehenichtigkeitsverfahren inbegriffen, die eine völlige Mehrheit präsentiert) in Kraft, weil sie in der Regel mit Sakramenten verbunden sind. Hier wird vor dem Grundsatz der Rechtssicherheit der Grundsatz der materiellen Wahrheit bevorzugt. Im kanonischen Recht treten ferner die individuellen Verwaltungsakte nicht in Kraft, denn diese (wiedermal im Gegenteil zum weltlichen Recht) in meisten Fällen nicht an nicht untergeordnete Subjekte, sondern an Personen, die dem erlassenden Verwaltungsträger untergeordnet sind, gerichtet werden. Die Rechtskraft beschränkt sich somit im kanonischen Recht (Gott sei Dank) auf nicht so häufige strafrechtliche Urteile.

Riassunto

Il passaggio in giudicato della sentenza nel diritto canonico

Gli autori si occupano dell'istituto di passaggio in giudicato come uno strumento della certezza giuridica per i partecipanti al processo (soprattutto giudiziale) nel diritto canonico vigente, sullo sfondo di un abbozzo del suo sviluppo dal periodo di diritto romano processuale fino alla sua recezione. Differentemente dal diritto civile, nel diritto canonico le sentenze di tribunali ecclesiastici non passano mai in giudicato nelle cause di stato (comprese quelle matrimoniali che rappresentano una maggioranza assoluta di esse) perché sono regolarmente connesse con i sacramenti: perciò contro il principio di certezza giuridica viene applicato prioritariamente il principio di verità materiale. Allo stesso modo nel diritto canonico neanche gli atti individuali amministrativi passano in giudicato (di nuovo in differenza dal diritto civile) perché nella maggioranza dei casi sono diretti non a soggetti non sottomessi ma alle persone che sono sottomesse agli originari di tali atti giuridici amministrativi. Il passato in giudicato è dunque limitato nel diritto canonico solo alle sentenze penali che sono (per fortuna) rare.

Klíčová slova: kanonické právo, kanonické právo správní, právní moc rozhodnutí, statusová rozhodnutí, opravné prostředky, apelace, restituce in integrum

Keywords: canon law, canon administrative law, legal force of a decision, decisions in status matters, legal remedies, appeal, restitutio in integrum

Autoři

Prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., OPraem, narozen roku 1953 v Praze, přednáší kanonické právo na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni a na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy. Od roku 2009 stojí jako soudní vikář pražského arcibiskupa v čele Metropolitního církevního soudu.

Professor JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., OPraem, was born in Prague in 1953. He teaches church law at the School of Law of the University of West Bohemia in Pilsen and at the School of Catholic Theology of Charles University in Prague. Since 2009, he has been the head of the Metropolitan Tribunal as a judicial vicar of the Archbishop of Prague.

Univ.-Prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., OPraem, geboren 1953 in Prag, lehrt Kirchenrecht an der Juristischen Fakultät der Westböhmisches Universität in Pilsen und an der Katholisch-theologischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Seit 2009 leitet er als Gerichtsvikar des Prager Erzbischofs das Metropolitanengericht in Prag.

Professore JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., OPraem, nato nel 1953 a Praga. Insegna il diritto canonico alla Facoltà di Giurisprudenza della Università della Boemia Occidentale a Plzeň e alla Facoltà di Teologia Cattolica della Università Carolina a Praga. Nel 2009 divenne vicario giudiziale del arcivescovo di Praga, rappresentandolo alla vertice del Tribunale ecclesiastico metropolitano.

ICLic. Mgr. Miloš Szabo, Th.D., je absolventem Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Licenciát kanonického práva obdržel na Katolické univerzitě Jana Pavla II. v polském Lublinu a doktorát teologie na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, kde přednáší kanonické právo, jeho teorii, filosofii a dějiny. Působí jako farář u sv. Gotharda v Praze, jako kanovník Královské kolegiální kapituly Nanebevzetí Panny Marie na hradě Karlštejně a jako soudce u Metropolitaního církevního soudu v Praze.

ICLic. Mgr. Miloš Szabo, Th.D., graduated from the School of Roman Catholic Theology of Sts. Cyril and Methodius at Comenius University in Bratislava. He subsequently received a licentiate in canon law from the John Paul II Catholic University in Lublin and a doctorate in theology from the School of Catholic Theology at Charles University in Prague, where he currently teaches canon law and its theory, philosophy and history. He is also a pastor at St. Gothard's in Prague, a canon of the Royal Collegiate Chapter of the Assumption of the Virgin Mary at the Karlštejn Castle and a judge at the Metropolitan Tribunal in Prague.

ICLic. Mgr. Miloš Szabo, Th.D., absolvierte Römisch-katholische Kyrill- und Methodsche Theologische Fakultät der Comenius-Universität in Bratislava. Er erwarb Lizentiat des kanonischen Rechts an Johannes Paul II. Katholischen Universität in Lublin und Dokortitel im Bereich der Theologie an der Katholisch-theologischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, wo er kanonisches Recht und dessen Theorie, Philosophie und Geschichte liest. Er ist als Pfarrer bei St. Gotthard in Prag, als Kanoniker der Königlichen Kollegiatkapitel der Aufnahme der seligen Jungfrau Maria auf der Burg Karlstein und als Richter am Metropolitanengericht in Prag tätig.

ICLic. Mgr. Miloš Szabo, Th.D., laureatosi alla Facoltà di Teologia Cattolica dei Ss. Cirillo e Metodio della Università Comenio di Bratislava, ha conseguito la licenza in diritto canonico alla Università Cattolica Giovanni Paolo II di Lublino polacco e il dottorato alla Facoltà di Teologia Cattolica dell'Università Carolina a Praga, dove insegna il diritto canonico – teoria, filosofia e storia. E' parroco presso la chiesa San Gottardo a Praga, canonico del Capitolo collegiale dell'Assunzione della Beata Maria Vergine sul castello di Karlštejn e giudice presso il Tribunale ecclesiastico metropolitano a Praga.

prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc.

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Sady Pětatřicátníků 14

306 14 Plzeň

e-mail: i.a.hrdina@strahovskyclaster.cz

ICLic. Mgr. Miloš Szabo, Th.D.

Univerzita Karlova

Katolická teologická fakulta

Katedra pastorálních oborů a právních věd

Thákurova 3

160 00 Praha 6

e-mail: milos.szabo@ktf.cuni.cz

Stoleček Společnosti pro církevní právo na Dni spolků 2017, uspořádaném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 23. října 2017.

The table of the Church Law Society at the Day of Associations 2017, held at the School of Law of Charles University in Prague on 23rd October 2017.

Foto Antonín Krč

Počátky svátostné praxe prvotní církve

Stanislav Příbyl

1. Zvěstování a svátosti

Na první pohled se zdá být nápadný rozdíl mezi váhou, kterou dnes připisuje katolická církev svátostem, v kontrastu s kusými novozákonnými a dalšími prvokřesťanskými zprávami o počátcích církevní svátostné praxe. Již samy pojmové ekvivalenty pro „svátost“, a to jak řecké *mysterion*, tak i latinské *sacramentum*, se v nejranějších dobách církve ještě nepoužívaly ve smyslu, jak se jej církev později pro označení svátostí rozhodla používat. Teologická reflexe těchto pojmů však nastoupila velmi záhy a na křesťanském Západě se o ni zasloužil Tertullianus († kolem r. 220).¹

Je zřejmé a zcela pochopitelné, že se církev ve svých počátcích soustředila především na misi, založenou na živém slově kázání evangelia Ježíše Krista. To zřetelně vyjadřuje sám apoštol Pavel v prvním listu Korintským, kde zdůrazňuje, že Kristus jej neposlal sloužit svátostmi, nýbrž především šířit evangelium slovem: „Děkuji Bohu, že jsem nikoho z vás nepokřtil kromě Krispa a Gaia; tak nemůže nikdo říci, že jste byli pokřtěni v moje jméno. Pokřtil jsem i rodinu Štěpánovu. Jinak už nevím, že bych byl ještě někoho pokřtil. Kristus mě totiž neposlal křtít, ale zvěstovat evangelium, ovšem ne moudrostí slov, aby Kristův kříž nepozbyl smyslu.“² Prvořadost zvěstování, daná mimořádnou naléhavostí nastalého

¹ „Vývoj slova ‚sacramentum‘ v terminus technicus nevycházel z prostého překladu slova *mysterion*. Stojí za tím spíše věčné rozhodnutí, jak se poprvé ozřejmuje u *Tertuliána*, který křest, eucharistii a též manželství (podle Ef 5, 22) označuje za *sacramenta* [...]“ Viz MÜLLER, Gerhard Ludwig, *Katholische Dogmatik für Studium und Praxis der Theologie*, Freiburg im Breisgau, 1995, s. 631–632.

² 1K 1, 14–17. Biblické citace jsou uváděny z Českého ekumenického překladu.

okamžiku dějin spásy, odpovídá výzvam samotného pozemského Ježíše: „Nech mrtvé, ať pochovávají své mrtvé. Ale ty jdi a všude zvěstuj království Boží.“³

Také misijní příkaz Vzkříšeného, doložený Matoušovým evangeliem, předpokládá prioritu zvěstného prvku. Učedníci mají být nejen křtěni, nýbrž také soustavně a průběžně „mystagogicky“ vyučováni: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky, křtěte je ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého a učte je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal.“⁴ Ovšem i samotné působení apoštolů, vyslaných ještě v době veřejného Ježíšova pozemského působení, nebylo zcela prosté vnějších „svátostných“ znamení, jak o tom svědčí Markovo evangelium, podle něhož apoštolové „potírali olejem mnoho nemocných a uzdravovali je“.⁵ V pozdější teologické reflexi bude právě tato zmínka považována za předznamenání budoucí církevní svátostné praxe pomazání nemocných.⁶ List Židům navíc prozrazuje, že součástí vyučování křesťanské nauky se brzy stala také svátostná katecheze, jestliže mezi základní součásti katechetické výuky patřilo i „učení o křtu a vzkládání rukou“.⁷

Účast samotného Pavla na konkrétním eucharistickém shromáždění je dokumentována nikoli v některém z jeho listů, nýbrž ve Skutcích apoštolů. Styl Lukášova vyprávění zde ovšem jednoznačně prozrazuje stopu osobního svědectví: „První den v týdnu jsme se sešli k lámání chleba a Pavel promluvil ke shromáždění.“⁸ Prvním dnem v týdnu se má na mysli neděle, takže zde máme před sebou jedno z nejranějších svědectví o nedělních shromážděních křesťanů; lámání chleba (*klasis tou artou*) pak představuje v reprezentativní zkratce specifického Ježíšova gesta veškeré církevní eucharistické shromáždování a slavení. Propojení s vyučováním a zvěstováním je zde také patrné, vždyť Pavel „protáhl řeč až do půlnoci“.⁹

³ L 9, 60.

⁴ Mt 28, 19–20.

⁵ Mk 6, 13.

⁶ Katolická apologetika formulovala své stanovisko přílehou argumentací: „Mazání to nebylo ani svátostným, jako jest poslední pomazání nemocných, ani obyčejným prostředkem uzdravovacím, nýbrž bylo znamením uzdravovací moci, která byla apoštolům udělena, a spolu předobrazem svátosti posledního pomazání.“ Viz *Bible česká*, Díl druhý: Knihy Nového zákona, Svazek I: Evangelia a Skutky apoštolské, přeložil a úvody i výklady opatřil Jan Ladislav Sýkora, Praha, 1922, s. 189.

⁷ Žd 6, 2.

⁸ Sk 20, 7a.

⁹ Sk 20, 7b.

Sám Pavel projevuje v prvním listu Korintským starost o uspořádaný průběh eucharistické hostiny, v níž se jí z jednoho chleba a pije z jednoho kalicha,¹⁰ navíc mu jde o krocení vnějších extatických projevů narušujících důstojný chod všech modlitebních shromáždění: „Kdyby se celá církev sešla ve shromáždění a všichni by mluvili ve vytržení a přišli by tam lidé nezasvěcení a nevěřící, cožpak neřeknou, že blázníte?“¹¹ Také vnější projevy mluvení v jazycích (*glosolálie*) mají totiž podle Pavla sloužit duchovnímu prospěchu a budování církve, proto je třeba, aby byli ve shromáždění přítomni rovněž ti, kdo jsou schopni prorocké řeči vykládat a činit je tak vhodnými prostředky zvěstování. Pozdější vývoj v církvi pak přinesl postupné ustalování ritu eucharistických shromáždění, zatímco extatické prvky se z bohoslužebných setkávání křesťanů poměrně brzy vytratily.¹²

2. Zázraky a svátosti

Pojímáme-li svátosti tradičně jako viditelná, smysly vnímatelná znamení Kristovy přítomnosti (*signa sensibilia*), pak nelze pominout, že pro ranou církev byly těmi neúčinnějšími znameními přítomného Ježíšova působení především divy a znamení. Tak jako se v církevní nauce o svátostech pojednává vzájemný vztah zvěstování a svátostí, lze rovněž zkoumat také vztah mezi zvěstováním a mimořádnými činy, jimiž se projevovala Ježíšova božská moc. Evangelista Marek, který nejdůsledněji ze všech čtyř pisatelů kanonických evangelií podává obraz Ježíše jako *taumaturga*, divotvůrce, shrnuje podiv lidu nad Ježíšovou exorcizační mocí slovy: „Všichni užasli a jeden druhého se ptali: ‚Co to je? Nové učení plné moci – i nečistým duchům přikáže, a poslechnou ho.‘“¹³

Legitimitu a účinnost církevní misie jako přímého pokračování Ježíšova působení budou proto umocňovat podle misijní výzvy v témže evangeliu také zázračná znamení, totiž exorcismy, glosolálie, imunita před smrtícími jedy a látkami nebo terapeutické vkládání rukou: „Ty, kdo uvěří, budou provázet tato znamení:

¹⁰ 1K 11, 17–34.

¹¹ 1K 14, 23.

¹² „Neexistuje ani v nejmenším nepřerušená tradice mluvení v jazycích od dob Nového zákona až po dnešní dny. Mezi druhým stoletím po Kristu a americkými sektami, které mluvení v jazycích v 19. století znovuobjevily, zeje hluboká mezera.“ Viz BERGER, Klaus, *Kommentar zum Neuen Testament*, Gütersloh, 2011, s. 617.

¹³ Mk 1, 27.

Ve jménu mém budou vyhánět démony a mluvit novými jazyky; budou brát hady do ruky, a vypijí-li něco smrtícího, nic se jim nestane; na choré budou vzkládat ruce a uzdraví je.“¹⁴ Je ovšem zřejmé, že víru v projevy božské moci nelze redukovat na spektakulární divy, které by byly samy o sobě zárukou „úspěšnosti“ zvěstujících.¹⁵

Koexistence kázání evangelia, divotvorného působení a svátostných úkonů je v církvi velmi záhy nápadná, například v epizodě Skutků apoštolů o jáhnu Filipovi v Samaří. Zde Filip účinně exorcizuje, uzdravuje, a následně křtí ty, kdo uvěřili. Navíc přicházejí apoštolové Petr a Jan z Jeruzaléma a vkládají na tyto neofyty ruce, aby také „oni přijali Ducha svatého“.¹⁶ Není rovněž náhodou, že čtvrté evangelium uvádí Ježíšovo rozmnožení chlebů do souvislosti s Ježíšovou eucharistickou řečí o „chlebu, který sestoupil z nebe“.¹⁷ „Svátostné“ a „zázračné“ zde splývá. Podobné prolínání prozrazuje perikopa o Ježíšově uzdravení ochrnutého. Ježíšovo taumaturgické konání zároveň potvrzuje jeho výsostné postavení Syna člověka, který má božskou moc odpouštět na této zemi hříchy.¹⁸

Důraz na nápadnou „mimořádnost“ bude velmi záhy vystřídan přechodem ke stabilizující a upevňující se „svátostnosti“. Tak Pavel rozprostírá v některých pasážích svých listů bohatý vějíř rozmanitých duchovních obdarování, přičemž jedno z těch zcela mimořádných, totiž dar uzdravování (*charisma iamatón*), se podle svědectví Jakubova listu zřejmě transformuje do podoby „pomazání nemocných“. Výjimečné a v novozákonním období ještě neobvyklé je u Jakuba také konkrétní určení kompetence jeho udělovatelů, totiž členů presbyterského kruhu:¹⁹ „Je někdo

¹⁴ Mk 16, 17–18.

¹⁵ „Zřejmě jde o zpětný pohled na začátky misie z hlediska lidového křesťanství, které patrně ovlivňovalo a do jisté míry i dnes ovlivňuje některé skupiny křesťanů.“ Viz POKORNÝ, Petr, *Evangelium podle Marka*, Praha, 2016, s. 307.

¹⁶ Sk 8, 5–17.

¹⁷ „Janovo evangelium ustanovení Večeře Páně nezahrnuje a na jeho místo vsunuje vyprávění o umývání nohou. Eucharistie přesto zůstává v jeho zorném poli, když v řeči o chlebu v kap. 6 vykládá zázrak nasycení zástupů pomocí výroku ‚já jsem‘ jako pravý chléb života.“ Viz POKORNÝ, Petr, HECKEL, Ulrich, *Úvod do Nového zákona*, Přehled literatury a teologie, Praha, 2013, s. 190.

¹⁸ Mk 2, 8–11.

¹⁹ „Starší zde vykonávají svou řádnou úlohu, která u Pavla náleží spíše těm, kdo byli obdarování charismatem uzdravování. Mohli již také vystupovat v úloze zpovědníků a přímluvců, kteří tak nepečují pouze o tělesné, nýbrž o duchovní blaho ‚nemocných‘.“ Viz CAMPENHAUSEN, Hans von, *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, Tübingen, 1953, s. 88–89.

z vás nemocen? Ať zavolá starší (*presbytery*) církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného, Pán jej pozdvihne, a dopustil-li se hříchů, bude mu odpuštěno.“²⁰ Jsme zde svědky propojení vnějšího znamení a přímluvné modlitby, která je pro duchovní i tělesný užitek celého úkonu určující.²¹

3. Otázka počtu svátostí

Není třeba připomínat, že spisy Nového zákona a další psané památky prvotního křesťanství nejsou žádnými manuály sakramentální teologie. Ohledně svátostí tak neřeší otázky, jimiž se zabývala až scholastická teologie, a které definitivně a komplexně kodifikovala závazná nauka Tridentského koncilu (1545–1563). Je zřejmé, že kde není definován ani samotný pojem svátostí, nelze rozvíjet klasické otázky středověké západní církve ohledně počtu svátostí, jejich ustanovení Kristem, slovní formy, svátostné matérie, udělovatele a dalších definičních prvků, týkajících se jednotlivých svátostí. Spisy Nového zákona a další nejstarší křesťanské písemné památky rozhodně neodpovídají žánru systematických pojednání. Jejich přednostním zájmem je rozpamatování na pozemské působení samotného Ježíše, avšak zároveň také svědectví o Ježíšově odkazu v praxi rané církve, bezprostředně a neomylně vedené Duchem.

Za těchto okolností proto není na místě položit *sic et simpliciter* otázku počtu svátostí v souvislosti s požadavkem přímého novozákonního „důkazu“ jejich ustanovení pozemským Ježíšem. Aplikací strohého biblicismu, jak požadovala protestantská reformace, tak vyšlo Lutherovi zprvu zachování tří svátostí, totiž křtu, eucharistie a pokání, Kalvínovi a posléze prakticky všem reformačním církvím pouze dvou: křtu a eucharistie. Scholasticky zpracovaná nauka o sedmi svátostech se tak jevila nadbytečnou.²²

²⁰ Jk 5, 14–15.

²¹ „Praxe pomazání olejem byla pravděpodobně ovlivněna tradičním lékařským pomazáním v tehdejších životních podmínkách. Jakubův list však naznačuje, že účinek uzdravení nemá olej, nýbrž modlitba s vírou, která pomazání olejem doprovází.“ Viz DUBOVSKÝ, Peter (ed.), *Komentáře k Novému zákonu*, 1. svázok: Marek, Trnava, 2013, s. 371.

²² Liberální protestantismus pojednával výsledky scholastického teologického úsilí s jistou ironií: „*Conveniens* sedmičky a organismus svátostí, jak obepíná veškerý život jednotlivců i církve, byly obšírně líčeny. Opravdu jest utvoření právě těchto 7 svátostí mistrovský kousek politiky snad mimovolné.“ Viz HARNACK, Adolf, *Dějiny dogmatu*, Praha, 1903, s. 308–309.

Je jisté, že pro křest a eucharistii je doloženo v novozákonních spisech přímé a bezprostřední pověření pozemským Ježíšem. Příkaz křtít patří mezi povelikonoční události; sám Vzkříšený pověřuje svých tehdejších „jedenáct“, aby podle Markovy verze křtili ty, kdo uvěřili,²³ podle Matouše pak aby křtili učedníky „ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého“.²⁴ Ze zpráv o ustanovení eucharistie samotným Ježíšem je to Pavlovo svědectví v prvním listu Korintským, jež dobou sepsání předstihuje líčení poslední večeře z pera synoptických evangelistů.²⁵ Pavel opakuje, že se má úkon při chlebu i při kalichu činit na Ježíšovu památku (*eis anamnésin*).

Reduktivní až mechanická aplikace biblického kritéria však nezodpoví otázku, proč se nemůže považovat za svátostný úkon například také Ježíšovo omývání nohou učedníkům. Symbolickým úkonem, slavnostně zahajujícím poslední večeři, je ve čtvrtém evangeliu právě umývání nohou, zakončené konkrétní výzvou učedníkům, aby také oni umývali nohy druhým.²⁶ V katolické církvi latinského obřadu je to večerní liturgie Zeleného čtvrtku *Missa in coena Domini*, jež umožňuje vysluhování symbolického obřadu umytí nohou,²⁷ jehož zavedení se může opírat o výslovné biblické ustanovení. Zároveň takový obřad chybí v církevních společenstvích, která se jinak na biblické zdůvodňování své praxe důsledně a soustavně odvolávají.²⁸

Scholastická nauka o sedmi svátostech ustanovených samotným Kristem je v katolické církvi dogmaticky závazná, avšak nachází ohlas také ve východních církvích, které nejsou ve svazku plného společenství s římským papežem. Přesto se jinak logicky sevřené západní pojetí svátostí vzpírá pokusům o širší vymezení

²³ Mk 16, 16.

²⁴ Mt 28, 19.

²⁵ 1K 11, 23–25. Srov. Mt 26, 26–28; Mk 14, 22–24; L 22, 19–20.

²⁶ J 13, 14.

²⁷ Před liturgickou reformou Druhého vatikánského koncilu byl obdobou obřad *Mandatum*, slavený mimo mešní liturgii.

²⁸ „Katolický příklad následovali také mennonité a adventisté, avšak dosud ne evangelické církve. Vzhledem k tomu, že se ve svém učení o svátostech tak jednoznačně opírají o výslovné ustanovení samotným Ježíšem Kristem, je na pováženu, proč vlastně právě ohledně umývání nohou dodnes nedodržují výzvu k opakování tohoto novozákonního znamení.“ Viz STEIN, Albert, *Aktuelle Fragen des Kirchenrechts im ökumenischen Bezug*, in: BOCKHOLT, Peter, RIEDEL-SPANGENBERGER, Ilona (eds.), *Iustitia et Modestia*, Festschrift für Hubert Socha zur Vollendung seines 65. Lebensjahres, München, 1998, s. 199.

svátostných úkonů a svátostnosti vůbec, a to nejen z pohledu dnešního pravoslavi.²⁹ Bylo tomu totiž tak i na křesťanském Západě v období předcházejícím velké scholastické syntéze. Tak například kanonista Rufinus ve svém kompendiu *Summa decretorum* (1157–1159) rozlišoval čtyři třídy svátostí: *sacramenta salutaria* (např. křest), *ministratoria* (např. modlitba hodinek), *veneratoria* (např. liturgické slavení) a *preparatoria* (např. liturgické předměty).³⁰

Doširoka rozvinutou „svátostnost“ lze již podle novozákonních svědectví, obsažených zejména ve Skutcích apoštolů, připsat působení samotného Ducha. Ten spočinul nad shromážděnými učedníky v den Letnic a naplnil je; zároveň je to též Duch, který stvrdil vkládáním rukou apoštolů vybraných Sedm, „plných Ducha a moudrosti“, a také též Duch svatý, jehož byl při pohledu k nebi plný mučedník Štěpán.³¹ Sám Šimon „mág“ nemohl přehlédnout, že „na koho apoštolové vloží ruce, dostává Ducha svatého“.³² Jeho magie se ukázala oproti působení apoštolů bezmocnou, zatímco skutečné exorcizační účinky mělo dokonce i samo použití „šátků a zástěr“, jichž se dotkl Pavel.³³ Zde lze spatřovat dokonce počátky úcty k ostatkům svatých.³⁴

Aplikuje-li se kritérium bezprostředního působení Ducha na otázku ustanovení svátostí Kristem, pak lze vkládání rukou (*cheirotonia*) apoštolů na ty, kdo byli pokřtěni, skutečně chápat jako stvrzení, „konfirmasi“ Ježíšem ustanoveného křtu skrze plnost Ducha svatého. Podobně lze nahlížet vkládání rukou v podobě ustanovování do specifických církevních služeb, ať už se jedná o vybraných Sedm,

²⁹ „V pravoslavné církvi je v současnosti přijat obyčej hovořit o sedmi tajnách: křtu, pomazání myrem, přijímání (eucharistií), pokání, manželství, kněžství a pomazání olejem (pomazání nemocných). Tento obyčej není vlastní starokřesťanské tradici, není původní, ale byl převzat, a to ve 13. století z prostředí katolické církve. Podle posvátné tradice východní církve má svátostnou a mystickou podstatu vše, co v církvi je a patří jí. Naše modlitby, žehnání, dobré skutky, myšlenky, činy – to vše má účast na ‚životě bez konce‘.“ Viz KORMANÍK, Peter, *Základné sväté tajiny pravoslávnej Cirkvi*, Teologicko-praktický výklad, Prešov, 1996, s. 7–8.

³⁰ Srov. PŘIBYL, Stanislav, *Rudolph Sohm a jeho kritika církevního práva*, in: Revue církevního práva č. 13–2/1999, Praha, s. 137.

³¹ Sk 2, 3–4; 6, 3.6; 8, 55.

³² Sk 8, 18.

³³ Sk 19,12.

³⁴ „Relikvie zaujaly od počátku významnou roli při uctívání svatých, neboť pro křesťanskou víru bylo nenahraditelně důležité tělo, jímž se ve zmrtvýchvstání obnovuje celistvost člověka.“ Viz ANGENENDT, Arnold, *Die Geschichte der Heiligenverehrung*, in: BEINERT, Wolfgang (ed.), *Die Heiligen heute ehren*, Leipzig, 1988, s. 91.

nebo o misionáře určené k vyslání.³⁵ V budoucnu proto bude církev nahlížet na tyto formy sebesdílení Ducha prostřednictvím gesta položení rukou jako na jeden ze zakládajících prvků teologické reflexe svátostí biřmování a svěcení kněží.

Nelze také pominout, že podle janovského svědectví je to týž Duch, ježž sám Vzkříšený vdechuje shromážděným apoštolům, aby je uschoptil k odpouštění hříchů.³⁶ Je proto třeba vzít v úvahu souvislost mezi touto scénou a lukášovským narativem o působení Ducha prostřednictvím církve až v období po Letnicích. Autor čtvrtého evangelia nedoprovází svůj spis následným „druhým dílem“, totiž kronikou prvotní církve, jak to činí Lukáš se svými Skutky. Přesto jsou u Jana již do zpráv o Kristově zmrtvýchvstání včleněny další klíčové události, jež Lukáš zařazuje do svého časového plánu, rozvrženého až pro působení církve.

Je nápadné, že Vzkříšený Magdaléně již ráno samotného prvního dne po sobotě oznamuje své nanebevstoupení,³⁷ učedníkům pak ještě téhož dne večer praví: „Přijměte Ducha svatého“ a v té souvislosti je uschoptňuje mocí odpouštět hříchy.³⁸ Lze tedy hovořit o „anticipovaných“ Letnicích a tím spíše nelze oddělovat působení Ducha v počátcích církve od iniciativy samotného vzkříšeného Krista. Na základě toho lze také církevní dogmatickou výpověď o ustanovení svátostí Kristem nahlížet diferencovaněji. Nemusí to být pouze explicitní slova ustanovení či pověření bezprostředně doložené z Ježíšových úst, jež by znamenalo ustanovení té které svátosti samotným Kristem. Důležitou úlohu v celém tomto procesu hrají navíc Ježíšovy přísliby z období jeho veřejného působení i jejich pozdější reflexe při utváření dogmatické soustavy nauky o svátostech.³⁹ Pro chápání manželství jako svátosti pak významně přispělo vyjádření listu Efesanům o velkém tajemství (*mysterion*), jímž manželství odzrcadluje vztah Krista a jeho církve.⁴⁰

³⁵ Sk 13, 3–4.

³⁶ J 20, 22.

³⁷ J 20, 17.

³⁸ J 20, 22–23.

³⁹ To je zřetelné například v případě biřmování: „Jako ostatní svátosti byla i tato svátost ustanovena samotným Ježíšem Kristem. Nebyla tedy ustanovena pouze autoritou apoštolů, ani – jak se domnívali někteří scholastičtí teologové – až na sněmu v Meaux (r. 845). Protože však tato svátost navazuje na letniční události, které se staly až po skončení viditelného Ježíšova poslání, musel Kristus tuto svátost ustanovit prostřednictvím svých příslibů (*promittendo*) (Jan 7, 38n.; 14, 16n.; Lk 24, 49; Sk 1, 5).“ Viz WOLF, Václav, *Syntéza víry*, Olomouc, 2003, s. 140–141.

⁴⁰ Ef 5, 32.

4. Křest v rané církvi

Udílení křtu předcházely v církvi již od samého počátku katecheze, jejichž obsahové prvky lze přibližně rekonstruovat na základě dochovaného raně křesťanského písennictví. Jistě se jednalo především o výklad „Písem“ v christologickém smyslu: „Potom začal od Mojžíše a všech proroků a vykládal jim to, co se na něho vztahovalo ve všech částech Písma.“⁴¹ S takto zaměřenými katechetickými řeči se setkáváme především v případech, kdy posluchači židovská svatá Písma znali nebo chtěli znát, a jejich nové porozumění jim posléze „otevřít oči“, aby porozuměli spásné události Kristovy smrti a jeho zmrtvýchvstání.

Záznamy tohoto typu uvádění do křesťanského porozumění Písmu se nacházejí především ve Skutcích. Katechizujícími zde nebyli nutně samotní apoštolové. Vždyť to byl jáhen Filip, který se ujal etiopského dvořana, dychtícího pochopit smysl konkrétní pasáže z proroka Izajáše, „začal u toho slova Písma a zvěstoval mu Ježíše“.⁴² Na rozdíl od dlouhodobého, často mnohaletého katechumenátu, který se v církvi postupně ujímal, je ve zprávách obsažených ve Skutcích překvapivé, jak bleskově navazoval křest na jednorázové, ač jistě intenzivní katecheze. Než zpochybňovat autenticitu Lukášových vyprávění je vhodnější vzít v úvahu skutečnost, že ti, kdo ve vylíčených epizodách křest přijímají, jsou sami horliví zájemci o výklad posvátných knih, a nalezení výkladu Písem v Kristu v nich vzbuzuje okamžitou a neuhastitelnou touhu. Otázka „co brání, abych byl pokřtěn?“⁴³ navozuje již náznak křestních dotazů, *skrutinií* v pozdější formalizované křestní liturgii.

Obsah křestních katechezí byl však jistě také parenetický, vyzývající, aby nově pokřtění vydávali svědectví ryzího křesťanského života. Úryvky takového katechetického žánru lze zřejmě nalézt například v prvním Petrově listu, který nápadně často zmiňuje křest.⁴⁴ Neofyté jsou zde vyzváni, aby od základu napravili dosavadní zhýralý způsob života: „Dost dlouho už jste dělali to, v čem si libují pohané: žili jste v nevázanosti, vášních, v opilství, v hodech, pitkách a v hanebném modlářství.“⁴⁵

⁴¹ L 24, 27.

⁴² Sk 8, 35.

⁴³ Sk 8, 36b. Rozšířený, tzv. západní text Skutků, doplnil do zjevně mezerovitého líčení události předkřestní vyznání víry (8, 37): „Filip mu řekl: ‚Jestliže věříš celým svým srdcem, nic tomu nebrání.‘ On mu odpověděl: ‚Věřím, že Ježíš Kristus je Syn Boží.‘“

⁴⁴ 1Pt 1, 3.12.23; 2, 2.10.25; 3, 21.

⁴⁵ 1Pt 4, 3.

Důkladná a systematicky pojednaná raně křesťanská pareneze je pak obsažena v první části mimokanonického spisu Didaché, pocházejícího přibližně z přelomu prvního a druhého křesťanského století. Má podobu „dvou cest“ (*duae viae*), a to „cesty života“ a „cesty smrti“.⁴⁶ Z kontextu je patrné, že tato nauka tvořila důležitou součást přípravy na křest, neboť ke křtu mají udělovatelé přistoupit, pokud „všechno toto nejprve řeknou“.⁴⁷ Duchovním prostředkem bezprostřední přípravy na křest je půst: „Před křtem necht' se postí křtící i křtěný a někteří ostatní, pokud mohou; křtěnému přikážeš, aby se den či dva postil.“⁴⁸ Nelze na tomto místě pominout souvislost se skutečností, že křestní obřady se velmi záhy zaplňovaly exorcizačními formullemi, přičemž církev velmi citlivě vnímala, že zlého ducha lze vyhnat modlitbou a postem.⁴⁹

Zásadním problémem zůstává otázka křestní formule, používané v samotných počátcích církve. Skutky apoštolů nesvědčí pro její trojiční podobu; křest se uděluje ve jménu „Ježíše Krista“, „Pána Ježíše“ nebo „Páně“.⁵⁰ Dvojznačné je svědectví spisu Didaché, laděného v židokřesťanském duchu, a proto nikoli náhodou výrazně ovlivněného obdobně orientovaným Matoušovým evangeliem. Autor spisu sice reprodukuje matoušovskou křestní formuli „ve jméno Otce i Syna i Ducha svatého“,⁵¹ zároveň však ještě zmiňuje jako účastníky na eucharistickém stole ty, kdo byli pokřtěni „ve jméno Páně“.⁵² Spis ovšem svědčí ve prospěch ustálení trojiční formule, neboť křest krátkou formulí je uveden spíše mimoděk, nikoli v podobě normativního příkazu.⁵³

V Didaché je navíc obsažena vzhledem k rané době sepsání až překvapivě podrobná kazuistika, týkající se kvality vody použité ke křtu. Je zřejmé, že křest se

⁴⁶ Did 1, 6. Obdobně koncipuje „cestu světla“ a „cestu temnoty“ autor rovněž mimobiblického raně křesťanského spisu – listu Barnabášova (Bar 18–21). Oba spisy zjevně čerpají z téhož zdroje.

⁴⁷ Did 7, 1b.

⁴⁸ Did 7, 4.

⁴⁹ Mk 9, 29.

⁵⁰ Sk 2, 38; 8, 16; 10, 48; 19, 5.

⁵¹ Did 7, 1.

⁵² Did 9, 1.

⁵³ „Tato formule byla pravděpodobně neúmyslně vložena do úryvku spolu s ostatními liturgickými záležitostmi týkajícími se eucharistického slavení. To také ilustruje, jak tato starší jednodušší formule unikla pozdějšímu vývoji, jehož následkem byla trojiční věta všeobecně přijímána do křestního obřadu.“ Viz SANDT, Huub van de, FLUSSER, David, *The Didache, Its Jewish Sources and Its Place in Early Judaism and Christianity*, Minneapolis, 2002, s. 284.

udílel ponořením, jak to odpovídá vlastnímu smyslu slova *baptismos*, a to v říční vodě, ovšem s povolenými výjimkami: „Nemáš-li tekoucí vodu, pokřti v jiné, nemůžeš-li ve studené, pokřti v teplé. Nemáš-li ani jednu, vylij na hlavu třikrát vodu ve jménu Otce a Syna a svatého Ducha.“⁵⁴

Ze způsobu formulace těchto podrobných pravidel je zřejmé, že sklon k vytváření detailních norem, usilujících o zachycení rozmanitých myslitelných variant, není až výsledkem domněle degenerativního procesu v pozdějších křesťanských staletích. Spíše lze položit otázku míry či hranic takového přístupu, který je v tomto konkrétním případě veden prvotním zájmem, aby ke křtu jako nezbytnému přijetí do společenství křesťanů skutečně došlo.⁵⁵ Přesvědčení o nevyhnutelnosti křtu ke spáse vedlo v prvotní církvi až k praxi zástupných křtů za ty, kteří již přežili křesťany dosud žijící: „Jaký by jinak mělo smysl to, že se někteří dávají křtít za mrtvé? Jestliže mrtví vůbec nevstanou, proč se za ně dávají křtít?“⁵⁶ Pavel se dovolává této zvyklosti Korintských v souvislosti se svou obhajobou nauky o vzkříšení.⁵⁷ Následný vývoj v církvi ovšem nebyl zástupnému přijímání jakékoli svátosti příznivý.

5. Eucharistie v rané církvi

Sepsání novozákonních pasáží o poslední večeři a o eucharistických shromážděních v rané církvi předcházela tehdy již etablovaná eucharistická praxe. Lukášovy Skutky ji zařazují na samotné počátky existence církve, kdy ti, kdo přijali slovo a byli pokřtěni, lámali chléb po domech a dělili se o jídlo s radostí a upřímným srdcem.⁵⁸ Zkušenost zpřítomňování Kristových slov a gest jako tradovaných prvků jeho poslední večeře s učedníky jistě ovlivňovala evangelisty při reprodukci četných Ježíšových podobností, jejichž tématem je společná hostina.

⁵⁴ Did 7, 2–3.

⁵⁵ Za překonání hranic takové vstřícnosti lze považovat v pravoslaví připuštěný „křest vzduchem“: „V rámci oikonomie a ve výjimečných případech, kdy hrozí nebezpečí smrti novorozence, může být vykonán tzv. křest vzduchem, tj. trojí pozdvížení novorozence do vzduchu ve jménu svaté Trojice.“ Viz BOUMIS, Panagiotis I., *Kanonické právo pravoslávnej cirkvi*, Prešov, 1997, s. 87.

⁵⁶ 1K 15, 29.

⁵⁷ „Jaký smysl by měl křest za mrtvé, pokud by mrtví neměli opět přijít k životu? Pavel přesvědčuje, že k tomu může dojít pouze v podobě vzkříšení mrtvých.“ Viz BERGER, Klaus, *Kommentar zum Neuen Testament*, s. 624.

⁵⁸ Sk 2, 41.46.

Nejpatrnější je pak tato eucharistická inspirace ve vyprávěních o zázračném rozmnožení chlebě, Ježíšově mimořádném činu zaznamenaném u Matouše a Marka dokonce duplicitně, ale nechybějícím ani ve čtvrtém evangeliu. Jestliže Ježíš „vzal těch pět chlebě a dvě ryby, vzhlédl k nebi, vzdal díky, lámal chleby a dával učedníkům a učedníci zástupům“,⁵⁹ pak jsou zde přítomna nejen všechna gesta poslední večeře, nýbrž také praxe církve, která rukama učedníků podává proměněné dary věřícím.⁶⁰

Nejpůvodnější a z časového hlediska nejranější zpráva o ustanovení památky poslední večeře se nachází v Pavlově prvním listu Korintským.⁶¹ Také u Pavla hraje roli především živá tradice církve. Jestliže totiž přijal od Pána to, co církevním obcím odevzdal,⁶² pak jako ten, kdo na rozdíl od Ježíšových Dvanácti nebyl poslední večeře osobně účasten, označuje za Pánovo svědectví ve skutečnosti až praxi Pánovy církve, kterou je Pavel vázán a nesmí ji obejít bez ztráty identity svého zvěstování. Kromě slov ustanovení při chlebě i při kalichu uvádí Pavel aktuálně přítomné církevní slavení do spásně dějinného kontextu mezi období působení historického Ježíše a jeho druhý příchod: „Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde.“⁶³

K účasti na eucharistickém pokrmu patřil od samého počátku rovněž kající postoj přijímajících: „Nechť každý sám sebe zkoumá, než tento chléb jí a z tohoto kalicha pije.“⁶⁴ Velmi pravděpodobně se nejednalo pouze o individuální sebezpytování. Tak v Jakubově listu je zaznamenána praxe vyznávání hříchů „jeden druhému“⁶⁵ a také v janovských obcích křesťané prosí za odpouštění hříchů, byť pouze

⁵⁹ Mt 14, 19.

⁶⁰ Eucharistický charakter vyprávění o rozmnožení chlebě ilustruje skutečnost, že Ježíšovo pozdvižení očí k nebi se sice nenachází v žádné zprávě o ustanovení poslední večeře, přesto však bylo právě toto gesto přejato do eucharistické liturgie, jak o tom svědčí Římský kánon ve formulě *et elevatis oculis in caelum*.

⁶¹ „Pavel podává v 11, 23–26 zřejmě nejstarší zprávu o večeři Páně. Požehnání nad chlebem stojí na začátku, jak to odpovídá obvyklému židovskému stolování. Poté následuje hostina a na závěr [...] se žehná víno, jak tomu bylo zvykem v helénské praxi.“ Viz BERGER, Klaus, *Kommentar zum Neuen Testament*, s. 607.

⁶² 1K 11, 23.

⁶³ 1K 11, 26.

⁶⁴ 1K 11, 28.

⁶⁵ Jk 5, 16.

takových, které nevedou k smrti.⁶⁶ Tyto výzvy již mohou naznačovat systematické praktikování určitých forem kající disciplíny.⁶⁷

O vyznávání hříchů jako integrální součásti pravidelných eucharistických shromáždění pak svědčí Didaché: „V neděli – den Páně – se shromážděte, lámejte chléb, vzdávejte díky a vyznávejte své hříchy, aby vaše oběť byla čistá.“⁶⁸ Didachista neuvádí, kdo je konkrétně oprávněn v obci vysluhovat tato nedělní díkůvzdání, avšak je zřejmé, že legitimní eucharističtí služebníci budou nejspíše pocházet z místních kruhů „episkopů a diakonů“, mužů „tichých, nezištných, pravdivých a zkušených“, kteří jsou ovšem v křesťanských obcích ctěni až „po prorocích a učitelích“.⁶⁹ Těmto prorokům je na závěr shromáždění dána příležitost „vzdávat díky jak chtějí“.⁷⁰

Takovou svobodu projevu přítomných charismatiků ovšem nelze přeceňovat.⁷¹ V listech mučedníka Ignáce z Antiochie se zkraje druhého století již s charismatickými službami nesetkáváme a garantem eucharistického kultu je zde pouze biskup: „Za platnou (*bebaia*) považujte takovou eucharistii, kterou slaví episkop, nebo někdo, komu to on povolil.“⁷² Biskup tedy bude eucharistické shromáždění vést buď sám, nebo k tomu pověří jiné služebníky, a to nejpravděpodobněji z kolektivního sboru presbyterů.⁷³

⁶⁶ 1J 5, 16.

⁶⁷ „Doslovné znění nikde nesvědčí o určité zpovědní praxi vyznání a rozhršení. Pokud si však uvědomíme, jakou váhu zde má niterné a intenzivní uskutečňování bratrského společenství, je těžko představitelné, že by těmto duchovním zkušenostem neodpovídala duchovní setkávání a pastýřská péče, jak se později objevuje například v raném mnišství.“ Viz CAMPENHAUSEN, Hans von, *Kirchliches Amt und geistliche Vollmacht in den ersten drei Jahrhunderten*, s. 151.

⁶⁸ Did 14, 1.

⁶⁹ Did 15, 1–2.

⁷⁰ Did 10, 7.

⁷¹ „Kontext verše je obzvláště významný, neboť se objevuje teprve poté, co byly komplexně zaznamenány eucharistické modlitby. Tím se prorocká díkůvzdání stávají spíše požehnáními po dovršení eucharistického slavení. To by pak znamenalo spíše omezení svobody proroků při celebraci.“ Viz SLEE, Michelle, *The Church in Antioch in the First Century CE, Communion and Conflict*, London–New York, 2003, s. 112.

⁷² IgnSm 8, 1b.

⁷³ „Řád biskupa a presbytera se odlišují. Z toho nelyne, že by presbyteri přestali konsekrovat eucharistii, avšak je zřejmé, že pokud tak činí, jednají jako zástupci biskupa. [...] Za situace, kdy se původní městská církev spojila s rozrůstajícími se venkovskými místními církvemi, pak následovalo významné období tohoto biskupského delegování pravomocí. Biskup nemohl být vždy při každé eucharistii, a proto měli presbyteri pravidelně konsekrovat.“ Viz LAWSON, John, *A Theological and Historical Introduction to the Apostolic Fathers*, New York, 1961, s. 141.

Specifickou otázkou je vnímání eucharistického shromažďování jako rituálního přinášení oběti. Zatímco katolická teologie vychází především ze skutečnosti jedinečné oběti Kristovy, již je eucharistická oběť zpřítomněním, a teprve v návaznosti na tuto zásadní skutečnost lze hovořit rovněž o oběti Kristovy církve, Didaché vyzývá shromážděné, aby na základě pokorného vyznání hříchů byla „jejich“ oběť čistá (*thysia kathara*).⁷⁴

Tomu by mohla odpovídat také poněkud nejasná zmínka v listu Židům o oltáři, „z něhož nemají právo jíst ti, kdo přinášejí oběti ve stánku“.⁷⁵ Zde již ovšem může mít své místo chápání Kristova kříže jako oltáře, který učinil nadbytečným jeruzalémský chrámový kult provozovaný „ve stánku“.⁷⁶

Ze sklonku prvního křesťanského století pochází rovněž první list Klementův, jehož autor se zastává nelegálně sesazených korintských presbyterů, kteří „obětovali dary (*dóra*) bez vady a zbožně“ a „zastávali bezvadně a se ctí svůj úřad (*leiturgia*)“.⁷⁷ Přestože v novozákonní a v další starokřesťanské literatuře často nenacházíme zcela zřetelné rozlišení mezi obrazným vyjadřováním a reálnou deskripcí, je zřejmé, že kultický jazyk se již v tak rané době prokázal vhodným pro hlubší ponor do smyslu eucharistické a vůbec veškeré svátostné praxe církve.

V Didaché ovšem chybí samotná slova ustanovení eucharistické památky Ježíšem při poslední večeři, nikde zde nenacházíme *narratio institutionis*. Jestliže původ Didaché je s velkou pravděpodobností syrský, pak se ovšem také nabízí srovnání s dochovanou syrskou eucharistickou modlitbou, totiž anaforou „apostolů Addaje a Marje“, kde slova ustanovení rovněž chybí. To mohlo, avšak také nemuselo být projevem vysoké úcty ke konsekračním slovům, jejichž znění se proto nemělo zaznamenávat a zůstávalo celebrantovým „tajemstvím“ (*disciplina*

⁷⁴ „Did 14, 1–3 poprvé v křesťanské literatuře používá pojmu *thysia* specificky jako termínu pro eucharistii, a to bez přímého vztahu ke smírné Kristově oběti. [...] Celý oddíl je výzvou k čisté oběti (*thysia kathara*), jejímž předpokladem je smíření mezi rozvaděnými členy společnosti.“ Viz ÖHLER, Markus, *Cultic Meals in Associations and the Early Christian Eucharist*, in: *Early Christianity* č. 5/2014, Tübingen, s. 500.

⁷⁵ Žd 13, 10.

⁷⁶ „Autor Listu Židům zde chtěl zřejmě zdůraznit neslučitelnost rituálního kultu staré smlouvy se slavením památky večeře Páně. Tu slavil Ježíš se svými učedníky u ‚stolu‘ (srov. L 22, 21), a ne na oltáři. Křesťanským oltářem tu může být míněn Kristův kříž, na kterém Ježíš oběť svého těla reálně uskutečnil.“ Viz BROŽ, Jaroslav, *List Židům*, Praha, 2015, s. 216.

⁷⁷ IKlem 44, 4.6.

arcani).⁷⁸ Jiné významné doklady o vypouštění slov ustanovení se nezachovaly a organický vývoj rozmanitých liturgií křesťanského Východu i Západu nezavdává příčiny k domněnce, že by snad šlo o všeobecně rozšířenou praxi.

Prohlubující se chápání eucharistie jako obzvlášť drahocenného mystéria vedlo k postupnému osamostatňování vlastního obřadu od původně s ním spojené hostiny „hodů lásky“ (*agapé*). Počáteční propojení velikonoční hostiny s nově ustanovenými Ježíšovými slovy a gesty sice usilovalo o nápodobu celého průběhu poslední večeře Páně, avšak zjevně způsobovalo praktické problémy, a to již od samotných počátků: „Když vy se však shromažďujete, není to už společenství večeře Páně: každý se dá hned do své večeře, a jeden má hlad, druhý se opije. Což nemáte své domácnosti, kde byste jedli a pili? Či snad pohrdáte církví Boží a chcete zahanbit ty, kteří nic nemají? Co vám mám říci? Mám vás snad pochválit? [...] Kdo má hlad, ať se nají doma, abyste se neshromažďovali k odsouzení.“⁷⁹ Z Pavlovy výzvy najíst se doma je patrné, že smyslem eucharistických shromáždění již brzy neměla být společná hostina, nýbrž vlastní zehnaní a přijímání samotných eucharistických darů.⁸⁰

Kanonické právo se posléze distancovalo od jakýchkoli praktik, které by někdejší hostiny *agapé* připomínaly. Trullánský sněm (692), který vydal celkem 102 kánonů, dosud respektovaných v církvích byzantské tradice, stanovil přísný zákaz: „Nelze na místech posvěcených Bohu nebo v chrámech pořádati tzv. stolování bratrské lásky a jísti uvnitř chrámu a lože rozestlávati. Ti, kdož se odváží toto učiniti, buď ať přestanou, nebo ať budou odloučení.“⁸¹ Je zřejmé, že chrámy zasvěcené bohoslužbám, které mohli křesťané obývající římské impérium plošně budovat až v období, kdy církev nabyla svobodu, byly od samého počátku

⁷⁸ „Tato anafora má mimořádnou zvláštnost: V nejstarších jejích rukopisech totiž chybí slova o ustanovení. Byla domněnka, že byla vynechána z úcty, aby nebyla zneuctěna napsáním. Tento fakt však ztrácí na důležitosti, když zjistíme, že toto podání nemá mimořádně vysoké stáří, nýbrž dá se odvodit z doby, kdy se kladl přemrštěný důkaz na epiklezi.“ Viz POKORNÝ, Ladislav, *Liturgika II*, Dějiny liturgie v přehledu, Praha, 1977, s. 105.

⁷⁹ 1K 11, 20–22.34.

⁸⁰ „Že spojení společného jídla a slavení večeře Páně se uvolňovalo, až se z něj posléze staly dva samostatné akty a první později pomalu zanikal, o tom víme; a je možné, že toto uvolňování nastalo již na pokyn apoštola Pavla (1K 11, 34).“ Viz FILIPI, Pavel, *Pozvání k oslavě*, Evangelická liturgika, Praha, 2011, s. 52.

⁸¹ *Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, cařihradského, jinak trullského, konaného ve sloupové síni císařského paláce*, pravidlo (kánon) 74, in: *Pravidla všeobecných a místních sněmů i sv. otců pravoslavné církve*, Praha, 1955, s. 58.

vnímány jako posvátné a určené výlučně pro výkon kultu. To byl zřejmý rozdíl od soukromých domů, *domus ecclesiae*, v nichž se v raném období církve scházeli věřící, aby na svých setkáváních konali vše, co patřilo k jejich životu z víry, ať již šlo o úkony ryze duchovní nebo o další projevy sdílení vzájemného společenství.

6. Závěrem

Je zřejmé, že znamení, která církevní věrouka a teologie označuje jako svátosti, byla v církvi přítomna od samotných jejích počátků. Svátostná praxe se uskutečňovala v kontextu celého života církve, nepovažovala se za něco přidaného, zvláštního. Zdánlivě menší pozornost věnovaná svátostným znamením byla jistě dána počátečním očekáváním druhého Kristova příchodu, *parúsie*, ovšem nikoli v tom smyslu, že by snad svátosti měly být jakousi náhražkou Pánova „otálení“. Vždyť také eucharistické díkůvzdání, zaznamenané v Didaché, je zakončeno zvoláním *Maranatha*, „Přijď, Pane“.⁸²

Se způsobem slavení svátostí se v nejranějším křesťanském písemnictví setkáváme především v souvislosti s řešením praktických záležitostí. Například Pavel kárá excesy eucharistické praxe Korintských a podává návod, jak situaci řešit. Také didachista svou kazuistikou ohledně vody potřebné ke křtu zřejmě již naráží na problémy vyvstalé v nestandardních situacích.

V církvi prvních desetiletí se ovšem nesetkáváme pouze se symbolickými úkony, uskutečňovanými při křtu a večeři Páně. Je zde totiž celá škála „svátostných“ úkonů, která rozsah sedmi velkých svátostných znamení církve spíše přesahuje. V této souvislosti je ovšem nutno také zdůraznit, že nejen vnější svátostná znamení, nýbrž celá církev a její duchovní život byl ze strany věřících od počátku vnímán jako „svátostný“, zpřítomňující oslaveného Krista mocí svatého Ducha: „Vytrvale poslouchali učení apoštolů, byli spolu, lámali chléb a modlili se.“⁸³

⁸² Did 10, 6. Srov. 1K 16, 22; Zj 22, 20.

⁸³ Sk 2, 42.

Resumé

Článek zkoumá rozmanité prvky svátostného života prvotní církve. Zabývá se raným obdobím církevních dějin, ve kterých ještě teologická reflexe nedospěla k jednotné nauce o svátostech, jež byla posléze dogmatizována katolickou církví. V prvotní církvi mělo mimořádný význam především misijní úsilí šíření evangelia a rovněž mimořádné činy, které se považovaly za pokračování taumaturgické činnosti samotného Ježíše. Výslovné ustanovení křtu a eucharistie pozemským Ježíšem, zaznamenané v nejstarších křesťanských písemných svědectvích, neznamená, že by se svátostný život rané církve omezoval jen na tyto dvě svátosti. Přesto se článek soustředí především na rozbor textů Nového zákona a apoštolských otců, týkajících se právě těchto dvou bezesporu nejvýznamnějších svátostí.

Summary

Beginnings of Sacramental Practice in the Early Church

The article examines various elements of the sacramental life of the early church. It deals with the early period of ecclesiastical history, in which the theological reflexion did not reach the unified doctrine of sacraments, which was later dogmatized by the Catholic Church. In the early church, missionary efforts to spread the gospel as well as extraordinary acts, which were considered to be the continuation of the thaumaturgical activity of Jesus himself, were particularly important. The express provision of baptism and the Eucharist by the earthly Jesus, recorded in the earliest Christian written testimonies, does not mean that the sacramental life of the early church was limited to these two sacraments. Nevertheless, the article focuses primarily on the analysis of the texts of the New Testament and those of the apostolic fathers concerning these two undoubtedly most important sacraments.

Zusammenfassung

Die Ursprünge der sakramentalen Praxis in der alten Kirche

Artikel forscht mannigfaltige Elemente des sakramentalen Lebens der alten Kirche. Er befasst sich mit der Frühgeschichte des Christentums, als die theologische Reflexe nicht zur einheitlichen Lehre über Sakramente führte, die erst später von der katholischen Kirche dogmatisiert wurde. In der alten Kirche hatte eine außerordentliche Bedeutung das Missionsbemühen um die Verbreitung des Evangeliums als auch außerordentliche Taten, die als Fortsetzung der thaumaturgischen Tätigkeit Jesus betrachtet wurde. Eine explizite Festsetzung des Sakraments der Taufe und der Eucharistie durch den irdischen Jesus, wie sie in den ältesten christlichen Schriftstücken geschildert werden, heißt automatisch nicht, dass das sakramentale Leben der frühen Kirche auf diese zwei Sakramente beschränkt wor-

den war. Der Artikel zielt jedoch auf diese zwei zweifellos bedeutsamste Sakramente, wie sie sich aus dem Neuen Testament und den Schriften der apostolischen Väter ergeben, ab.

Riassunto

Gli inizi della pratica sacramentale nella Chiesa primitiva

L'articolo esamina diversi elementi della vita sacramentale nella Chiesa primitiva. Si occupa dell'era iniziale della storia ecclesiale nella quale una riflessione teologica non fu ancora maturata ad una dottrina unificata circa i sacramenti che in seguito è stata dogmatizzata dalla Chiesa cattolica. Nella Chiesa primitiva soprattutto lo zelo missionario per diffondere il vangelo era di rilievo particolare. Inoltre anche gli atti straordinari ritenuti di essere una continuazione dell'attività taumaturgica dello stesso Gesù. L'atto di stabilire in modo espresso il battesimo e l'Eucaristia dal Gesù terreno, annotato nelle più antiche testimonianze cristiane scritte, non vuol dire che la vita della Chiesa primitiva si limitò solo a questi due sacramenti. Ciò nonostante, l'articolo si concentra soprattutto all'analisi del Nuovo Testamento e dei Padri apostolici riguardanti proprio questi due sacramenti più importanti.

Klíčová slova: svátosti, církev, zázraky, křest, eucharistie, jáhen, presbyter, biskup

Keywords: sacraments, church, miracles, baptism, Eucharist, deacon, presbyter, bishop

Autor

Doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D., je knězem katolické Arcidiecéze pražské. Vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a Fakultu kanonického práva na Institutu obojího práva při Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě se habilitoval prací Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989. Je soudcem Metropolitního církevního soudu v Praze, vyučujícím církevního a světského práva na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, vědeckým pracovníkem Ústavu pro právní otázky náboženské svobody na Právnické fakultě Trnavské univerzity v Trnavě a duchovním správcem kostela Nanebevzetí Panny Marie a Karla Velikého v Praze na Karlově.

Associate Professor JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D., is a priest from the Catholic Archdiocese of Prague. He studied at the School of Law of Charles University in Prague and the School of Canon Law of the Institutum Utriusque Iuris of the Pontifical Lateran

University in Rome. He received the degree of Associate Professor following a successful defence of his dissertation, Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (Czech Religion Law after 1989), from the School of Law of University in Trnava (Slovakia). He is a judge of the Metropolitan Tribunal in Prague, teaches church law and secular law at the School of Theology of the University of South Bohemia in České Budějovice, and is a scientific co-worker at the Institute for Legal Aspects of Religious Freedom of the University in Trnava, as well as serves as a spiritual administrator at the St. Mary of the Assumption and Charlemagne Church in Prague-Karlovy.

Univ.-Doz. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D., wirkt als Priester in Prager Erzdiözese. Er absolvierte Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag und die Fakultät des kanonischen Rechts des Iuris-Utriusque-Instituts der Päpstlichen Lateranuniversität in Rom. Er habilitierte sich an der Juristischen Fakultät der Universität in Trnava (Slowakei) mit der Arbeit Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (in der deutschen Sprache) als Universitätsdozent. Er ist Richter des kirchlichen Metropolitangerichts in Prag und lehrt Kirchenrecht und weltliches Recht an der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis. Er wirkt auch als wissenschaftlicher Mitarbeiter des Instituts für rechtliche Fragen der Religionsfreiheit an der Juristischen Fakultät der Universität in Trnava. Er ist auch als Seelsorger der Kirche St. Mariä Himmelfahrt und Kaiser Karl der Große in Prag-Karlovy tätig.

Professore JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D., sacerdote cattolico della Arcidiocesi di Praga, laureato in diritto alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga ed alla Facoltà di Diritto Canonico dell'Istituto Utriusque Iuris presso la Università Pontificia Lateranense a Roma. Si è abilitato alla Facoltà di Giurisprudenza della Università di Trnava (Slovacchia) con la tesi Tschechisches Staatskirchenrecht nach 1989 (Diritto Ecclesiastico Ceco dopo il 1989). È giudice del Tribunale metropolitano a Praga, insegnante del diritto canonico e secolare alla Facoltà di Teologia della Università di Boemia Meridionale a České Budějovice, scienziato dell'Istituto degli aspetti giuridici della libertà religiosa presso la Facoltà di Giurisprudenza della Università di Trnava ed rettore della chiesa di Santa Maria Assunta e di San Carlo Magno a Praga-Karlovy.

doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D.

Krymská 23
101 00 Praha 10

e-mail: standa.pribyl@volny.cz

Mladí kanonisté z Katolické univerzity Jana Pavla II. v Lublině na 3. mezinárodní vědecké konferenci začínajících vědeckých pracovníků a doktorandů kanonického práva a teologie, která se uskutečnila v Olomouci dne 24. listopadu 2017.

Young canonists from the John Paul II Catholic University in Lublin at the 3rd International Scientific Conference of Beginning Scientists and Doctoral Students of Canon Law and Theology, which took place in Olomouc on 24th November 2017.

Foto Ondřej Talaš

Právna obyčaj v Graciánovom dekrété

Vojtech Vladár

Tento článok bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0568/14 *Justiniánske Digesta a ich sprístupňovanie vo vedeckej a odbornej komunite*.

Graciánov dekrét (*Decretum Gratiani*, resp. *Concordia discordantium canonum*) možno z historickoprávneho hľadiska označiť za jeden z posledných, avšak najdôležitejších výsledkov gregoriánskej reformy (*reforma gregoriana*). Tá voľne nadväzovala na reformy kláštorného reformného hnutia, pričom oba tieto procesy bývajú v kánonistike označované pojmom cirkevné reformy 10. a 11. storočia. Predchádzalo im obdobie náboženského úpadku, keď sa cirkev stala závislou od cisárstva, resp. moci partikulárnych svetských vládcov (*saeculum obscurum*).

Gregoriánska reforma bola zameraná nielen na potlačenie laických prvkov v rýdzo duchovných záležitostiach cirkvi. V jej prípade totiž išlo o reformné hnutie, ktoré si za cieľ kládlo predovšetkým obnovu cirkevného a náboženského života v tom najširšom zmysle slova.¹ Keďže jej vplyvy a koncepcie sa odzrkadlili aj v celkovom poňatí hierarchickej štruktúry katolíckej cirkvi, celkom prirodzene sa museli premietnuť aj do jej právneho systému.

Väčšina zásahov svetských vládcov do duchovnej sféry pritom nachádzala svoj pôvod v starých obyčajoch (*consuetudines priscae*), prameniach v tom čase v hlboko zakorenenom a v prospech svetských autorít koncipovanom beneficiátnom zriadení, ktoré vychádzalo z ešte staršieho inštitútu súkromných kostolov

¹ KUMOR, Boleslav, *Cirkevné dejiny 3, Zlaté obdobie kresťanského stredoveku*, Levoča, 2001, s. 7–13.

(*ecclesiae propriae*). Aj z toho dôvodu sa očakávalo, že závery pápeža Gregora VII. (1073–1085), podľa ktorého bola táto reforma pomenovaná, budú potvrdené a historicky odôvodnené v novom kánonickoprávnom diele, spôsobilom k určovaniu základných smerov vývoja kánonického práva aj do budúcnosti.

1. Právnohistorické pozadie

Ako sme už naznačili v úvode, cirkevná reforma začatá „zdola“ clunijskými kláštorami bola čoskoro nato sprevádzaná reformnými snahami „zhora“, keďže viaceré reformné iniciatívy vychádzali aj od predstaviteľov svetskej a cirkevnej vrchnosti. Z predstaviteľov svetskej moci by sme mohli v tomto ohľade spomenúť príklad niektorých rímskych cisárov a anglických kráľov, za cirkevných hodnostárov sa na čelo reformného hnutia postavilo samotné pápežstvo.²

Pápežský reformný program pritom od začiatku úzko nadväzoval na úsilie kláštorného hnutia, a to predovšetkým v rovine sankcionovania jeho požiadaviek v rovine univerzálnej (celocirkevnej) normatívy. Popri presadzovaní vnútrocirkevných cieľov sa však čoraz intenzívnejšie rozvíjala aj cirkevnopolitická koncepcia oslobodenia cirkvi spod moci laikov (*libertas Ecclesiae*).³ Predovšetkým na tomto pozadí clunijská reforma celkom plynule prešla do slávnej celocirkevnej gregoriánskej reformy.

Keďže snahy pápežov od začiatku smerovali proti zasahovaniu svetských autorít, a to predovšetkým cisárov do vnútorných cirkevných záležitostí, v rímskej kúrii sa vytvorili na pomer moci svetskej a cirkevnej dva rozdielne názory, a to jednako názory radikálne i umiernené. Táto skutočnosť našla svoje odzrkadlenie aj v prameňoch vtedajšieho práva, predovšetkým v zbierkach neskôr označovaných pre ich spätosť s cieľmi gregoriánskych reformátorov ako gregoriánske.⁴

Pápežská cirkevná reforma sa prejavila už počas obdobia nemeckých pápežov – od Klementa II. (1046–1047) po Viktora II. (1055–1057), za pontifikátov ktorých začalo pápežstvo cielene bojovať najmä proti všeobecne rozšíreným zlám simónie

² Toto hnutie bolo úprimne podporované predovšetkým cisármi Otom III. (983/996–1002) a Henrichom III. (1028/1046–1056), vrátane anglických kráľov Edgara Mierumilovného (959–975) a Eduarda Mučeníka (975–978). Pozri KUMOR, Boleslav, *Cirkevné dejiny 2, Raný kresťanský stredovek*, Levoča, 2001, s. 201.

³ DOLINSKÝ, Juraj, *Dejiny Cirkvi 2, Stredovek*, Bratislava, 1997, s. 136.

⁴ TIERNEY, Brian, *The Crisis of Church and State 1050–1300*, Toronto, 1988, s. 45 a nasl.

a klérogamie, najvýraznejšie však v pontifikáte pápeža Leva IX. (1049–1054). Najmä z toho dôvodu ho možno označiť za hlavného iniciátora gregoriánskej reformy v Ríme.⁵

Na úsilia svojich predchodcov nadviazal a ohľadom požiadaviek pápežstva voči svetskej moci ich aj prekonal už spomenutý pápež Gregor VII., pôvodne mních clunujského kláštora (vlastným menom Hildebrand von Soana).⁶ Do reformy cirkvi sa od samého začiatku pustil v duchu clunujských ideálov, podstatne rozširujúc duchovný rozmer reformy o rozmer politický.⁷

Popri presadzovaní radikálnych názorov voči zasahovaniu svetských autorít do cirkevných záležitostí zároveň bojoval za dodržiavanie celibátu duchovnými a proti svätokupectvu, v čom bol podporovaný najmä jednoduchými veriacimi.⁸ Všetky nedôstojnosti a zlá v cirkvi pápež vnímal predovšetkým ako priamy dôsledok zasahovania svetskej moci do vnútorných cirkevných záležitostí. Práve dlhodobé úzke prepojenie cirkevného a svetského života, nižších a vyšších benefícií a podstatná závislosť duchovenstva na laikoch mala totiž za následok všeobecný pokles morálky a disciplíny.⁹

Ako sme už naznačili, snahy Gregora VII. boli podporované rozvíjajúcou sa kánovníkou i teológiou.¹⁰ Na tomto pozadí bol napríklad pojem simónia pod vplyvom spisu kardinála Humberta de Silva Candida († 1061) *Libri tres adversus simoniacos* z roku 1058 interpretačne rozšírený na akýkoľvek nekánonický spôsob obsadzovania cirkevných úradov, predovšetkým však menovania biskupov, opátov

⁵ CUSHING, Kathleen G., *Papacy and Law in the Gregorian Revolution*, The Canonistic Work of Anselm of Lucca, Oxford, 1998, s. 18 a nasl.

⁶ Bližšie k jeho pontifikátu pozri napríklad WITTHINRICH, Kai, *...si negotio ecclesiae videtur expedire*, Die Päpste des Mittelalters zwischen Eherecht und Heiratspolitik, Eine typologische Untersuchung, Husum, 2011, s. 124 a nasl.

⁷ WIEL, Constant van de, *History of Canon Law*, Louvain, 1991, s. 79.

⁸ ŠPIRKO, Jozef, *Cirkevné dejiny II*, Martin, 1943, s. 322–323.

⁹ Vo svojich názoroch ohľadom pôsobenia oboch mocí však pápež zachádzal oveľa ďalej, pričom neváhal priamo požadovať zvrchovanosť cirkevnej moci nad mocou svetskou. Bližšie k tejto problematike pozri MORRIS, Colin, *The Papal Monarchy*, The Western Church from 1050 to 1250, Oxford, 1989, s. 89 a nasl.

¹⁰ PORTER, Jean, *Custom, Ordinance and Natural Right in Gratian's Decretum*, in: PERREAU-SAUSSINE, Amanda, MURPHY, James Bernard (eds.), *The Nature of Customary Law*, Legal, Historical and Philosophical Perspectives, Cambridge, 2007, s. 83.

a farárov predstaviteľmi svetskej moci. Takéto konanie bolo pritom prezentované ako priama urážka božstva Ducha svätého.¹¹

Aj napriek tomu však faktom zostávalo, že viaceré z uvedených prehřeškov nepramenili ani tak vo vlastnom simonistickom úmysle páchatel'a, ako skôr vo vtedajších právnych obyčajach, ktoré vyplývali z beneficiátneho zriadenia a jemu predchádzajúcemu systému súkromných kostolov.¹² Najmä z toho dôvodu Gregor VII. v slávnom liste adresovanom averskému biskupovi uviedol, že zvyk nesmie byť pripustený, pokiaľ je v rozpore s pravdou (*veritas*),¹³ dodávajúc, podľa vzoru cirkevného spisovateľa Tertuliána († okolo roku 220), že Kristus povedal: „Ja som pravda, nie zvyk.“¹⁴

Na tomto základe tak pevne odmietol akékoľvek nároky predstaviteľov svetskej moci s tým, že ak obyčaj nie je rozumná, nesmie byť akceptovaná ani v kánonickom, ani vo svetskom práve.¹⁵ V nadväznosti na tieto závery potom v roku 1075 na pôstnej synode v Ríme priamo a definitívne zakázal laickú investitúru duchovných, obzvlášť investitúru biskupov rímskym kráľom.¹⁶

Odpoveďou cisára Henricha IV. (1056/1084–1105) bolo neuposlušnutie tohto nariadenia a po pápežovom pohrození trestom exkomunikácie ním zvolaná synoda vo Wormse (1076), ktorá vyhlásila, že neuznáva Gregora VII. za hlavu cirkvi.¹⁷

¹¹ RAPP, Francis, *Svätá ríša rímska národa nemeckého*, Od Oty Velikého po Karla V., Praha–Litomyšl, 2007, s. 110.

¹² KADLEC, Jaroslav, *Cirkevní dějiny II*, Raný středověk, 3. přepracované vydání, Praha, 1983, s. 84.

¹³ D 8, c 5.

¹⁴ Bližšie k tejto problematike pozri GOURON, André, *Non dixit: Ego sum consuetudo*, in: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung č. 1/1988, Wien, s. 133 a nasl.

¹⁵ Tertullianus, PL 2, 889. Z hľadiska staroveku možno spomenúť ešte biskupa Cypriána z Kartága († okolo roku 268), ktorý vo vzťahu k starším zvykom vo všeobecnosti uviedol, že v prípade absencie pravdy sa stáva zvyk len starým omylom. Pozri Cyprianus, PL 3, 1134. Bližšie k tejto problematike pozri ASCHERI, Mario, *The Laws of Late Medieval Italy (1000–1500)*, Foundations for a European Legal System, Leiden, 2013, s. 72–76, a REYNOLDS, Susan, *Kingdoms and Communities in Western Europe 900–1300*, Oxford, 1997, 462 s. Najmä vďaka tomu pápežské dekretálie (*litterae decretales*) od toho času získavali ešte väčšiu autoritu a, hoci boli v jednotlivých zbierkach v zásade umiestňované až za normy všeobecných (ekumenických) koncilov, začali sa vynucovať na úkor starších obyčají. Pozri STICKLER, Alfons M., *La norma canonica nel primo millennio della chiesa*, in: *Ius canonicum*, Navarra, 1976, s. 26. Na týchto predikátoch postavil svoje známe a viackrát ocenené dielo o právnickej revolúcii na kresťanskom Západe aj učenec Harold J. Berman († 2007). Pozri BERMAN, Harold J., *Law and Revolution*, The Formation of the Western Legal Tradition, London, 1983, s. 94–99.

¹⁶ CUSHING, Kathleen G., *Papacy and Law in the Gregorian Revolution*, s. 25 a nasl.

¹⁷ KUMOR, Boleslav, *Cirkevní dějiny 3*, s. 17.

V reakcii na takéto konanie pápež ešte v tom istom roku cisára exkomunikoval a poddaných zbavil prisahy vernosti voči nemu.¹⁸

Pápežov postup sa ukázal ako úspešný, keďže poddané nemecké kniežatá, uvedomujúce si výhodnosť situácie, dali kráľovi ultimátum: do roka musí dosiahnuť zrušenie kľatby alebo bude prehlásený za zbaveného trónu a zvolia kráľa nového. Tento konflikt napokon skončil známou púťou do Canossy (severná strana Apenín) v januári roku 1077, po ktorej musel cisár prejavit' značnú pokoru a kajúcnosť, na čo ho pápež prijal do cirkevného spoločenstva, avšak neodvolal jeho zosadenie z trónu.¹⁹

Konflikt, ktorý medzi Gregorom VII. a Henrichom IV. neskôr opätovne vypukol, napokon predsa len skončil víťazstvom cisára. Po trojročnom obliehaní Ríma Henrich IV. dosadil nového pápeža Klementa III. (1079–1080) a Gregorovi sa podarilo zachrániť iba za pomoci Normanov, ktorí zložili ešte v roku 1059 vo vzťahu k Sicílii a juhoitalským územiám vazalskú prisahu do rúk pápeža Mikuláša II. (1059–1061) a z ktorých moci od toho času pápeži občasne profitovali.²⁰

Samotný boj o investitúru pokračoval ďalej aj po smrti Gregora VII., pričom obe strany naďalej pevne hájili svoje stanoviská.²¹ Tento konflikt prebiehal najzložitejšie najmä v Nemecku, keďže pápež požadoval nielen slobodné menovanie, resp. voľbu biskupov, ale i plné vlastníctvo majetkov spojených s týmito úradmi. Na základe toho by sa ale cirkev stala faktickým pánom veľkej časti ríše. I preto cisár dôrazne hájil ríšske vlastníctvo k týmto majetkom a osoboval si právo na investitúru k nim.

Používanie symbolov berly a prsteňa však viedlo k domnienke, že on sám udeľuje nielen svetské majetky, ale i samotný duchovný úrad. Okrem toho, cisár celkom otvorene požadoval právo slobodného obsadzovania cirkevných úradov v ríši, keďže preláti boli zároveň ríšskymi úradníkmi a ríšskymi kniežatami.²²

Prvý pokus o riešenie tohto zložitého a na obe strany čoraz ťažšie doliehajúceho problému prebehol v roku 1111 v Sutri, keď bola cirkev donútená zriecť sa ríšskych

¹⁸ KADLEC, Jaroslav, *Cirkevní dějiny II*, s. 114.

¹⁹ RAPP, Francis, *Církev a náboženský život západu na sklonku středověku*, Brno, 1996, s. 116–118.

²⁰ BUŠEK, Vratislav, *Učebnice dějin práva církevního I*, Praha, 1946, s. 143–144.

²¹ FRANZEN, August, *Malé dějiny církve*, 3. vydání, Kostelní Vydří, 2006, s. 144, a MÚCSKA, Vincent, *Uhorsko a církevné reformy 10. a 11. století*, Bratislava, 2004, s. 33 a 58.

²² RAPP, Francis, *Svatá říše římská národa německého*, s. 121.

majetkov a svetská moc sa vzdala obsadzovania biskupstiev, čo sa takmer rovnalo stredovekej odluke cirkvi od štátu.²³ Toto riešenie však bolo v dôsledku neochoty rímskych biskupov akceptovať ho bezprostredne nato zavrnuté.²⁴

Po ďalších ostrých sporoch medzi Gregorovými nástupcami a cisárom Henrichom V. (1099/1111–1125) bola táto otázka definitívne vyriešená až 23. septembra 1122, a to kompromisne prostredníctvom známeho Wormského konkordátu (*Vormatiae concordatus*),²⁵ ktorý s cisárom uzavrel pápež Kalixt II. (1119–1124). Táto vo viacerých ohľadoch výnimočná dohoda bola publikovaná vo forme dvoch osobitných vyhlásení (*Henricianum* a *Calixtinum*).

Henrich sa v nej zaviazal navrátiť skonfiškovaný cirkevný majetok a zaručil tiež slobodné voľby biskupov a opátov. V súlade s cirkevným právom tak boli biskupské voľby od toho času vyhradené kléru a šľachte príslušnej diecézy, od 13. storočia zboru kanonikov združených okolo biskupskej katedrály (dómska kapitula).²⁶ Pápež súhlasil, že cisár bude pri biskupských voľbách osobne prítomný a zvolenému kandidátovi odovzdá nie berlu a prsteň, ale žezlo symbolizujúce svetské záležitosti.

Preláti mali od toho času prisahať vernosť panovníkovi len z titulu statkov a výhradných práv, ktoré im boli ním prepožičané. Feudálna prisaha prelátov tak zostala i naďalej zachovaná a s ňou tiež tradičné povinnosti vysokých cirkevných hodnostárov voči cisárovi.²⁷ Vo všeobecnosti teda platilo, že každý slobodne zvolený biskup mal byť dosadený do léna odovzdaním žezla, v Nemecku pred biskupským svätením (pričom odmietnutie kráľom malo za následok odklad svätenia), v Itálii a Burgundsku do šiestich mesiacov po svätení. Tu totiž, celkom prirodzene, rímsko-nemeckému kráľovi až tak nezáležalo na tom, kto sa stane biskupom a záujem bol skôr na strane pápeža.²⁸

²³ HRDINA, Antonín Ignác, *Texty ke studiu konfesního práva I*, Evropa a USA, Praha, 2006, s. 37.

²⁴ KUMOR, Boleslav, *Cirkevné dějiny 3*, s. 25.

²⁵ Pojem konkordát (*concordatum*) sa však ako *terminus technicus* používa až od 15. storočia. Napríklad spomínaný Wormský konkordát bol do toho času nazývaný ako *concordia*, *pax* či *tractatus*, poprípade ako *Pactum Calixtinum*. Pozri TIERNEY, Brian, *The Crisis of Church and State 1050–1300*, s. 85 a nasl. K samotnému textu Wormského konkordátu v českom preklade bližšie pozri HRDINA, Antonín Ignác, *Texty ke studiu konfesního práva I*, s. 59–60.

²⁶ BERMAN, Harold J., *Law and Revolution*, s. 212.

²⁷ DOLINSKÝ, Juraj, *Dejiny Cirkvi 2*, s. 186.

²⁸ Bližšie k tejto problematike pozri tiež MORRIS, Colin, *The Papal Monarchy*, s. 154 a nasl.

2. Poňatie právnej obyčaje v Graciánovom dekrétu

O obsahu a význame pojmu *mos*, resp. *consuetudo* Gracián pojednal hneď v prvom dicte k prvej dištinkcii, teda v prvých vetách svojho diela vôbec. Samotné právo totiž prioritne rozdelil do dvoch kategórií: prirodzené právo (*ius naturale*) a mravy (*mores*), pričom tento výraz možno v celkovom kontexte viac-menej stotožniť s výrazom zvyky. Mravy potom identifikoval s ľudským právom, ktoré ďalej štrukturalizoval na nariadenie, teda ľudský zákon zachytený v písomnej podobe, a obyčaj, ako ľudský zákon v písomnej podobe nezaznamenaný.²⁹ Oba pramene ľudského práva pritom hneď v úvode podriadil Božiemu právu, čím dal najavo hlavné východiská svojho diela.³⁰

Celé pojednanie týkajúce sa prameňov práva Gracián bez väčších zmien prebral zo svojho hlavného zdroja, Etymológií (*Etymologiae sive Originum libri XX*) spisovaných posledným západným cirkevným otcom, hispánskym arcibiskupom Izidorom zo Sevilly (600–636), ktoré vychádzalo z premisy poňatia práva ako diela Boha a kresťansko-rímskeho práva.³¹

Na úvod svojho pojednania o ľudskom práve autor, obdobne podľa Izidorovho vzoru, objasnil rozdiel medzi právom a zákonom s tým, že kým právo (*ius*) je z pohľadu tradičnej klasifikácie rodom (*genus*), zákon (*lex*) je jeho druhom (*species*).³² V tomto prípade Gracián, celkom prirodzene, reflektoval ľudské právo nielen v zmysle rýdzo cirkevného práva, ale tiež práva svetského.³³ V nadväznosti na to bližšie vysvetlil etymologický pôvod termínu právo (*ius*), a to od slova spravodlivosť (*iustitia*).³⁴

²⁹ D 1, d p c l a Etym. 5, 3, 2. Bližšie k tejto problematike pozri FÜRST, Carl G., *Zur Rechtslehre Gratians*, in: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung č. 1/1971, Wien, s. 276 a 280–281.

³⁰ WEI, John C., *Gratian the Theologian*, Washington, D. C., 2016, s. 36.

³¹ Etym. 5, 2, 1. Bližšie k tejto problematike pozri HENDERSON, John, *The Medieval World of Isidore of Seville*, Truth from Words, Cambridge, 2007, s. 73.

³² Summa theol. II–II, q 57, a 1. Ako zaujímavosť možno uviesť, že týmito istými slovami začína svoj predhovor ku kódexu z roku 1346 aj cisár Ľudovít IV. Bavorský (1314–1347). Bližšie k samotnému textu tohto prameňa pozri VOLKERT, Wilhelm (ed.), *Das Rechtsbuch Kaiser Ludwigs des Bayern von 1346*, München, 2010, 519 s. Bližšie k zaujímavému pojednaniu o vyššie uvedenej definícii pozri tiež MEDER, Stephan, *Ius non scriptum – Traditionen privater Rechtsetzung*, Tübingen, 2009, s. 122.

³³ CHODOROW, Stanley, *Christian Political Theory and Church Politics in the Mid-Twelfth Century*, The Ecclesiology of Gratian's Decretum, Berkeley, 1972, s. 109.

³⁴ Etym. 5, 3, 3. Bližšie k tejto problematike pozri ASCHERI, Mario, *The Laws of Late Medieval Italy (1000–1500)*, s. 72.

Pokiaľ ide o nachádzanie všetkého ľudského práva v zákonoch a obyčajach, v tomto ohľade sa Gracián nechal inšpirovať väčšinou v tom čase známých právnických (najmä rímskoprávných), ale tiež filozoficko-právnych či teologicko-právnych pojednaní.³⁵ Podľa vzorov týchto autorít musel aj on pristúpiť k výstižnému definovaniu oboch pojmov, čo urobil v treťom až piatom kánone prvej dištinkcie, kde sa osobitne zaoberal termínmi zákon (*lex*), zvyk (*mos*) a obyčaj (*consuetudo*).

Najväčšiu pozornosť pritom venoval práve pojmu zvyk, resp. obyčaj, ktorá je dodnes prameňom kánonického práva, keď vymenoval ich najdôležitejšie znaky a odlišil ich od zákona.³⁶ Definície z Izidorovho diela potom doplnil o vlastný pohľad, tradične prostredníctvom svojho dicta.³⁷

Ako sme už uviedli, prvý hlavný rozdiel medzi vyššie uvedenými pojmi spočíval v písomnom zachytení zákona, zatiaľ čo právna obyčaj sa uplatňovala na základe dlhotrvajúceho zvykového správania. Aj napriek spomenutému dictu Gracián nezachádzal pri vymedzení oboch termínov do väčších detailov. Kým iné diela toho času, poväčšine ovplyvnené závermi starovekých rímskych právnikov, považovali zákon za čosi dané a obyčaj za niečo, čo je pridané navyše alebo od zákona odvodené, autor Dekréty vychádzal aj v tomto prípade predovšetkým z Etymológií Izidora zo Sevilly.³⁸

Podľa Izidorovho diela sa malo za to, že aj samotný zákon pramení zo zvyku, a preto nemôže determinovať sféru aplikácie obyčaje, tobôž nie podmienky jej platnosti.³⁹ Tieto závery sú zrejmé aj z jeho uprednostňovania právnej obyčaje

³⁵ Cic. Inv. 22, 67; Gai. D 1, 1, 9; Inst. Iust. 1, 1; 1, 2, 9; Paul. D 1, 3, 16; Iul. D 29, 7, 2, 2; Iul. D 1, 3, 32 pr.; Herm. D 1, 3, 35 a 38; Cod. Iust. 8, 52, 1–3; Etym. 2, 10, 2–3; 5, 3, 2–4; Coll. 52 cap. 9 a Summa Cod. ad Cod. Iust. 8, 52. K pojednaniu o pojme zákon a právna obyčaj v kánonickoprávnej zbierke obsahujúcej postuláty kláštorného reformného hnutia bližšie pozri napríklad MOSTERT, Marco, *The Political Theology of Abbo of Fleury*, A Study of the Ideas about Society and Law of the Tenth-Century Monastic Reform Movement, Hilversum, 1987, s. 108–109. Bližšie k analýze oboch pojmov v diele Tomáša Akvinského pozri PATTARO, Enrico (ed.), *The Law and the Right I*, A Reappraisal of the Reality that Ought to Be, A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence, Berlin, 2005, s. 321 a nasl.

³⁶ Kán. 23 a nasl. CIC/1983 a kán. 1506 a nasl. CCEO.

³⁷ D 1, c 5 a D 1, d p c 5.

³⁸ MOSTERT, Marco, *The Political Theology of Abbo of Fleury*, s. 109.

³⁹ CORTESE, Ennio, *La norma giuridica*, Spunti teorici nel diritto comune classico, Milano, 1962, s. 122–126, a DILCHER, Gerhard, LÜCK, Heiner, WADLE, Elmar, WEITZEL, Jürgen, *Gewohnheitsrecht und Rechtsgewohnheiten im Mittelalter*, Berlin, 1992, 161 s.

na úkor zákona, čomu sa nemožno s ohľadom na oslabovanie verejných štruktúr v časoch raného stredoveku a ubúdanie zákonodarnej činnosti diviť.⁴⁰

Netreba však zabúdať ani na to, že pred 11. storočím boli pojmy *lex* a *consuetudo* bežne považované za zameniteľné, označujúc to, čo bolo všeobecne akceptované ako normatívne.⁴¹ Oba termíny sa začali výraznejšie odlišovať práve od 12. storočia, keď začali vyššie súdy pôsobiť ako odvolacie inštancie voči nižším tribunálom a miestne zákony začali zapadať do väčšieho systému spoločného práva.⁴²

Aj napriek uvedenému Gracián vo svojom diele najskôr pojednal o zákone a až potom o právnej obyčaji, i keď pravdou zostáva, že samotný zákon odvodzoval od mravov, resp. zvykov tej ktorej spoločnosti.⁴³ Túto skutočnosť možno ozrejmiť postojom gregoriánskych reformátorov, ktorí významným spôsobom ovplyvnili aj závery autora Dekréty. Tí zastávali názor, že staré zvyky musia ustúpiť zákonu prijatému pravým zákonodarcom, disponujúcim právom znovu usporiadať staršie tradície, v dobovom kontexte predovšetkým vo vzťahu k laickej investitúre, čo bolo akceptované aj Graciánom.⁴⁴ Z toho dôvodu bolo totiž potrebné, v zmysle presadzovaného hesla *libertas Ecclesiae*, zdôrazniť dôležitú funkciu legislatívy na úkor starších právnych obyčají, ktoré do toho času cirkev vo viacerých ohľadoch podriaďovali (v duchu germánskoprávných koncepcií) svetským autoritám.⁴⁵

⁴⁰ WOLF, Armin, *Gesetzgebung in Europa 1100–1500, Zur Entstehung der Territorialstaaten*, München, 1996, s. 69 a nasl. Na pojem obyčaj v zmysle Izidorovej definície odkazuje aj BLASSI, Fernando Martin De, *La etimología de „epiqueya“ en Tomás de Aquino*, in: Argos č. 2/2013, Buenos Aires, s. 177–187.

⁴¹ ASCHERI, Mario, *The Laws of Late Medieval Italy (1000–1500)*, s. 74. Vo väčšine krajín však dominovali obyčaje na úkor písaného práva, o čom vypovedajú viaceré vtedajšie zákonníky. Tie dosvedčujú, že sudcovia v princípe zasadali spolu s ďalšími pomocníkmi, ktorých hlavnou úlohou bolo zistiť, aké sú zvyky príslušného kraja. Pozri DAWSON, John P., *A History of Lay Judges*, Cambridge, MA, 1960, s. 159, a GILISSEN, John, *La coutume, Typologie des sources du Moyen Age occidental*, fasc. 41, Turnhout, 1982, s. 74–77.

⁴² IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, in: PERREAU-SAUSSINE, Amanda, MURPHY, James B. (eds.), *The Nature of Customary Law, Legal, Historical and Philosophical Perspectives*, Cambridge, 2009, s. 158–159.

⁴³ D 1, d p c 5.

⁴⁴ Podľa niektorých autorov to boli práve Izidorove závery definujúce právnú obyčaj a jej kvalifikáciu *pro lege*, teda s právnou silou zákona, ktoré boli použité v boji o investitúru na hájenie laickej investitúry ako zaužívaného zvyku. Pozri Etym. 2, 10, 1–3 a 5, 3, 1–4. Ako sme už totiž naznačili, niektorí autori priamo a výslovne uvádzali, že prax laickej investitúry prerástla do zvyku (*in usum conversa*). Bližšie k tejto problematike pozri HEALY, Patrick, *The Chronicle of Hugh of Flavigny, Reform and the Investiture Contest in the Late Eleventh Century*, London, 2006, 264 s.

⁴⁵ D 8, c 5.

Pokiaľ ide o definíciu slova zákon, aj tú Gracián prebral od Izidora zo Sevilly konštatujúc, že zákon je napísané nariadenie.⁴⁶ Autor Etymológií zároveň uviedol, že slovo *lex* je odvodené od *legendo*, a preto sa zákon jednoducho musí vyznačovať písomnou formou.⁴⁷ Okrem toho vychádzal z tvrdenia, že niet zákona bez *regnum*, pričom všetko z oblasti práva musí nejakým spôsobom súvisieť so svetskou či cirkevnou vládou.⁴⁸

Pokiaľ ide o samotnú právnu obyčaj, Gracián sa v nadväznosti na definovaný pojem zákon zaoberal v prvom rade podmienkami, za ktorých získava silu zákona, a spôsobmi, ktorými by mohla potenciálne zmeniť alebo dokonca zrušiť zákony promulgované koncilmi, pápežmi, kráľmi alebo cisármi.⁴⁹ Osobitnú pozornosť pritom venoval už spomenutým pojmom *mos*, ktorý možno prekladať ako mrav, ale tiež ako zvyk, a *consuetudo*, teda obyčaj.⁵⁰

Prvý termín pritom definoval ako dlhotrvajúcu obyčaj odvodenú taktiež zo zvykov (*mores*).⁵¹ Samotnú obyčaj potom vymedzil ako druh práva ustanovený zvykmi, ktorý je uznaný ako zákon (*pro lege*), keď zákon (*lex*) chýba. Platilo teda, že zvyk je spojený s *ius*, keďže má základ v *mos* a môže byť uznaný za zákon, keď zákona niet.⁵² Keďže v prípade tohto prameňa Gracián zdôraznil absenciu písomnej

⁴⁶ Inst. Iust. 1, 1. Bližšie k tejto problematike pozri tiež HYAMS, Paul, *Orality and Literacy in the Age of the Angevin Law Reforms*, in: KAEUPER, Richard W. (ed.), *Law, Governance, and Justice, Medieval Law and its Practice*, Leiden, 2013, s. 70, a HENDERSON, John, *The Medieval World of Isidore of Seville*, s. 72 a nasl.

⁴⁷ Etym. 5, 3 a Huguccio, Summa dec. ad D 1, c 3.

⁴⁸ CAENEGEM, Raoul van, *Government, Law and Society*, in: BURNS, James H. (ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought*, c. 350 – c. 1450, Cambridge, 1988, s. 174–210, a PENNINGTON, Kenneth, *Law, Legislative Authority and Theories of Government, 1150–1300*, in: BURNS, James H. (ed.), *The Cambridge History of Medieval Political Thought*, c. 350 – c. 1450, s. 424–453.

⁴⁹ D 1, c 5. Prakticky tú istú definíciu možno nájsť už v slávnej *Lex Salica (Pactus legis Salicae)*, ktorej prvá verzia vznikla ešte koncom vlády franského kráľa a zakladateľa Franskej ríše, Chlodovíka I. (481–511). Bližšie k tomuto prameňu pozri napríklad WIARDA, Tileman D., *Geschichte und Auslegung des Salischen Gesetzes und der Malbergischen Glossen*, Bremen–Zürich, 1808, 669 s. Zo záverov Izidora čerpali, pokiaľ ide o definíciu právnej obyčaje, aj autori *Lex Baiwariorum*.

⁵⁰ IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 156.

⁵¹ D 1, c 4 a Huguccio, Summa dec. ad D 1, cc. 4–5. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, James A., *E pluribus unum*, Custom, the Professionalization of Medieval Law, and Regional Variations in Marriage Formation, in: KORPIOLA, Mia (ed.), *Regional Variations in Matrimonial Law and Custom in Europe, 1150–1600*, Leiden, 2011, s. 28–29.

⁵² Bližšie k tejto problematike pozri SCHMIDT, C. F. E., *Versuch einer Theorie des Gewohnheitsrechtes nach römischen, kanonischen und sächsischen Gesetzen*, Leipzig, 1825, s. 65,

formy, osobitne poukázal tiež na to, že nezáleží na tom, či obyčaj pretrváva v písomnej podobe alebo v rozume, pretože rozum odobruje zákon (*quando et legem ratio commendat*).⁵³ Aj v prípade zachytenia v písomnej forme jej táto samotná skutočnosť nepriznávala charakter zákona (*lex*), čo autor Dekréту zdôraznil v dicte po piatom kánone.⁵⁴

Kým v úvodnej dištinkcii Gracián podal definíciu a vymedzil základné atribúty právnej obyčaje, v neskorších dištinkciách úvodnej časti svojho diela sa zaoberal jej postavením v rámci hierarchie prameňov. Postuláty gregoriánskych reformátorov sa pritom najviac odzrkadlili v ôsmej dištinkcii, kde osobitne zdôraznil, že tento prameň nesmie byť pri posudzovaní cirkevných záležitostí akceptovaný ako rozhodujúci a uprednostňovaný pred prirodzeným Božím právom alebo zákonom.⁵⁵

V treťom kánone tak prostredníctvom slov pápeža Mikuláša I. (858–867) zdôraznil, že zlú obyčaj treba vytrhnúť od koreňa (*mala consuetudo radicitus est euellenda*), pričom štvrtý kánon obsahuje základné pravidlo prirodzeného práva, na základe ktorého sa má obyčaj vážiť menej než pravda a rozum (*veritati et rationi consuetudo est postponenda*). V piatom kánone potom nachádzame už spomenuté vyjadrenia pápeža Gregora VII. zachytené v liste averskému biskupovi, že aj samotný Kristus povedal: „Ja som pravda“, nie „Ja som obyčaj“.

Gracián volil výroky uvedených pápežov práve z dôvodu, že sa museli počas svojich pontifikátov vyrovnáť s viacerými problémami súvisiacimi s uplatňovaním starších obyčají. V nadväznosti na to si pomohol aj závermi starovekých cirkevných autorít, predovšetkým sv. Augustína a sv. Cypriána († okolo roku 268).

V záverečnom deviatom kánone tejto dištinkcie potom zdôraznil, že človek má nasledovať Božiu pravdu, nie ľudskú obyčaj, podporujúc svoje závery pro-rockým výrokom Starého zákona (Iz 29, 13). V stručnom a jednoducho koncipovanom dicte po tomto kánone napokon sumarizoval predchádzajúci výklad vetou, že obyčaj má požívať menšiu úctu než prirodzené právo, čím nepriamo

a PENNINGTON, Kenneth, *Lex naturalis and ius naturale*, in: YOUNG, Spencer E. (ed.), *Crossing Boundaries at Medieval Universities*, Leiden, 2011, s. 231.

⁵³ D 1, c 5 a Etym. 5, 3, 3.

⁵⁴ D 1, d p c 5; Goffredus de Trano, *Summa super tit. dec. 1, 4, § 1–2 a In quinque dec. lib. com. ad X 1, 4, 1, § 1–3*.

⁵⁵ D 8, cc. 3–9.

deklaroval nevyhnutnosť ochrany práv cirkvi v kontexte noriem prirodzeného Božieho práva.⁵⁶

V nadväznosti na uvedený výklad potom autor Dekréту v jedenástej dištinkcii výslovne uprednostnil písané právo, konkrétne pápežské nariadenia, pred škodlivou obyčajou.⁵⁷ Je pritom zrejmé, že vôbec nepochyboval o tom, že všetky výnosy pápežov sú v súlade s prirodzeným i pozitívnym Božím právom, čím nepriamo zopakoval predchádzajúci postulát.⁵⁸ Aj v tomto prípade však zároveň predpokladal možnosť neodobrenia pápežského nariadenia obyčajou, na základe čoho by sa vôbec nedočakalo uplatňovania v praxi.⁵⁹

V neskorších dištinkciách potom Gracián, vychádzajúc predovšetkým zo záverov rímskych právnikov, zdôraznil, že bežné zvyky odsúhlasené obyčajovotvorným spoločenstvom sa podobajú zákonu.⁶⁰ V uvedených častiach svojho diela sa teda opätovne zameril na podporu autority právnej obyčaje, avšak za predpokladu, že je v súlade s rozumom a nie je na škodu viere ani ľudskému spoločenstvu.

Autor Dekréту neopomenul uviesť ani ďalšie obmedzenia vyplývajúce z jej vzťahu k iným prameňom svetského, resp. cirkevného práva, ani vymedziť to, čo obyčaj umožňuje, resp. neumožňuje konať.⁶¹ S ohľadom na praktickosť diela napokon poskytol kánonistom pôsobiacim v praxi návod na riešenie konfliktov medzi odporujúcimi si obyčajami.⁶² Keďže podľa Graciána sa spravodlivosť nachádza vo zvyku, ktorý bol ustanovený za účelom doplnenia zákona a nie kvôli tomu, aby mu protirečil, za ideálny stav považoval obyčaj v súlade so zákonom, prípadne jej zavedenie za účelom jeho doplnenia.⁶³

Zároveň však zdôraznil, že ak je obyčaj rozumná, prichádza do úvahy aj stav jej protikladu voči zákonu. Všetky tieto závery poukazujú na to, že autor Dekréту

⁵⁶ D 8, d p c 9. Bližšie k tejto problematike pozri IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 158.

⁵⁷ D 11, cc. 11–12.

⁵⁸ Bližšie k vplyvom Graciánovho diela na upevňovanie pápežského primátu pozri GAUDEMET, Jean, *La primaté pontificale dans le Décret de Gratien*, in: CASTILLO LARA, Rosalio J. (ed.), *Studia in Honorem Eminentissimi Cardinalis Alphonsi M. Stickler*, Rome, 1992, s. 137–154.

⁵⁹ D 4, d p c 3 a D 8, cc. 2 a 5.

⁶⁰ D 12, c 6; Inst. Iust. 1, 2, 9; Iul. D. 1, 3, 32 pr.; Herm. D. 1, 3, 35 a 38 a Cod. Iust. 8, 52, 1–3.

⁶¹ D 11, cc. 1–11 a D 12, cc. 3–11.

⁶² D 12, cc. 12–14.

⁶³ IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 153.

plne akceptoval staré rímskoprávne pravidlo, kanonizované aj katolíckou cirkvou, podľa ktorého je najlepšou vykladateľkou zákona práve obyčaj.⁶⁴

3. Ďalší vývoj

Z Graciánových nasledovníkov, ktorí rozsiahlym spôsobom reflektovali jeho závery aj pokiaľ ide o náuku o právnej obyčaji, ju kardinál Hostiensis († 1271) charakterizoval ako „vhodným časom potvrdený rozumný zvyk, neprerušovaný žiadnym protikladným konaním, častým konaním, prípadne protikladným rozsudkom, alebo taký, ktorý je zavedený od nepamäti a zároveň je potvrdený spoločnosťou ho používajúcim“.⁶⁵

Ako uvádzajú viacerí autori, Graciánove závery prezentované v *Tractatus de legibus* ovplyvnili významným spôsobom ďalšie ponímanie tohto prameňa aj pokiaľ ide o jeho vzťah k právu všeobecne platnému v celej krajine.⁶⁶ Glosátori pôsobiaci v 12. a 13. storočí totiž identifikovali obyčaje a zvyky definované v Dekréte s *ius singulare*, resp. *ius proprium* jednotlivých miest alebo provincií, ktoré stavali už klasickí rímski právnici do kontrastu s *ius commune*, teda so všeobecným právom aplikovaným na celom ríšskom teritóriu.⁶⁷

Pokiaľ ide o slávnu *Glossa ordinaria*, jej autor Johannes Teutonicus († 1245) v nej deklaroval, že každý je viazaný žiť v súlade s obyčajami tých, medzi ktorými sa práve nachádza.⁶⁸ Celkom prirodzene, tieto ustanovenia sa týkali len osôb

⁶⁴ D 19, c 1; D 8, c 7; kán. 23 CIC/1983 a kán. 1506 § 1 CCEO. Bližšie k tejto problematike pozri tiež DENIS, Jacques, *Coutume et communauté ecclésiale*, in: Revue théologique de Louvain č. 4/1976, Louvain, s. 443–455.

⁶⁵ Lec. ad X 1, 4, 10, § 9. Ako zaujímavosť možno uviesť, že Hostiensis ďalej rozlišoval krajne rozšírené obyčaje, ako napríklad zvyk pozeráť sa pri modlitbe smerom na východ, všeobecné zvyky zachovávané celým krajom, osobitné obyčaje, obmedzené len na jedno mesto alebo diecézu, a krajne osobité obyčaje zachovávané len určitou rodinou alebo rodom. Pozri Lec. ad X 1, 4, 8, § 9–10. Bližšie k tejto problematike pozri BRUNDAGE, James A., *E pluribus unum*, s. 29–30.

⁶⁶ C 21, q 2, d p c 4. Bližšie k tejto problematike pozri CALASSO, Francesco, *Medio Evo del diritto I*, Le fonti, Milano, 1954, s. 378–380 a 453–454.

⁶⁷ Gai. D. 1, 1, 9; Paul. D. 1, 3, 16 a Iul. D. 29, 7, 2, 2.

⁶⁸ Podobné názory zastával i právnik Bartolomej z Brescie († 1258), ktorý okolo roku 1245 revidoval ordinárnu glosu k Dekrétu, zapracujúc do nej odkazy na relevantné normy zbierky *Liber extra* (1234). Ten konštatoval: „Keď si v Ríme, ži ako Rimania; keď žiješ inde, ži tak, ako žijú tam.“ Pozri Glos. ord. ad D 95, c 6. Bližšie k tejto problematike pozri SCHULTE, Johann Friedrich von, *Geschichte der Quellen und Literatur des canonischen Rechts von Gratian bis auf die Gegenwart*, Stuttgart, 1875, s. 83–88.

pobývajúcich v nejakom regióne po určité rozpätie času, nie tých, ktorí cez daný kraj len prechádzali. Ešte pred zložitejšou situáciou potom stál sudca, ktorý sa mal rozhodnúť, či bude kauzu posudzovať podľa štandardov miestnych obyčají alebo nasledovať normy *ius commune*.

Odpovede na tieto otázky záviseli podľa záverov viacerých učencov od konkrétnej situácie. V zásade však platilo, že ak si sudcu vybrali samotné sporové strany, mali sa riadiť obyčajami krajiny, z ktorej pochádzali. Ak však pochádzali z rozličných regiónov, sudca mal nasledovať zvyky brániacej sa strany. Pokiaľ sa k sudcovi kauza dostala na základe odvolania sa od súdu nižšej inštancie, potom musel nasledovať zvyky tohto súdu. Ak bol sudca vymenovaný vyššou autoritou, ako napríklad pápežský legát s delegovanou súdnou právomocou, ten bol viazaný nasledovať len normy *ius commune*.⁶⁹

O ponímaní tohto prameňa v čase po zostavení Dekrétu vypovedajú opätovne najlepšie závery Johanna Teutonica, ktorý konštatoval, že platná právna obyčaj sa teší rovnakej záväznosti ako štatúty, nariadenia a ďalšie v tom čase záväzné pramene. Ako konkrétne príklady uviedol jej schopnosť regulovať majetkové transakcie, sféru jurisdikcie tej ktorej verejnej autority, udeľovanie privilégií, abrogovanie písaného práva, zriadenie alebo zrušenie osobných prerogatív apod.⁷⁰

Aj v týchto časoch však bola obyčaj používaná i na skvalitňovanie zákonov, a to najmä vtedy, keď nebolo inej možnosti na odstránenie ich nedostatkov a chýbala

⁶⁹ Glos. ord. ad D 12, c 4. Aj keď v kontinentálnom právnom systéme nemožno hovoriť o systéme precedensov, súdne rozsudky sa bežne stávali prameňom obyčaje. Accursius († 1263) tak v *Glossa ordinaria* k justiniánskemu Kódexu síce trval na tom, že sudcovia sa mali riadiť výlučne textom zákona, avšak zároveň pripúšťal, že ak v danej kauze rozsudky súdov splývali, stávali sa zvykom so silou zákona. Glos. ord. ad Cod. Iust. 7, 45, 14. Bližšie k tejto problematike pozri CORTESE, Ennio, *La norma giuridica*, s. 146–150. Niektoré neskoršie texty, ako normanská *Assises de Jérusalem* z 13. storočia, dokonca poukazujú na to, že súdne rozsudky boli jediným prameňom, prostredníctvom ktorého bolo možné existenciu obyčaje dokázať. Pozri EDBURY, Peter W. (ed.), *John of Ibelin: Le Livre des Assises*, Leiden, 2003, s. 69, 110 a 624–625. Na to, že dlhodobá prax smeruje k zavedeniu obyčaje, za predpokladu, ak je potvrdená dvoma súdnymi rozsudkami, napokon poukazovali aj kastílske *Siete Partidas*. Pozri P. 1, 2, 5. Postupom času bol však argument, že súdne rozsudky sú jedinou formou dôkazu zvyku, právnikmi úplne odmietnutý. Pozri LAMBERT, Édouard, *Études de droit commun législatif*, Paris, 1903, s. 208 a nasl.

⁷⁰ Glos. ord. ad C 9, q 3, c 8. Tak, napríklad, kánonické právo po celé stáročia nariadľovalo, aby sa desiatky delili medzi biskupa, chudobu a lokálnu farnosť. Pozri C 12, q 2, c 27 a X 3, 26, 15. Rajmund z Peñafortu († 1275) však poznamenal, že tieto predpisy boli v skutočnosti málokedy dodržiavané a na väčšine miest prevládala obyčajová prax, ktorá sa od tohto ustanovenia často značne odlišovala. Pozri Summa de penit. 1, 15, 5.

možnosť získania autentickej interpretácie.⁷¹ Aj napriek tomu, že Gracián preferoval právne obyčaje v súlade so zákonom, už *Glossa ordinaria* k jeho dielu prezentovala dlhý zoznam prípadov, kedy mala obyčaj prednosť pred zákonom.⁷²

Keďže autor Dekrétu nestanovil presnú dobu, po ktorú mal byť zvyk kvôli získaniu normatívnej sily dodržiavaný, legista Johannes Bassianus rozhodol, že v tomto ohľade bolo potrebné aplikovať rímskoprávne normy špecifikujúce doby na vydržanie majetku.⁷³ Tieto myšlienky ďalej rozvinul slávny právnik Azo († po roku 1229), jeden zo žiakov Johanna Bassiana, a to predovšetkým vo svojej *Summa Codicis*, ktorú zostavil okolo roku 1210.⁷⁴

Až prostredníctvom tohto učenca boli uvedené závery prijaté Johannom Teutonicom do štandardnej glosy k Dekrétu.⁷⁵ Jej autor však zároveň zdôraznil, že samotná prax, bez ohľadu na to, ako často sa opakuje, nemôže zaviesť novú právnu obyčaj, pokiaľ by nemali členovia komunity zámer ju zvečniť. Okrem toho, príslušné authority museli o danej obyčaji vedieť a rozhodnúť sa pre jej tolerovanie.⁷⁶ Celkom prirodzene, odvolávanie sa na obyčaj neprichádzalo do úvahy v prípade páchania deliktov (napríklad simonistické platenie za udelenie úradu) alebo opomínania povinností (napríklad platenie desiatkov).⁷⁷

Pokiaľ ide o miesto právnych obyčají v *iura docta*, teda v práve rímskom a kánonickom, učenci sa poväčšine snažili obmedziť ich úlohu na upravovanie okrajových záležitostí vtedajšej spoločnosti. Ako príklad možno v tomto ohľade uviesť

⁷¹ Glos. ord. ad D 8, c 5.

⁷² Glos. ord. ad D 8, c 7.

⁷³ D 8, c 5 a D 12, c 11. Bližšie k tejto problematike pozri tiež MAYALI, Laurent, *La Coutume dans la Société Romaniste*, in: La Coutume, Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, Brussels, 1990, s. 11 a 24.

⁷⁴ Keďže v stredoveku sa dbalo najmä na starobylosť zvyku, čo reflektovali predovšetkým glosy slávnych glosátorov, Johannes Bassianus požadoval dobu 10 rokov. Azo potom, na základe spomenutých rímskoprávných dôb, rozlišoval, v závislosti od okolností, obyčaje 10, 20, 30 alebo 40-ročné. Pozri *Summa aurea ad Cod. Iust.* 8, 52. Bližšie k tejto problematike pozri IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 155. Podľa platného kánonického práva prichádzajú do úvahy právne obyčaje 30 alebo 100-ročné, prípadne obyčaje od nepamäti, ktorých začiatok uplatňovania si nikto nepamätá. Bližšie k tejto problematike pozri napríklad NEMEC, Matúš, *Základy kánonického práva*, Bratislava, 2001, s. 28–29.

⁷⁵ Glos. ord. ad D 12, c 7.

⁷⁶ Aj podľa pozitívneho kánonického práva musí byť cirkevnoprávna obyčaj, na rozdiel od svetskoprávnej obyčaje, k platnosti aspoň konkludentne potvrdená cirkevným zákonodarcom. Pozri kán. 27 CIC/1983 a kán. 1508 CCEO.

⁷⁷ BRUNDAGE, James A., *E pluribus unum*, s. 34.

cirkevný kalendár, kde pápeži a partikulárne cirkevné autority ustanovili niekoľko obmedzení. Napriek tomu to však boli predovšetkým diecézni biskupi, ktorí v tomto ohľade disponovali právomocou pripustiť uplatňovanie partikulárnych obyčají.⁷⁸ Aj z toho dôvodu sa napokon zoznam stredovekých cirkevných slávností a pôstov menil od jednej diecézy k druhej, miestami dokonca od farnosti k farnosti.

Ako ďalší príklad možno uviesť volebný proces určovania kandidátov na biskupov, opátov, katedrálnych kanonikov a ďalších prelátov. Aj v tomto ohľade boli partikulárne obyčaje v zásade pripustené, pokiaľ neporušovali zásadným spôsobom základné kánonickoprávne normy týkajúce sa volieb.⁷⁹ Zrejme na základe viacerých nezrovnalostí nakoniec pápež Gregor IX. (1227–1241) v zbierke *Liber extra* ustanovil, že voľby, ktoré neboli úspešné kvôli uplatneniu miestnych obyčají, majú byť prehlásené za neplatné.⁸⁰

Pokiaľ ide o obyčaje upravujúce cirkevné desiatky, tie sa mohli týkať jedine určovania osôb, do rúk ktorých mali byť platby vykonané. Do úvahy však nepriechádzal zvyk, ktorý by oslobodzoval kresťanov od povinnosti ich platby, keďže ju ustanovil samotný Boh.⁸¹ Aj *Glossa ordinaria* k Dekrétu preto dosvedčila, že nik sa nemôže vyhýbať záväzku platiť desiatok obhajujúc sa tým, že jeho predkovia tak nečinili tiež.⁸² Regionálne zvyky a obyčaje však mohli do detailov upravovať poplatky za pochovávanie a milodary, ktoré boli obdobne považované za dôležitý zdroj dôchodku pre farský klérus.⁸³

Obyčaje upravovali aj manželské vzťahy, pričom medzi jednotlivými regiónmi sa vyskytovali viaceré významné odlišnosti, ktoré boli odstraňované až postupným presadzovaním sa záverov Tridentského koncilu (1545–1563) v praxi.⁸⁴ Tieto

⁷⁸ V tomto prípade sa juristi odvolávali na právomoci rímskych cisárov, ktorí obdobne umožňovali provinčným správcom uznávanie lokálnych sviatkov, pokiaľ si ich poddaní priali zachovávať. Pozri Paul. D. 2, 12, 4.

⁷⁹ BRUNDAGE, James A., *E pluribus unum*, s. 34.

⁸⁰ X 1, 6, 55.

⁸¹ Lv 27, 30–33; Nu 18, 26–30; 24, 31 a Dt 12, 6; 14, 22–27; Mt 10, 10; 1K 9, 14; 16, 1–2 a Didaché 13.

⁸² Glos. ord. ad D 83, c 4.

⁸³ Bližšie k tejto problematike pozri napríklad MOORMAN, John R. H., *Church Life in England in the Thirteenth Century*, Cambridge, 1945, s. 391–393, a THOMPSON, Augustine, *Cities of God, The Religion of the Italian Communes, 1125–1325*, University Park, PA, 2005, s. 424–425.

⁸⁴ Pozri kvalitný preklad koncilových dokumentov *Dokumenty Tridentského koncilu*, preložil Antonín Ignác Hrdina, Praha, 2015, 335 s.

obyčaje sa akceptovali a zachovávali aj počas obdobia vrcholného stredoveku, čo dosvedčuje aj *Glossa ordinaria*.

Johannes Teutonicus v nej výslovne uviedol, že v manželstve by mali byť v zásade dodržiavané všetky relevantné obyčaje.⁸⁵ Až vtedy, ak by sa líšili od všeobecného zákona tak radikálne, že by hrozilo vyvolanie veľkého škandálu, bolo dovolené ich opomenúť.⁸⁶ Aj kánonista Hostiensis zastával názor, že miestna obyčaj by mala mať prevahu nad všeobecným zákonom týkajúcim sa manželstva. Zároveň však pripomenul, že tento prameň môže upravovať len záležitosti ponímané vo vzťahu k manželstvu ako doplnkové (ako napríklad veno, manželský dar), pričom je vylúčené, aby podstatným spôsobom zasahoval do samotného poňatia tohto inštitútu. Obyčaj tak za žiadnych okolností nemohla zmeniť základný prirodzenoprávny princíp, podľa ktorého manželstvo konštituuje slobodná výmena manželských súhlasov medzi nupturientmi k tomuto úkonu právne voľnými a spôsobilými.⁸⁷

Právne obyčaje sa však mohli týkať aj liturgickej praxe, ako napríklad kňazského ho požehnania udeľovaného novomanželom.⁸⁸ Úprave právnej obyčaje podliehali aj manželské prekážky, ako napríklad manželská prekážka pokrvného príbuzenstva.⁸⁹ Na tomto základe bolo možné v niektorých partikulárnych cirkvách uzavrieť manželstvo aj napriek prísnyim zákazom manželstiev s príbuznými do siedmeho stupňa bočnej línie, ktorý pretrval do roku 1215.⁹⁰ Keď bola táto norma prebraná do univerzálneho práva, Alexander III. (1159–1181) udelil právomoc od nej dišpenzovať miestnym ordinárom, až kým z nej Inocent III. (1198–1216) neurobil rezervát Apoštolskej stolice.⁹¹

⁸⁵ Pozri *Glos. ord. ad D 32, c 13*.

⁸⁶ *Glos. ord. ad X 4, 14, 5*.

⁸⁷ *Lec. ad X 4, 1, 1*.

⁸⁸ HELMHOLZ, Richard H., *Marriage Litigation in Medieval England*, Cambridge, 1974, s. 128–131, a DONAHUE, Charles Jr., *Proof by Witnesses in the Church Courts of Medieval England*, An Imperfect Reception of the Learned Law, in: ARNOLD, Morris S., GREEN, Thomas A., SCULLY, Sally A., WHITE, Stephen D. (eds.), *On the Laws and Customs of England*, Essays in Honor of Samuel E. Thorne, Chapel Hill, 1981, s. 127–158.

⁸⁹ V tejto súvislosti je na mieste pripomenúť, že podľa platného práva neprichádza do úvahy zavedenie novej manželskej prekážky prostredníctvom právnej obyčaje. Pozri kán. 1076 CIC/1983 a kán. 793 CCEO.

⁹⁰ Pozri kán. 50 Štvrtého lateránskeho koncilu. Bližšie k tejto problematike pozri FLANDRIN, Jean-Louis, *Families in Former Times*, Kinship, Household and Sexuality, Cambridge, 1979, s. 23–33.

⁹¹ BRUNDAGE, James A., *E pluribus unum*, s. 37.

Predovšetkým súdna prax, ale tiež zásahy univerzálnych autorít napokon v období neskorého stredoveku prispeli k vymedzeniu miesta právnej obyčaje v rámci systému *ius commune*. Najvyššiu autoritu pre sudcu predstavoval zákon, ktorý bol vyjadrením vôle panovníka alebo kolegiálneho orgánu vlády. Od čias etablovania sa kráľovského práva preto platilo, že prioritu malo pri súdnej aplikácii kráľovské právo, potom štatúty mestských komunít a nakoniec prichádzali do úvahy aj normy partikulárneho feudálneho práva.⁹²

Obyčajové právo malo menšiu dôležitosť a sudca ho mohol aplikovať len v prípade, ak nemohol predmetnú kauzu vyriešiť s použitím zákona.⁹³ Ak si ani potom nevedel dať rady, mohol kauzu rozhodnúť podľa ekvity (*aequitas*), prípadne hľadať vhodnú normu v *iura docta*. Zovšeobecňujúc by sme teda mohli uviesť, že sudca zásadne postupoval v tomto poradí: *ius regium, statutum, consuetudo* a *ius commune*.⁹⁴

Pokiaľ išlo o súdne uplatňovanie právnej obyčaje, slávny Bartolus zo Saxoferrata († 1357) na prvom mieste zdôrazňoval nevyhnutnosť dokázania jej existencie a platnosti.⁹⁵ Za týmto účelom mal byť o nej súdu predložený písomný dôkaz, prípadne mala byť dokázaná svedectvom aspoň dvoch osôb.⁹⁶ Už z pohľadu na hierarchiu prameňov vôbec neprekvapuje, že sudcovia neboli ani po preukázaní jej existencie povinní tento prameň aplikovať, pričom odmietnuť ho mohli už na základe argumentu, že s jeho normami nesúhlasili.⁹⁷ Tento záver Bartolus podporil tradičným argumentom vychádzajúcim z ustanovení justiniánskeho rímskeho

⁹² Použitie posledných dvoch uvedených prameňov však prichádzalo do úvahy len vtedy, ak boli kráľom potvrdené ako „dobré a prípustné“ (*bonae et approbates*). Pozri BELLOMO, Manlio, *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*, Washington, D. C., 1995, s. 70, 89 a 185.

⁹³ IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 157.

⁹⁴ BELLOMO, Manlio, *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*, s. 151. Bližšie k uplatňovaniu právnej obyčaje v období novoveku, najmä na území Uhorska, kde tento prameň dominoval až do moderných čias, pozri LACLAVÍKOVÁ, Miriam, *Zákon a právna obyčaj ako pramene práva na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi v rokoch 1918–1938*, in: *Acta Universitatis Tyrnaviensis Iuridica*, Trnava, 2009, s. 43–57; LACLAVÍKOVÁ, Miriam, *Právna obyčaj v postavení prameňa (súkromného) práva platného na území Slovenska do roku 1848*, in: *Historia et theoria iuris* č. 1/2009, Bratislava, s. 29–44, a LACLAVÍKOVÁ, Miriam, ŠVECOVÁ, Adriana, *Uhorská právna obyčaj v znení novovekej právnej vedy*, in: VOJÁČEK, Ladislav, SALÁK, Pavel, VALDHANS, Jiří (eds.), *Dny práva 2016 – Days of Law 2016*, Brno, 2017, s. 164–184.

⁹⁵ Rep. ad D. 1, 3, 32. Bližšie k tejto problematike pozri IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 154–155.

⁹⁶ Rep. ad Cod. Iust. 8, 52, 2 a Rep. ad D. 1, 3, 32.

⁹⁷ X 1, 4, 11.

práva, ktorý sa nachádza už v spisoch cirkevných otcov, ale tiež v Graciánovom dekréte, podľa ktorého musela byť obyčaj v prvom rade v súlade s rozumom (*ratio*).⁹⁸

4. Záver

Vo všeobecnosti sa usudzuje, že Wormský konkordát znamenal faktické víťazstvo cirkvi nad cisárstvom a vo všeobecnej rovine tiež koniec svetských zásahov do cirkevných záležitostí v zmysle dovtedy ostro uplatňovaného nábožensko-politického systému západného césaropapizmu.⁹⁹ I keď boli ustanovenia tejto normatívnej zmluvy zásadne dodržiavané aj počas nasledujúceho obdobia, boje medzi cisárstvom a pápežstvom pokračovali ďalej a napokon pretrvali až do 14. storočia.

Popri cirkvi z tohto konfliktu ťažili predovšetkým partikulárni svetskí vládcovia (veľmoži, kniežatá), ktorí sa stávali najdôležitejšími predstaviteľmi rímsko-nemeckej ríše a postupne si začali nárokovat' výhradné právo určovať osobu nového kráľa. Keďže v súvislosti s uzavretím Wormského konkordátu sa zároveň upevnilo ústredné postavenie pápeža v cirkevnej i svetskej spoločnosti, od toho času nastúpila éra relatívnej slobody cirkvi a nezávislej pápežskej moci, ktorá predznamenovala vrcholné obdobie stredovekého pápežstva druhej polovice 12. storočia a prvej polovice 13. storočia.¹⁰⁰

Myšlienky Gregora VII., vychádzajúce z ponímania pápeža ako hlavy celého sveta (*caput totius orbis*), tak od toho času rezonovali po celý zvyšok stredoveku a určovali ďalší smer vzájomného pomeru medzi cirkvou a štátom.¹⁰¹ Aj keď uvedený pápež umrel v exile, skutočne platilo to, čo neskôr napísal protestantský historik Ferdinand Gregorovius († 1891): „Porazený pápež víťazil vo svojich nástupcoch.“¹⁰² Práve oni totiž v začatej reforme pokračovali a v duchu ním nastolených požiadaviek ju napokon dovedli do víťazného konca.

Želaným výsledkom týchto procesov bolo vo viacerých ohľadoch tiež dosiahnutie istej uniformity, požadovanej už apoštolskými listami a úspešne presadzovanej

⁹⁸ Cod. Iust. 8, 52, 2; Tertullianus, De corona 4; Cyprianus, Epist. de bapt. haeret.; Augustinus, De musica 2, 8 a De bapt. contra Don. 4, 5. Bližšie k tejto problematike pozri BRIE, Siegfried, *Die Lehre vom Gewohnheitsrecht*, Eine historische Untersuchung, Breslau, 1899, s. 67–78, a CALASSO, Francesco, *Medio Evo del diritto I*, s. 202–204.

⁹⁹ BEDOUELLE, Guy, *História Cirkvi*, Prešov, 2005, s. 74–75.

¹⁰⁰ MALÝ, Radomír, *Cirkevní dějiny*, Olomouc, 2001, s. 102.

¹⁰¹ FRÖHLICH, Roland, *Dva tisíce let dějin církve*, Praha, 2008, s. 82–84.

¹⁰² Bližšie k tejto problematike pozri ŠPIRKO, Jozef, *Cirkevní dějiny II*, s. 318 a nasl.

za čias rímskej ríše, a to nielen v rámci právneho systému katolíckej cirkvi. Celkom prirodzene, obdobie raného stredoveku spojené s roztrieštením centrálnych štruktúr nebolo týmto procesom naklonené. Paradoxne to bola až gregoriánska reforma, pôvodne nasmerovaná proti zasahovaniu svetských autorít do rýdzo cirkevných záležitostí, ktorá k nej pripravila cestu.

Keďže v oblasti práva uniformitu marili predovšetkým právne obyčaje, muselo dôjsť k ich nahradeniu v rámci hierarchie prameňov právom písaným.¹⁰³ V tomto ohľade netreba zabúdať ani na skutočnosť, že vo svetskej spoločnosti sa od čias raného stredoveku do obdobia takmer celoeurópsky uplatňovanej normatívy Karola Veľkého (768/800–814) neobjavila žiadna zákonodarná autorita schopná tvoriť pozitívne právo, pričom tento stav pretrval po takmer ďalšie dve storočia.¹⁰⁴

Napokon to bol skutočne až Gregor VII., ktorý napomohol nielen emancipácii pápežstva, ale zároveň vložil do rúk predstaviteľov cirkevnej hierarchie nástroje potrebné pre ich ochranu pred svojvôľou svetských autorít bežne sa odvolávajúcich na staršie právne obyčaje. Tie potom vedecky rozpracoval a rozvinul Gracián, pričom jeho dielo zavadalo silný impulz dokonaný v systéme *ius commune*, v ktorom sa definitívne presadilo písané (kodifikované) právo na úkor práva obyčajového.¹⁰⁵ Svojím prístupom navyše pripravil cestu pre budúce úradné a autentické zbierky vydané pápežmi ako najvyššími cirkevnými zákonodarcami. Najmä na tomto pozadí možno označiť Graciánov dekrét za najdôležitejšie pojednanie o cirkevnom práve a zároveň za posledný, ale najdôležitejší produkt gregoriánskej reformy.

Ako sme videli, Gracián vo svojom pojednaní o právnej obyčaji, ktoré možno nájsť roztrúsené vo viacerých dištinkciách *Tractatus de legibus*, podopieral svoje tvrdenia predovšetkým závermi Izidora zo Sevilly, interpretujúc ich v intenciách gregoriánskych reformátorov. Na jednej strane tak zdôraznil, že zvyky príslušného kraja majú byť dodržiavané takmer za každých okolností, avšak zároveň pripustil z tohto princípu viaceré výnimky. Práve tu možno vidieť nielen zohľadnenie sporu Gregora VII. s Henrichom IV., ale tiež potrieb vtedajšej rozvíjajúcej sa spoločnosti renesancie 12. storočia, ktorá bola spojená s výraznou expanziou obchodu i kultúry.

¹⁰³ Právnu obyčaj dodnes radíme k prameňom platného kánonického práva. Na úpravu sú jej však ponechané len záležitosti, kde je prípustná istá diverzita, poväčšine však ide len o záležitosti okrajové. Pozri kán. 23–28 CIC/1983 a kán. 1506–1509 CCEO.

¹⁰⁴ CAENEGEM, Raoul van, *Government, Law and Society*, s. 181–182.

¹⁰⁵ IBBETSON, David, *Custom in the Middle Ages: Continental Europe*, s. 157.

Gracián tak na jednej strane uprel právnej obyčaji status rozhodujúceho prameňa, na druhej strane však vyzdvihol jej užitočnosť, pokiaľ je v súlade s rozumom a spravodlivosťou. Vo všeobecnosti možno preto konštatovať, že autor Dekrétu považoval písané právo a právnu obyčaj za pramene, ktoré majú byť uplatňované v záujme napredovania spoločnosti a jej dobrej správy komplementárnym spôsobom. Obe totiž museli prameniť v tých istých zdrojoch – rozume a ekvite (*aequitas*), teda v prirodzenom Božom práve.¹⁰⁶

Týmto spôsobom sa Graciánovi podarilo vhodne prepojiť staršie náhľady s tendenciami svojej doby a zároveň úspešne nastoliť nové trendy rozvoja právnickej tradície. Aj na príklade úpravy týchto inštitútov možno vidieť skutočne vhodné pomenovanie jeho diela, keďže aj v tomto ohľade sa mu podarilo dosiahnuť harmóniu nesúladného, teda *concordiam discordantium canonum*.

Zoznam skratiek

c – <i>canon</i>	Inst. Iust. – <i>Institutiones Iustiniani</i>
C. – <i>causa</i>	Inv. – <i>De inventione</i>
cc. – <i>canones</i>	Lec. – <i>Lectura</i>
Cod. Iust. – <i>Codex Iustinianus</i>	P. – <i>Siete Partidas</i>
Coll. 52 cap. – <i>Collectio 52 capitulorum</i>	PL – <i>Patrologia latina</i>
D – <i>distinctio</i>	pr. – <i>principium</i>
d a c – <i>dictum ante canonem</i>	q – <i>quaestio</i>
d p c – <i>dictum post canonem</i>	Rep. – <i>Repetitio</i>
D. – <i>Digesta Iustiniani</i>	Summa Cod. – <i>Summa Codicis</i>
De bapt. contra Don. – <i>De baptismo contra Donatistas libri VII</i>	Summa de penit. – <i>Summa de poenitentia</i>
Epist. de bapt. haeret. – <i>Epistula de baptismo haeticorum</i>	Summa dec. – <i>Summa decretorum</i>
Etym. – <i>Etymologiae sive Originum libri XX</i>	Summa super tit. dec. – <i>Summa super titulis decretalium</i>
Glos. ord. – <i>Glossa ordinaria</i>	Summa theol. – <i>Summa theologiae</i>
In quinque dec. lib. com. – <i>In quinque decretalium libros commentaria</i>	X – <i>Liber extra</i>

¹⁰⁶ Gracián zároveň naznačil nadčasový právnický ideál, podľa ktorého sa musí každá norma zhodovať s prirodzeným Božím právom. Pozri D 8, d a c 2; D 8, c 2; D 8, cc. 4–9; D 9 pr.; D 9, cc. 3–4; D 9, c 11 a D 9, d p c 11.

Resumé

Graciánov dekrét predstavuje najdôležitejší prameň histórie kánonického práva, pričom dnešnú podobu tohto právneho systému si bez neho snáď ani nemožno predstaviť. Okrem kánonického práva zaznamenalo toto dielo významný vplyv aj na vývoj viacerých svetskoprávnych inštitútov, k čomu dochádzalo najmä v období uplatňovania prvého celoeurópskeho právneho systému *ius commune*. Zbierka začína rozsiahlym úvodom, ktorý pozostáva z dvadsiatich dištinkcií a v kánonistickej spisbe sa najčastejšie označuje ako *Tractatus de legibus*. Gracián sa v ňom, okrem iného, musel vyrovnávať aj s najdôležitejším prameňom práva tohto obdobia – právnou obyczajou, ktorá vo viacerých ohľadoch dominovala nielen vo svetskom, ale tiež v kánonickom práve. Jeho koncepcia na jednej strane vychádzala z úvah starších teológov i právnikov, a to najmä predstaviteľov klasickej rímskej jurisprudencie, na druhej strane však ponúkala viaceré východiská, ktoré boli pre mnohých kánonistov, najmä z radov stúpcov gregoriánskej reformy, určujúcimi. Hlavným cieľom článku je poukázať na poňatie právnej občeje v Graciánovom dekréte, vrátane jeho základov a vplyvu na ďalší vývoj právnickej tradície.

Summary

Legal Custom in Gratian's Decretum

Gratian's Decretum is the most important source of the history of canon law, to the extent that the contemporary form of this legal system is not possible to imagine without it. This work achieved such a significant influence also on the development of several institutions of secular law, and these procedures were relevant especially in the period of applying of the first Europe-wide legal system of *ius commune*. The compilation begins with an extensive introduction consisting of twenty distinctions denoted in the canonistic science most frequently as the *Tractatus de legibus*. Gratian had to, inter alia, deal with the most important source of law in his time, that is to say, the legal customs that dominated in many aspects not only in secular, but even in canon law. His conception on the one hand made provision for the considerations of older lawyers, namely the representatives of classical Roman jurisprudence, but on the other hand offered several starting points terminative for many canonists, especially from the ranks of Gregorian reformists. The main goal of this article is to point out the conception of legal custom in Gratian's Decretum, including its foundations and influence on the next development of the legal tradition.

Zusammenfassung

Rechtsgewohnheit im *Decretum Gratiani*

Decretum Gratiani stellt die bedeutsamste Rechtsquelle des kanonischen Rechts, ohne dessen Existenz die zeitgenössische Gestalt dieses Rechtssystems kaum vorstellbar wäre, dar. Dieses Werk beeinflusste über das kanonische Recht hinaus auch die Entwicklung verschiedener weltlichen Rechtsinstitute; dies erfolgte insbesondere in der Zeit der Anwendung des ersten paneuropäischen Rechtssystems – *ius commune*. Die Sammlung beginnt mit einer umfangreichen Einleitung, die aus zwanzig *Distinctiones*, die im kanonistischen Schrifttum meistens als *Tractatus de legibus* bezeichnet werden. In dieser Einleitung musste Gratian die wichtigste Rechtsquelle dieser Zeit – die Gewohnheit, die in mancher Hinsicht nicht nur im weltlichen, sondern auch im kanonischen Recht dominierte – angehen. Seine Auffassung ging einerseits von den Überlegungen älterer Theologen und Juristen, insbesondere der Repräsentanten der klassischen römischen Jurisprudenz, aus, andererseits folgte diese Auffassung mehrere Ausgangspunkte, die entscheidend für viele Kanonisten, vor allem die Anhänger der Gregorianischen Reform, waren. Artikel hat als Hauptziel, auf das Begreifen der Gewohnheit im *Decretum Gratiani*, einschließlich deren Grundlagen und Einfluss auf weitere Entwicklung der Rechtstradition, hinzuweisen.

Riassunto

La consuetudine nel Decreto di Graziano

Il Decreto di Graziano rappresenta la fonte più importante della storia del diritto canonico. L'aspetto odierno del sistema giuridico sarebbe a stento immaginabile senza di esso. L'influsso di questa opera non si limitò solo al diritto canonico ma essa influenzò notevolmente lo sviluppo di diversi istituti del diritto secolare, soprattutto nel periodo del primo sistema legale su livello europeo, cioè dello *ius commune*. La raccolta inizia con un inizio vasto, formato da venti distinzioni, descritto con il titolo *Tractatus de legibus* nella letteratura canonistica. Graziano ci dovette tra l'altro risolvere le più importanti fonti del diritto d'epoca – le consuetudini con il loro ruolo dominante non solo nel diritto secolare ma anche in quello canonico. La nozione era concepita da una parte sulle riflessioni di teologi e giuristi più antichi, soprattutto dal periodo della giurisprudenza classica romana. Dall'altra parte comunque offriva diversi punti di partenza divenuti decisivi per molti altri canonisti, fautori della riforma gregoriana. Lo scopo principale dell'articolo è quello di presentare la concezione della consuetudine nel Decreto di Graziano, i suoi elementi ed influsso sullo sviluppo della tradizione giuridica.

Kľúčové slová: kánonické právo, gregoriánska reforma, Graciánov dekrét, Gracián, Izidor zo Sevilly, rímske právo, Digesta, zákon, zvyk, právna obyčaj

Keywords: canon law, Gregorian reform, Gratian's Decretum, Gratian, Isidore of Seville, Roman law, Digesta, law, custom, legal custom

Autor

Doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., pôsobí ako vedúci Katedry rímskeho a cirkevného práva na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave a ako odborný asistent na Katedre pastorálnej teológie, liturgiky a kánonického práva na Teologickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Odborne sa venuje predovšetkým kánonickému právu, dejinám cirkevného práva, konfesnému právu a klasickej filológii, sčasti tiež rímskemu právu a všeobecným právnym dejinám.

Associate Professor JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., is the head of the Department of Roman and Church Law at the School of Law of the University of Trnava and a Senior Lecturer at the Department of Pastoral Theology, Liturgics and Canon Law at the School of Theology of the University of Trnava. He specializes in canon law, the history of church law, religion law and classical philology, in addition to Roman law and the general history of law.

Univ.-Doz. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., ist als Leiter des Lehrstuhls für römisches Recht und Kirchenrecht an der Juristischen Fakultät der Universität Trnava und als wissenschaftlicher Assistent am Lehrstuhl für pastorale Theologie, Liturgik und kanonisches Recht an der Theologischen Fakultät der Universität Trnava tätig. Fachlich widmet er sich vor allem dem kanonischen Recht, der Kirchenrechtsgeschichte und der klassischen Philologie und teilweise auch dem römischen Recht und der allgemeinen Rechtsgeschichte.

Professore JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., è cattedratico della Cattedra del diritto romano ed canonico della Facoltà di Giurisprudenza della Università di Trnava ed assistente specializzato presso la Cattedra di teologia pastorale, liturgia e diritto canonico della Facoltà di Teologia della Università di Trnava. Si specializza soprattutto nel diritto canonico, storia del diritto canonico, diritto ecclesiastico e filologia classica, in parte anche nel diritto romano e a nella storia generale di diritto.

doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Katedra rímskeho a cirkevného práva

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

Slovensko

e-mail: vojtech.vladar@truni.sk

Ze slavnostního požehnání Encyklopedie českých právních dějin, které se uskutečnilo dne 6. listopadu 2017 ve Filosofickém sále Strahovské knihovny v Praze. Dílo prezentuje doc. Karel Schelle. Požehnání udělil opat Strahovského kláštera Michael J. Pojezdný OPraem.

From the festive blessing of the Encyclopaedia of Czech Legal History, which took place on 6th November 2017 in the Philosophical Hall of the Strahov Library in Prague. The work is presented by Associate Professor Karel Schelle. The blessing was granted by the Abbot of the Strahov Monastery, Michael J. Pojezdný OPraem.

Foto Lucie Košinarová

Římské cesty biskupa Josefa Hloucha

Martin Weis

Cesta do Říma k hrobům apoštolským, na koncilní zasedání či v čele poutníků při příležitosti mimořádného jubilejního roku patří k význačným událostem v životě každého biskupa. Bohužel, občas se stávalo, že tyto cesty biskupů k papeži byly mocným tohoto světa takřkajíc „trnem v oku“ a snažili se je všemožně omezovat či výslovně zakazovat.¹ Ani komunistický režim v naší vlasti se nechoval jinak. Na postavě devátého českobudějovického biskupa Josefa Hloucha (1902–1972) budeme na základě dochovaných a badateli přístupných archivních materiálů demonstrovat tyto nepřátelské postoje komunistického režimu vůči svobodnému osobnímu styku katolických biskupů v tehdejší Československu s Apoštolským stolcem.

¹ Pokud pomineme totalitní režimy nacismu či komunismu, ve kterých ostatně jakýkoliv svobodný pohyb osob byl znemožňován, nebo alespoň přísně kontrolován, jedná se o velice složitou problematiku, a to jak vzhledem k místu, tak k době a konkrétní osobě. Nelze proto zevšeobecnovat. Uvažme např. období josefinismu. Je všeobecně uváděno, že vztah josefinistických biskupů s Římem byl problematický, neboť státními rozhodnutími byl svobodný styk biskupů s Římem silně omezen. Na druhou stranu je ale nutné uvědomit si, že záleželo často na samotném biskupovi a jeho motivaci pro větší či menší frekvenci styků s Římem. Jako příklad zde uvádím skvělou charakteristiku vztahu biskupa doby josefinismu k Římu, jak ji uvádí historik Rudolf Svoboda ve svém díle o prvním českobudějovickém biskupovi. Vztah Jana Prokopa Schaaffgotscheho k Římu „odrážel historicko-politické klima ve státě. Z této reality nevypřelala jeho potřeba či nutnost příliš častého kontaktu s Římem [...]. [Ponechával] na státu, aby určoval intenzitu vztahů s hlavou katolické církve. Ve vztahu k Římu byl Schaaffgotsche biskupem, jehož loajalita patřila panovníkovi i papeži, ale každému v úplně jiných oblastech.“ Srov. SVOBODA, Rudolf, *Jan Prokop Schaaffgotsche, První biskup českobudějovický*, Brno, 2009, s. 255–256.

1. Církevněprávní normy o návštěvách Říma

Kodex kanonického práva z roku 1917, platný v době episkopátu Josefa Hloucha, stanovil, že biskup je povinen zachovávat residenční povinnost ve své diecézi. Připouštěl však několik výjimek. V první řadě se jednalo o návštěvu nazývanou *ad limina apostolorum* neboli k prahům apoštolským. Normy upravující tuto návštěvu nalezneme v kán. 340 až 342 CIC/1917. V nich se píše, že všichni diecézní biskupové jsou povinni podat každých pět let Nejvyššímu veleknězi zprávu o stavu jim svěřené diecéze podle formuláře stanoveného Apoštolským stolicí. Výjimečně, pokud rok stanovený pro předložení zprávy připadne zcela nebo zčásti na první dvouletí po nastoupení do úřadu diecézního biskupa, může biskup protentokrát upustit od zpracování a předložení zprávy. Kodex pamatoval i na biskupy z velmi vzdálených, zámořských krajin: jim stačilo navštívit Řím jednou za deset let. Pokud biskupovi závažné důvody bránily v cestě do Říma, mohl jej zastoupit biskup koadjutor, nebo po předchozím souhlasu Apoštolského stolce vhodný kněz z diecéze téhož biskupa. Co se týče účasti na zasedání ekumenického koncilu, i zde mohl být biskup z účasti na koncilním zasedání omluven ze závažných důvodů a mohl jmenovat svého zástupce, který ale neměl hlasovací právo.

2. První cesta do Říma

Devátý českobudějovický biskup Josef Hlouch byl biskupem jmenován 25. června 1947 a biskupské svěcení přijal v Olomouci na svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna 1947. Hlavním světitelem byl apoštolský internuncius v Československu arcibiskup Saverio Ritter, neboť Olomoucká arcidiecéze tehdy nebyla obsazena sídelním arcibiskupem.² Spolusvětiteli byli pražský arcibiskup Josef Beran a olomoucký pomocný biskup Stanislav Zela, který byl olomouckým kapitulním vikářem. Josef Hlouch byl uveden v úřad biskupa českobudějovického v neděli 7. září 1947.³

² Olomoucký arcibiskup Leopold Prečan zemřel 2. března 1947 na Svatém Kopečku. O rok později byl papežem Piem XII. jmenován jeho nástupce Josef Karel Matocha. V době svěcení biskupa Hloucha byla tedy v Olomouci sedisvakance, během jejíhož trvání probíhalo jednání o obsazení olomouckého arcibiskupského stolce vhodným kandidátem. Proto také jako hlavní světitel biskupa Hloucha byl vybrán diplomatický zástupce Apoštolského stolce.

³ Základní přehled života biskupa Josefa Hloucha byl již na stránkách tohoto odborného časopisu publikován. Srov. WEIS, Martin, *Zásahy státní moci proti českobudějovickému biskupu Hlouchovi*, in: *Revue církevního práva* č. 56–3/2013, Praha, s. 33–45, a WEIS, Martin, *Bude biskup Josef Hlouch blahřečen?*, in: *Revue církevního práva* č. 66–1/2017, Praha, s. 65–79.

Ještě téhož roku, počátkem listopadu, biskup Hlouch navštívil Řím, kde se jej ujal rada československého velvyslanectví u Apoštolského stolce František Schwarzenberg. Dne 6. listopadu 1947 byl Josef Hlouch spolu se svým sekretářem Antonínem Rohem přijat v soukromé audienci papežem Piem XII., kterému podal informace o stavu diecéze, které se ujal. Připomeňme, že v Českobudějovické diecézi žilo tehdy 982 265 katolíků (93,3 % obyvatel diecéze) a 105 116 lidí, kteří byli členy jiného náboženského společenství nebo se nehlásili k žádnému náboženskému vyznání. Bezvěrectví bylo nejvíce rozšířeno mezi členy politických stran levicového zaměření, a to ponejvíce ve větších městech.⁴ Vesnické a malé městské farnosti vykazovaly jen malé procento obyvatel, kteří se nehlásili ke katolické církvi. Nejméně obyvatel žilo v pohraničních oblastech, které byly vylidněny po odsunu obyvatel německé národnosti a které se nepodařilo po odsunu původního obyvatelstva plně dosídlit.

Na 432 farností připadalo 371 diecézních kněží v činné službě. Řeholních kněží v diecézi působil 71, jinam příslušných 22 a pensionovaných kněží bylo 66. Řeholních sester v diecézi působil 612, přičemž nejpočetněji byly zastoupeny školské sestry s 266 řeholnicemi a boromejky se 163 řeholnicemi.⁵ Papež Pius XII. v rozhovoru s diecézním biskupem Josefem Hlouchem nejvíce ocenil zdařilý průběh svatovojtěšských oslav v Českobudějovické diecézi a zvláště ocenil diecézní klérus, který přinášel velké oběti pro Boha a nesmrtelné lidské duše.

Biskup Josef Hlouch o této návštěvě referuje ve svém článku pro časopis *Rozsévač* následovně: „V předpokojí Sv. Otce setkáváme se s hodnostáři různých světadílů. Když slyší Československo, patří na nás s údivem. Takové věci o nás slyšeli! Máme příležitost opravit jejich názory. Konečně u Sv. Otce! Vznešený muž – Velekněz. Pohled nesmírně vážný, tvář muže bolesti a starostí. V Římě se ví, co se děje na celém světě, Sv. Otec zná naši vlast. Se zájmem otce naslouchá, jak zde žijeme, pracujeme, věříme. Pozdravuje naši zemi. Zvláště náš jihočeský lid. Praví: »Miluji tu zemi, opravdu, ze srdce mám ji rád, žehnám ji!«⁶

⁴ K problematice poválečného působení komunistické strany na jihu Čech srov. WEIS, Martin, *Ty ještě věříš, soudruhu?*, in: *Studia theologica* č. 1/2009, Olomouc, s. 60–69.

⁵ K stavu diecéze podrobněji srov. WEIS, Martin, *Minutěnky vzpomínek na pastýře lidu svého*, Praha, 1999, s. 23 a násl. Srov. též diecézní katalog z roku 1948, který zachycoval situaci k 31. prosinci 1947: *Catalogus saecularis et regularis cleri dioeceseos Bohemo-Budvicensis pro Anno Domini 1948*, České Budějovice, 1948, 193 s.

⁶ HLOUCH, Josef, *Vzpomínky na cestu do Říma*, in: *Rozsévač* č. 3/1948, Olomouc, s. 24–27.

V úředním listu diecéze byl uveřejněn obdobný text následujícího znění: „Svatý Otec mne přijal v soukromé audienci dne 6. listopadu. S radostí slyšel zprávy o obětech, které pro Boha přináší kněžstvo naší diecéze, zvláště v pohraničí. S otcovskou vděčností přijal ujištění o velké víře lidu, o obětech, modlitbách, jimiž věrně stádce doprovází a podporuje svou nejvyšší hlavu. Svatý Otec odpověděl: žehnám zemi i diecézi, žehnám kněžstvu i lidu. Miluji ten lid opravdu upřímně, z celého srdce.“⁷

3. Znemožněné cesty

Po únoru 1948 nastalo postupné omezování náboženského života ve státě: komunistický režim se snažil církve ovládnout. Činil tak v první řadě za pomoci mocenských prostředků. Usiloval o znemožnění adekvátní reakce církví na společenské změny v Československu, o zabavení hospodářské základny církví, ale také o postupné odstranění mnohých představitelů církví a jejich internování či uvěznění v důsledku zinscenovaných politických procesů. Samozřejmostí bylo, že představitelé katolické církve měli velmi omezený a v mnohých případech přímo znemožněný styk s Apoštolským stolcem.⁸

Které cesty do Říma byly českobudějovickému biskupovi znemožněny? V první řadě se jednalo určitě o pout' do Říma při příležitosti svatého roku, který byl vyhlášen papežem Piem XII. a trval od 25. prosince 1949 do 25. prosince 1950.⁹ Papež Pius XII. vyhlásil 1. listopadu 1950 dogma o Nanebevzetí Panny Marie apoštolskou konstitucí *Munificentissimus Deus*. Jako hluboký mariánský ctitel by se biskup Josef Hlouch zajisté zúčastnil v Římě i slavnostního vyhlášení tohoto dogmatu.¹⁰ V roce 1950 byl ale již diecézní biskup internován v budově rezidence, kterou nesměl opouštět ani kvůli vedení bohoslužeb. I nutné lékařské vyšetření biskupa Josefa Hloucha v nemocnici znamenalo velice složité jednání, které trvalo

⁷ Acta Curiae Episcopalis Bohemo-Budvicensis č. 11/1947, České Budějovice, s. 63.

⁸ VAŠKO, Václav, *Neumlčena I*, Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce, Praha, 1990, s. 243–245. Dále srov. VAŠKO, Václav, *Dům na skále I*, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950, Kostelní Vydří, 2004, 255 s. K problematice politického katolicismu možno směřle doporučit zasvěcenou monografii FIALA, Petr a kol., *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno, 2008, 535 s.

⁹ Podrobněji k problematice svatých roků srov. POLC, Jaroslav V., *Svaté roky (1300–1983)*, Olomouc, 2000, 159 s.

¹⁰ K problematice mariánských dogmat lze doporučit monografie MINAŘÍK, Metoděj, *Mariánská dogmata*, Kostelní Vydří, 1991, 50 s., či POSPÍŠIL, Ctirad Václav, *Nanebevzetí Bohorodičky ve světle dokumentů magisteria*, Olomouc, 2000, 66 s.

několik dnů, a samotná návštěva biskupa v nemocnici byla provedena za velice přísných bezpečnostních opatření.¹¹

Další předpokládaná účast Josefa Hloucha na cestách do Říma by souvisela s konáním ekumenického koncilu. Dne 25. ledna 1959 oznámil papež Jan XXIII. úmysl svolat obecný církevní sněm a již 11. listopadu 1962 byl koncil zahájen. Sněmovní jednání probíhalo ve čtyřech obdobích, vždy na podzim v letech 1962 až 1965, a zúčastnilo se ho na 2 000 biskupů. Papež Jan XXIII. ale již na sklonku roku 1962 onemocněl a 3. června 1963 zemřel. Po konkláve, které trvalo jediný den, byl novým papežem zvolen milánský arcibiskup Giovanni Battista Montini, který přijal jméno Pavel VI. a ihned po svém zvolení vyhlásil pokračování koncilu, který byl přerušen smrtí Jana XXIII.¹² Nemusíme snad ani podrobně připomínat, že tento ekumenický sněm byl bezesporu jednou z nejvýznamnějších událostí života katolické církve v běhu 20. století.

Z Čech a Moravy se mohl všech zasedání koncilu zúčastnit pouze jediný biskup, a to olomoucký pomocný biskup František Tomášek.¹³ Většina biskupů z tehdejšího Československa nemohla na koncil přicestovat, neboť byla násilím zbavena svého úřadu a uvržena do internace. Sice dostali oficiální pozvánku, ale byli přinuceni napsat papeži „omluvný dopis“, že nemohou přicestovat na koncil, neboť nejsou toho času v úřadu. Možnost podporovanou státem, aby použili zástupce, odmítli, neboť se jednalo o velice prorežimní kněze. Českobudějovickému biskupovi Josefu Hlouchovi, který byl v internaci,¹⁴ byl navrhován jako jeho prokurátor na koncilu

¹¹ Podrobněji k omezování biskupa Josefa Hloucha na svobodě srov. WEIS, Martin, *Zásahy státní moci proti českobudějovickému biskupu Hlouchovi*, s. 33–45.

¹² Více srov. pojednání AUBERT, Roger, SOETENS, Claude, *Der Konzilsverlauf*, in: MAYEUR, Jean-Marie (ed.), *Die Geschichte des Christentums*, Band XIII: Krisen und Erneuerung: (1958–2000), Freiburg im Breisgau, 2002, s. 32–67. Z překladů zahraničních autorů do češtiny nutno upozornit na dílo JEDIN, Hubert, *Malé dějiny koncilů*, Praha, 1990, 146 s., či na dílo PESCH, Otto Hermann, *Druhý vatikánský koncil 1962–1965*, Příprava, průběh, odkaz, Praha, 2014, 435 s.

¹³ Podle názoru historika Stanislava Balíka byl František Tomášek, přestože jako biskup neměl k výkonu úřadu státní souhlas a vykonával se státním souhlasem úřad řadového duchovního, vybrán Ústředním výborem Komunistické strany Československa zřejmě z toho důvodu, že to mělo být gesto, že se za české země zúčastní koncilu alespoň jeden biskup a „Tomášek navíc působil jako biskup, který mohl být státními úředníky nejnásilněji ovlivňován“. Srov. BALÍK, Stanislav, *Kdo nás reprezentoval na koncilu?*, in: Perspektivy (příloha Katolického týdeníku) č. 4/2013, Praha, s. 1.

¹⁴ Biskup Josef Hlouch byl v březnu 1952 odvezen z diecéze do Kadaně, odtud byl téhož roku přemístěn do Růžodolu u Liberce a roku následujícího byl umístěn v internaci v Myštevsi u Nového Bydžova. V roce 1954 byl ze zdravotních důvodů uvolněn z internace a po hospitalizaci mu bylo určeno místo k pobytu v Šebetově u Boskovic. V roce 1958 byl opět uvržen do přísné internace

smutně proslulý Josef Beneš, člen Československé strany lidové, publicista, spisovatel a vyšehradský probošt. Biskup Hlouch tuto nabídku velice důrazně odmítl.¹⁵

Přípis z Ministerstva školství a kultury dokládá, že v době zasedání koncilu byla učiněna přísná bezpečnostní opatření, aby se internovaní biskupové nedostali na koncil třeba vycestováním přes některý stát socialistického bloku: „Vážený soudruhu, na III. část vatikánského koncilu v Římě v době od 14. 9. do 20. 11. [1964], byli pozváni všichni biskupové z ČSSR. Do oficiální delegace nebyli však zařazeni biskupové, kteří nejsou v duchovní správě (to jest, nevykonávají církevní funkce). Je pravděpodobné, že tito biskupové se budou snažit využít možnosti rozšířeného turistického ruchu a budou chtít vycestovat z ČSSR jako turisté na fingovanou návštěvu známých, či jiným podobným způsobem. Není vyloučeno, že se budou snažit vycestovat i přes lidově-demokratické státy. Žádáme Vás proto, o projednání s příslušnými orgány krajské správy Ministerstva vnitra, takových opatření, aby biskupům ubytovaným ve Vašem kraji, nebyl dán do konce tohoto roku souhlas k jakémukoli vycestování mimo území ČSSR. Vycestování oficiální delegace na koncil je zajišťováno ústředně.“¹⁶

Internovaní hodnostáři se tak o jednání koncilu mohli dozvědět jen to, co přes cenzuru propustil domácí československý tisk, či co jako „horkou novinku“ přinesla návštěva, která čerpala nejčastěji ze zpráv zahraničního rozhlasu. Pokud prolistujeme stránky Rudého práva z období konání koncilu, zjistíme, že koncilové problematice jsou věnovány jen tiskové zprávy uvnitř listu, eventuálně články k tématu světového míru či kritika některých členů koncilu, kteří se snažili o to, aby se koncil negativně vymezil vůči komunismu. Druhým nejčtenějším deníkem v té době byla Lidová demokracie, orgán Československé strany lidové. V tomto deníku, na rozdíl od Rudého práva, vzhledem k převážně křesťanské členské základně

v Paběnicích, kde pobýval i při zahájení koncilu. Na jaře v roce 1963 se biskup Josef Hlouch léčil v lázních a odtud byl odeslán do charitního domova v Kocelířově u Svitav. Z internace byl propuštěn až na jaře roku 1968. Srov. WEIS, Martin, *Josef Hlouch – Zeugnis des Märtyrers im Spiegel der Archívdokumente*, in: Theologos č. 1/2012, Prešov, s. 55–65.

¹⁵ K působení prorežimních kněží v Československu srov. studii VLČEK, Vojtěch, *Služebníci nevěrní*, in: Theologické texty č. 2/2003, Praha, s. 60–63.

¹⁶ Státní oblastní archiv v Třeboni, f. Jihočeský krajský národní výbor České Budějovice, Sekretariát pro věci církevní (1959–1977), k. 11, sign. 460, č. j. 015651/64. Přípis Ministerstva školství a kultury ze dne 26. srpna 1964 určený k rukám předsedy Jihočeského krajského národního výboru v Českých Budějovicích. Dle rukopisných poznámek učiněných na rubu přípisu dne 31. srpna 1964 celou záležitost převzal k vyřízení krajský církevní tajemník Leo Drozdek, který uvedenou záležitost projednal 1. září 1964 s bezpečnostním referentem.

Československé strany lidové, byla koncilním zasedáním věnována mnohem větší pozornost, i když i zde se v mnoha případech jednalo o ideologicky prorežimní články – zejména pokud byly z pera smutně proslulého, komunistického režimu loajálního katolického kněze Josefa Plojhara.¹⁷

4. Římské cesty biskupa Josefa Hloucha v letech 1968 a 1969

Po dočasné změně politických poměrů v Československu na jaře 1968 došlo i k návratu internovaného biskupa Josefa Hloucha na biskupský stolec českobudějovický. Dne 24. května 1968 přijal biskupa Hloucha ministr kultury Miroslav Galuška, aby přijal jeho slib věrnosti státu. Vzápětí po složení tohoto slibu biskup Hlouch obdržel státní souhlas k výkonu funkce diecézního biskupa v Českých Budějovicích a nic mu již nebránilo, aby se opět ujal svého úřadu, což se stalo při slavnostní liturgii v katedrálním chrámu sv. Mikuláše dne 9. června 1968.¹⁸

Biskup Josef Hlouch na podzim – počátkem října – roku 1968 vykonal návštěvu Apoštolského stolce, aby papeži Pavlu VI. podal informace o létech, která nuceně prožil mimo diecézi i o stavu diecéze, do které se navrátil. Podmínky návštěvy v Římě nejspíše dojednal biskup Josef Hlouch 22. června 1968 v Nitře na smutečních obřadech za zesnulého arcibiskupa Eduarda Nécseye, neboť na nich se setkal i s vyslancem Apoštolského stolce kardinálem Agostinem Casarolim.

Papež Pavel VI. spolu s mnohými kuriálními kardinály přijal Josefa Hloucha s velkou láskou a úctou, která se prokazuje jen vyznavačům trpícím pro víru. První cesta biskupa Hloucha po návratu z internace byla biskupem v úředním věstníku diecéze komentována následovně: „Ve dnech 7. – 18. října vykonal jsem pouť do Říma a návštěvu Svatého Otce. Přináším Vám pozdrav z Věčného města obětí! Od hrobů mučedníků a vyznavačů, z míst dýšících mocnou vírou a láskou jak k Bohu, tak bližnímu. Setkáváme se tam s národy všech světadílů. Vidíte, jak velká, chápete, že nesmrtelná jest Církev svatá, poněvadž je tajemným tělem Kristovým, zbudována na jeho božské pravdě a milosti a lásce, která všechny věky překonává.

¹⁷ K problematice podrobněji srov. WEIS, Martin, *Osudy katolické církve na jihu Čech – diecéze bez pastýře*, in: *Studia theologica* č. 2/2002, Olomouc, s. 60–66, a WEIS, Martin, *Realisierung der Abschlüsse des II. vatikanischen Konzils durch Josef Hlouch, Bischof von Budweis*, *Notitiae historiae ecclesiae* č. 1/2012, Ružomberok, s. 26–36.

¹⁸ Podrobněji k návratu srov. WEIS, Martin, *Josef Hlouch, Pastýř a homiletik*, Praha, 2016, 286 s., kde je uveřejněn přepis všech projevů při uvítání biskupa v diecézi i biskupův pastýřský list a pozdravení věřícím diecéze.

Hlásá to i ten prostý kříž v Kolosseu, kde vykřvácel velký Ignác Antiošský, Priska, Vít, Modesta, Krescencie, Martina a legie těch, kdož jsou nejslavnější, poněvadž projevili věrnost největší. Též pozdrav z Assisi, od sv. Františka a sv. Kláry, kteří tu byli nejchudobnější, ale do věčnosti vešli nejbohatší. Svátý Otec mne přijal, jak jen může otec přijmout syna, ale ve mně i celou diecézi i náš národ. Radoval se z každého projevu víry a náboženského života i pozdravů, které jsem mu od Vás donesl. Nejvíc ho potěšilo, že letos mnohem více dětí bude vyučováno ve svatém náboženství. Všem Vám, kněžím i osobám řeholním a všemu lidu Svátý Otec žehná; žádá mne, abych Vám vyřídil jeho pozdravy a požehnání, ujišťuje, že denně se modlí za náš národ a slibuje, že bude za nás obětovat mši svatou! Všem Vám přináším od Svatého Otce požehnání vpravdě otcovské.¹⁹

Po návratu z cesty biskup Josef Hlouch poskytl rozhovor novinářům regionálního deníku Jihočeská pravda, ve kterém na dotaz, jaký byl účel jeho cesty do Říma, a co její výsledek přináší pro jeho práci v Českobudějovické diecézi, odpověděl takto: „Jel jsem do Říma, jak je to posvátným zvykem po nastoupení na biskupský stolec. Jel jsem na pouť za svou diecézi. Výsledek dnů ve věčném městě je bohatý. Město největší slávy, město mučedníků a světců. Ohnisko života a kultury, shromaždiště všech národů. Člověk si odtud nese radost a sílu i vážné poslání. Velikost obětí, která tam mluví ze všech monumentálních památek, nedovoluje být maličkým. Tam vdechujete energii, radost, naději, ale jenom tu ušlechtilou. Víra tam sblíží lidi z celého světa. Vidíte pojítka jednoty a tím je život, prožíváte posilu a posvěcení té jednoty a tím je víra. Mocný živý hlas dějin, volající ze všech těch monumentálních památek, vlévá optimismus, že dobro je nepřemožitelné, že není síly, která by přemohla lásku, jaká tu mluvila již před devatenácti sty lety. Mocné sloupy kdysi rozmařilého, pyšného a násilného Říma leží tam rozbity, ale nad nimi ční kříž, poněvadž na něm vládl Kristus láskou a milosrdenstvím. A tak Řím nezdolal pravdu hloučku chudých křesťanů. Nesu pozdrav od Svatého Otce, který miluje náš národ láskou jedinečnou. Denně sleduje události a denně se za nás modlí. Denně obětuje mši svatou. Nesu i radostný pozdrav mnohých národů, které se o nás domnívaly věci zkreslené, ale tváře se rozzářily, když jsem vykládal o naší víře a zbožnosti, o jednotě národů a důvěře k naší vládě.“²⁰

¹⁹ Oběžník biskupského ordinariátu v Českých Budějovicích č. j. 460/68 ze dne 22. října 1968, cyklostyl. Dokumentace ve vlastnictví autora.

²⁰ *Křesťané podporují jednotu našich národů*, Interview s biskupem Hlouchem, in: Jihočeská pravda č. 265/1968 (5. listopad 1968), České Budějovice, s. 5.

Další dvě cesty do Říma vykonal biskup Josef Hlouch v následujícím roce 1969. Dne 14. února 1969 se v bazilice sv. Petra pod předsednictvím papeže Pavla VI. konala národní poutě ke cti sv. Cyrila. Poutě se účastnili biskupové František Tomášek z Prahy, Stanislav Zela z Olomouce, Štěpán Trochta z Lito-měřic, Josef Hlouch z Českých Budějovic, Karel Skoupý z Brna, Ambrož Lazík z Trnavy, Robert Pobožný z Rožňavy, kardinál Josef Beran, kardinál Franjo Seper z Jugoslávie a biskup Michal Rusňák ze Spojených států amerických. Papež v promluvě k poutníkům vyslovil přání, aby všechny naše diecéze měly dobré pastýře a aby byly obsazeny biskupy. Papež také připomenul, že podle jeho mínění není opravdové spravedlnosti tam, kde se neuplatňuje stejně vůči všem. Prohlásil, že věří v návrat ráje mezi všechny lidi a že náboženské hodnoty nemají vzdalovat, ale podněcovat věřícího k hledání přirozeného blaha a zdravých lidských hodnot – života, kultury, práce, vlasti. Papež ve své promluvě též ocenil, že se český a slovenský národ vždy vyznačovaly oddaností hodnotám, jakými jsou pravda, svoboda, mír.²¹

O několik měsíců později, v květnu 1969, přicestoval biskup Josef Hlouch do Říma podruhé. Dne 22. května 1969 se spolu s biskupy Františkem Tomáškem, Štěpánem Trochtou a Karlem Skoupým účastnil ve velechrámu sv. Petra pohřbu zesnulého kardinála Josefa Berana. Biskupa Josefa Hloucha na této cestě doprovázel i jeho sekretář Miloslav Vlček. Pohřební obřady vedl papež Pavel VI.²²

O své dojmy z těchto cest do Říma se biskup Josef Hlouch podělil s věřícími jak ve formě pastýřských listů, tak při svých promluvách. Tak např. v pastýřském listu věnovaném kněžským povoláním takto vzpomíná a zároveň burcuje: „Bylo to úchvatné, když toho 14. února ve výročí smrti sv. Cyrila ve velechrámu sv. Petra v Římě hřímalo jásavým »Ejhle oltář Hospodinův září«. Myslel jsem tu na vás! Dopustíte, aby ty oltáře pohasly a svatyně zpustly? Okolo zpustlých svatyně a mrtvých oltářů by nebyl zemský ráj ani na pohled, a s národem, který by Boha neznal a neuznával, by bylo zle a života by se zmocnily spodní, ničivé proudy.«²³

²¹ Podrobný popis národní poutě je včetně bohatého fotografického materiálu otištěn v časopise Svět v obrazech č. 11/1969 (13. březen 1969), Praha, s. 13–17.

²² SVOBODA, Bohumil, POLC, Jaroslav V., *Kardinál Josef Beran, Životní příběh velkého vyhnance*, Praha, 2008, s. 11–14.

²³ WEIS, Martin, *Josef Hlouch, Pastýř a homiletik*, s. 85–88.

5. Poslední cesta biskupa Josefa Hloucha do Říma

Biskupem výše zmíněné spodní ničivé proudy bojovného ateismu nabíraly v době tzv. normalizace na síle. Biskupovi Josefu Hlouchovi se neustále zhoršoval zdravotní stav, k čemuž velkou měrou přispíval i tlak státní moci na biskupa, aby byl „rozumný“, tj. povolný a plnil bez výhrad všechny příkazy. Účast na pohřbu brněnského biskupa Karla Skoupého 22. února 1972 spolu s rostoucím tlakem státní moci vedly k tomu, že biskup Josef Hlouch sepsal počátkem března svou závěť. V březnu 1972 také obdržel biskup Hlouch pozvání od papeže Pavla VI. k pracovní návštěvě Říma.

Biskup Josef Hlouch skutečnost návštěvy Říma oznámil v oběžníku kněžím a lidu diecéze: „Draží spolubratři, odjíždím na poradu Kongregace pro biskupy v Římě. Na posvátná místa v srdci křesťanstva ponesu modlitbu i Vaše kněžské snahy a starosti. Až budu předávat Svatému Otci album naší obnovené katedrály, poprosím o zvláštní požehnání pro Vás i pro Váš lid. Potom zůstanu na pozvání Svatého Otce na rekreaci po své vážné chorobě, ze které povstat mi dal dobrotivý Bůh na modlitby Vaše i Vašich věřících. Proto do konce dubna budu mimo diecézi. Prosím, aby se mnou šly i Vaše modlitby. Již se těším na návrat a všem Vám ze srdce žehnám.“²⁴

Jaký byl jeho poslední pobyt v Římě? Zachovalo se velice dojemné svědectví, které vydal pouhých pět dnů před svou smrtí. Toto zajímavé svědectví, které pronesl 5. června 1972 jako součást promluvy k řeholním sestřám Nejsvětější svátosti, bylo nahráno na magnetofon a následně přepsáno, takže máme k dispozici autentická biskupova slova. Z nich je zřejmé, že biskup Hlouch, ve svém pokorném a zároveň zmučeném a vyčerpaném vzezření, ve všech zúčastněných prelátech, včetně papeže Pavla VI., budil dojem živoucího svědka víry a budoucího mučedníka: „No a tak, jak víte, byl jsem v Římě na poradách té Kongregace pro biskupy, kde jsem poradcem neboli konsultorem. Potom Svatý Otec, když zvěděl, jak jsem byl nemocen, tak nařídil, aby mně připravili někde v blízkosti Říma nějakou rekreaci, poněvadž jsem doma žádnou neměl, a hned jsem zašel prostě na brázdu hlubokou, někdy tvrdou, ale většinou dlouhou a dlouhou

²⁴ Oběžník biskupské konsistoře v Českých Budějovicích č. j. 212/72 ze dne 17. dubna 1972, cyklostyl. Dokumentace ve vlastnictví autora.

brázdu. Tak z těch vzpomínek na Svatého Otce: Vždy zvláštním způsobem mne pověřoval. Říkal – jdi k nim, těm sestrám, těm hvězdám našeho křesťanského života a řekni jim, jak se z nich raduji. Raduji se z dvojího důvodu. Za první, že tam nebylo lásky k Bohu svátostnému. Tam naopak se množí případy, že těch adorací věčných, nebo trvalých, někde aspoň přes den, někde aspoň nějaký den. To je první. A to druhé. On říká, jak se to tady v tom západním světě uvolňuje, všechno to volá: zbavit se jakýchsi pout. To je ten liberalismus, to je herese, to je odpad od evangelia, to je odpad od evangelijních rad. Pravý opak my vidíme tam u vás. Už tam mají [míněno sestry Nejsvětější svátosti] obnovené stanovy, které jsou aggiornamentem sice a mají respekt k podnětům dnešní doby, jeho potřebám a požadavkům, ale zároveň drží se toho ducha posvátných hodnot. Mají odvahu ke křesťanské askesi, k následování Krista Pána a k zachování svatých slibů. To je kontrast proti tomu západnímu světu. A Svatý Otec říká: My doufáme, že vy tam, kde máte potíže, a my o nich víme, že vy tam vytvoříte protiváhu proti tomu lehkému zboží, proti těm plevám – to jsem přidal já, Svatý Otec mluví jemněji – proti těm plevám vytváří se protiváha, že to prostě tedy vyváží a že budou takovým opěrným sloupem celé Církvi svaté. Toto smýšlení je tam o nás všude, já přijdu ke kardinálu Confalonierimu, to je prefekt té kongregace, kde jsem poradcem, a prosím o požehnání: Žádné požehnání ti nedám, ale ty mně dáš požehnání. Eminence, to je obráceno vzhůru nohama. Žádné vzhůru nohama, ty mi dáš požehnání. Ty jsi tam z té země vyznavačů, kde je ještě čistá víra, a kde je ještě snaha o náboženský život. A to jeden vedle druhého. Já jsem nedostal od žádného požehnání. Všichni chtěli, abych jim já žehnal. Kardinálu Villotovi, kardinálu Antoniuttimu, to je ten, co má na starosti řehole atd. Všichni téhož smýšlení. Já bych vám toho chtěl tolik říci, ale potřeboval bych celé exercicie, abych vám to všechno pověděl...²⁵

O pár dní později, po této živoucí vzpomínce, v důsledku velice těžkého a brutálně vedeného pohovoru s tehdejším krajským církevním tajemníkem Leo Drozd-kem, biskup Josef Hlouch umírá nekrvavou mučednickou smrtí na srdeční selhání 10. června 1972.

²⁵ Přepis magnetofonového záznamu promluvy biskupa Josefa Hloucha ze dne 5. června 1972. Dokumentace ve vlastnictví autora.

Resumé

Autor na základě studia archivních pramenů a dosud nepublikovaných svědectví pamětníků dokumentuje na postavě devátého českobudějovického biskupa Josefa Hloucha nepřátelské postoje komunistického režimu vůči svobodnému osobnímu styku katolických biskupů v tehdejší Československu s Apoštolským stolcem. Přitom nutno poznamenat, že pokud se v období krátkého politického uvolnění v letech 1968 a 1969 podařilo biskupům do Říma vycestovat, jejich setkání s papežem a zástupci kurie bylo vzájemně obohacující. Bylo to takřkajíc setkání dvou světů, oddělených od sebe někdy více, někdy méně nepropustnou „železnou oponou“.

Summary

Roman Journeys of Bishop Josef Hlouch

On the basis of archive sources and unpublished witness testimonies, the author documents hostile attitudes of the communist regime towards free personal contact of Catholic bishops in former Czechoslovakia with the Apostolic See, with respect to the figure of the ninth bishop of České Budějovice Josef Hlouch. It should be noted that if, during the period of political easing in 1968 and 1969, bishops were able to travel to Rome, their meetings with the Pope and the representatives of the Curia were mutually enriching. It was a meeting of two worlds, separated from each other by another, sometimes less impervious, “iron curtain”.

Zusammenfassung

Reisen nach Rom des Bischofs Josef Hlouch

Auf der Grundlage des Studiums der Archivquellen und der bis jetzt nicht veröffentlichten Zeugnisse der Zeitgenossen dokumentiert der Autor am Beispiel des Bischofs zu Budweis Josef Hlouch die feindliche Stellung des kommunistischen Regimes zu den freien persönlichen Kontakten zwischen den katholischen Bischöfen und dem Heiligen Stuhl. Es muss bemerkt werden, dass, als es in der kurzen Zeit der politischen Auflockerung in den Jahren 1968 und 1969 den Bischöfen gelang, nach Rom auszureisen, ihre gemeinsamen Treffen mit dem Papst und den Vertretern der Kurie beiderseitig bereichernd. Es ging so zu sagen um ein Treffen zwei Welten, die voneinander durch einen mehr oder weniger durchtretbaren „eisernen Vorhang“ getrennt wurden.

Riassunto

Viaggi romani del vescovo Josef Hlouch

Basandosi sulle fonti d'archivio e testimonianze finora non pubblicate l'autore documenta sul nono vescovo della sede di České Budějovice atteggiamenti ostili del regime comunista verso qualsiasi contatto personale libero dei vescovi cattolici in Cecoslovacchia con la Santa Sede. Bisogna sottolineare che i viaggi di vescovi a Roma, svoltesi nel periodo del breve disgelo politico tra gli anni 1968/1969, ed i loro incontri con il Papa e diversi rappresentanti della Curia portarono un arricchimento reciproco. Erano incontri di due mondi, divisi uno dall'altro con la cortina di ferro penetrabile una volta di più, un'altra di meno.

Klíčová slova: Českobudějovická diecéze, biskup Josef Hlouch, komunistická totalita, cesty do Říma

Keywords: Diocese of České Budějovice, Bishop Josef Hlouch, communist totality, journeys to Rome

Autor

Prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., se narodil v roce 1962 v Českých Budějovicích. Po studiích na Římskokatolické cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích absolvoval postgraduální studium na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy, kde získal roku 1994 licenciát teologie a roku 1996 doktorát teologie. Roku 1998 začal působit jako odborný asistent na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Habilitoval se roku 2005 na Katolické univerzitě v Ružomberku. V roce 2007 získal titul doktora pedagogiky. Profesorem katolické teologie byl jmenován roku 2011. Odborně se věnuje především dějinám církvi v období komunistické totality.

Professor ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., was born in 1962 in České Budějovice. Following his studies at the Roman Catholic Cyril and Methodius School of Theology in Litoměřice he completed the graduate program at the School of Catholic Theology of Charles University in Prague, where he was awarded a licentiate in theology in 1994 and a doctorate in theology in 1996. In 1998, he began to work as an assistant professor at the School of Theology of the University of South Bohemia in České Budějovice. In 2005, he was awarded an associate professorship at the Catholic University in Ružomberok (Slovakia). In 2007, he was awarded the degree of Doctor of Pedagogy. In 2011, he was appointed

a professor of Catholic theology. In his research, he focuses on 20th century history, particularly on the situation of churches under communist totalitarian regimes.

Univ.-Prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., geboren 1962 in Budweis. Nach dem Studium an der Römisch-katholischen Kyrill- und Methodischen Theologischen Fakultät in Leitmeritz absolvierte er Aufbaustudium an der Katholisch-theologischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, wo er Lizenciat und danach Doktorat der Theologie in 1994, bzw. 1996 erwarb. Im Jahre 1998 begann er als wissenschaftlicher Mitarbeiter an der Theologischen Fakultät der Südböhmischen Universität in Budweis zu arbeiten. Im Jahre 2005 folgte seine Habilitation an der Katholischen Universität in Ružomberok (Slowakei). In 2007 erwarb er den Doktorat der Pädagogik. In 2011 wurde er zum Professor der katholischen Theologie ernannt. Fachberuflich beschäftigt er sich insbesondere mit der Geschichte des 20. Jahrhunderts und der Forschung der Wirkung der Kirchen in der Zeit des kommunistischen Regimes.

Professore ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D., nato nel 1962, è originario di České Budějovice. Dopo gli studi alla Facoltà di Teologia Romano-cattolica dei Ss. Cirillo e Metodio a Litoměřice e gli studi di ricerca alla Facoltà di Teologia Cattolica della Università Carolina a Praga nel 1994 ottenne la licenza in teologia e nel 1996 il dottorato in teologia. Dal 1998 era attivo come assistente specializzato della Facoltà di Teologia della Università di Boemia Meridionale in České Budějovice. Si è abilitato nel 2005 alla Università Cattolica di Ružomberok (Slovacchia). Nel 2007 gli è stato conferito il dottorato in pedagogia. Nominato professore di teologia cattolica nel 2011, si dedica soprattutto alla storia del '900 e nel suo ambito alla ricerca sulle Chiese nel periodo della totalità comunista.

prof. ThLic. PaedDr. Martin Weis, Th.D.

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra teologických věd

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

e-mail: weis@tf.jcu.cz

Zbožný, nikoliv však církevní Eike von Reggow o vztahu císařské a papežské moci

Radim Seltenreich

Úvodem připomeňme, že Eike von Reggow, pokládáný za prvního německého právního myslitele skutečně hodného tohoto jména, se narodil pravděpodobně mezi roky 1180 a 1190, a umírá zřejmě kolem roku 1235, kdy o něm mizí veškeré zprávy v tehdejších dobových listinách. Během tohoto období (konkrétně zřejmě mezi roky 1220 až 1235) ovšem sepisuje Saské zrcadlo (*Sachsenspiegel*), právní knihu saské oblasti, jež je první německy psanou právní knihou a časem nabude doslova legendární pověsti.¹ To je pak dáno nejen na svou dobu opravdu vysokou kvalitou zpracování právní problematiky, ale i jejím obsahem, v němž se Eike dotýká i záležitostí na prvý pohled velmi vzdálených každodennímu právnímu životu, jako je právě tehdy tolik diskutovaný vztah císařské a papežské moci.

Pro pochopení jeho pojetí této problematiky je ovšem nezbytné si nejprve alespoň stručně přiblížit dobové pojmání práva a jinými slovy tak i kontext Eikeho života a díla. Bez něho by totiž byl náhled na tehdejší právní pojmání vztahu císařství a papežství jen stěží srozumitelný.

1. Saské zrcadlo jako výraz dobového vnímání práva

Předně si je tak třeba uvědomit, že ačkoliv 13. století je jistě oprávněně nazýváno právníckým stoletím či přímo stoletím zápisů práva a dochází v něm k zásadním proměnám společnosti (za všechny připomeňme zejména cílevědomé zakládání sítě měst či fenomén kolonizace), na jeho počátku jsme ještě svědky takového pojetí

¹ WOLF, Erik, *Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte*, Tübingen, 1963, s. 5–7.

práva, jež upřednostňuje tradici mechanického ústního předávání při zdůraznění jeho starobylosti a neměnnosti.

Právo je i v rámci jednotlivých zemí roztrženo do řady místních práv, která jsou nezřídka i ve vzájemném rozporu a především nanejvýše nepřehledná. Chybějící a pro praxi tolik potřebná právní jistota pozvolna vede ke snaze o jejich sepsání, při němž tak dochází i ke spíše nesmělým pokusům o jeho možné obnovení a pozměnění v souladu s potřebami každodenního právního života. Tyto změny přitom ovšem mají své předem dané limity – v žádném případě se nemůže jednat o revoluční převrat, ale jen o zpřesňování a očišťování od nepaměti daného starého dobrého práva.

Tento stav pak v začátku 13. století jednoznačně dominuje zemím severně od Alp, které tehdy rozhodně neměly jen význam geografický, ale i přímo duchovní: oddělovaly pokročilé evropské oblasti od těch zaostalejších. Jestliže totiž na jih od Alp už bylo možno studovat učená práva (*iura docta*) na univerzitách v Boloni, Pávii či Montpellier (samozřejmě také i v Paříži), severně od nich taková možnost neexistovala, a i proto si zde domácí soupisy místního práva, mezi nimiž vyniká právě ten Eikeho, získaly takový ohlas a pozornost.²

Samotný Eike přitom nabyt na svou dobu mimořádného vzdělání, v němž se vedle znalosti latiny vyzvedává i jeho dobrá obeznámenost se základy kanonického práva, jež byly v této době již pevně položeny Graciánovým dekretem (s Liber extra z roku 1234 pochopitelně ještě obeznámen být nemohl). Tato znalost byla přitom důležitá už proto, že kanonické právo sice vycházelo z církve, neplatilo však jen pro ni, a již v této době tak vstupuje do neskrývaného konkurenčního boje s právem světským. I to se ostatně v Saském zrcadle nevyhnutelně odráží.

Prvotní (a nedochovaná) verze Saského zrcadla byla sepsána v latině. Na žádost hraběte Hoyera von Falkensteina, v jehož službách Eike jako příslušník nižší šlechty působil, však byla nově formulována v němčině, takže dílo lze v tomto ohledu považovat i za vůbec nejstarší dochovaný památník německé prózy (v úvodu své práce navíc autor použil kromě prózy i rýmovaný verš). Jeho dnešní dělení na knihy, články a paragrafy je ovšem až plodem vydání pocházejících z 18. a 19. století.

V Saském zrcadle jsou tak především použity právní obyčeje východosaské oblasti, přičemž Eike sám označil své dílo za výsledek dlouhého přemítání sepsaného s Boží pomocí. V celoevropském kontextu by pak šlo nejspíše vést paralely

² KOSCHAKER, Paul, *Europa und das römische Recht*, München, 1966, s. 60–61.

s později vzniklými soupisy práva pořízenými ve Francii Philippem de Beaumanoir (*Coutumes de Beauvaisis* z roku 1283) a v Anglii Henrym Bractonem (*De Legibus et Consuetudinibus Angliae* z roku 1256), kdy ovšem v případě Bractonova díla lze prokázat zjevný vliv římského práva (pojetí *mos italicus*) na domácí právní látku.

V případě Saského zrcadla přitom máme naopak za to, že kvalitní sepsání saského obyčejového práva vedlo ve svém výsledku k tomu, že římské právo mělo (na rozdíl od jiných německých zemí) v této oblasti jen poměrně malý vliv, a že tak vlastně dalo podnět i k vývoji svébytného saského práva, jehož produktem je později třeba i saský procesní styl nacházející vyznění zejména v díle Benedikta Carpova působícího v 17. století. Na tom pak nic nemění ani skutečnost, že známý saský zákoník z roku 1572 (tzv. Konstituce) byl sám už prostoupen římskoprávními zásadami.³

Pokud se dotýká výše zmiňované doby vzniku Saského zrcadla, usuzujeme tak zejména ze skutečnosti, že Eikemu jsou zjevně známa rozhodnutí Čtvrtého lateránského koncilu z roku 1215, jenž prosazoval mimo jiné i světskou vládu papeže a jeho rozhodčí soudcovský úřad ve vztahu ke králům a knížatům. Stejně tak svůj otisk v díle mají i klíčové listiny této doby, jimiž nepochybně byly *Confoederatio cum principibus ecclesiasticis* z roku 1220 a *Statutum in favorem principum* z roku 1231. Naopak závěry mohuškého zemského míru z roku 1235 (mimořádně prvního říšského zákona, jenž vyšel kromě latiny i v německém jazyce) už v díle svůj odraz nenacházejí.

Již brzy po svém vzniku je Saské zrcadlo převzato do rozhodování zdejších soudů, přičemž je zajímavé, že ačkoliv ve svém zpracování pomíjí městské právo, a soustřeďuje se především na odvětví práva zemského a lenního, části jeho obsahu přejímají i města (např. Magdeburg roku 1261), a to nikoliv jen saské oblasti. Jeho význam dokládá (a zároveň jeho dalšímu šíření nebrání) i skutečnost, že dílo zhruba jeden a půl století po svém vzniku vyvolává kvůli části svého obsahu i odpor římské kurie, když papež Řehoř XI. ve své bule *Salvator humani generis* z roku 1374 zahrnuje některé články Eikeho díla. I tyto tzv. *Articuli reprobati* však přecházejí do později zachycovaného zemského a městského práva.

V 14. století se Saské zrcadlo stává rovněž předmětem glosy, přičemž nepřekvapí, že autorem nejstarší glosy z roku 1325 je braniborský soudce Johann von Buch, který studoval v Boloni, a měl tak potřebné odborné zázemí, aby mohl

³ SCHLOSSER, Hans, *Grundzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte*, Heidelberg, 1988, s. 63–64.

ocenit kvalitu Eikeho díla. V témže století však kromě vědeckého zpracování Eikeho díla začíná i jeho mýtizace, jež je považuje dokonce za císařský zákon vydaný Karlem Velikým. Saské zrcadlo se přitom s procesem kolonizace šíří i dále na východ, na území dnešního Polska a Ukrajiny. Souběžně s tím se objevují i překlady do dalších jazyků, přičemž je možno vyzdvihnout, že některé z rukopisů jsou zpětně velmi ceněny i pro své doprovodné výtvarné zpracování. Konečně je v mnohém fascinující i doba jeho působení v soudní praxi, neboť zejména díky kvalitnímu zpracování odvětví soukromého práva platí v Sasku až do přijetí zdejšího občanského zákoníku v roce 1863, v Prusku do přijetí Obecného zemského práva v roce 1794, a v mnoha dalších německých zemích až do počátku účinnosti německého občanského zákoníku v roce 1900, přičemž lze doložit dokonce i rozsudky z první třetiny 20. století, v nichž se soudci na Saské zrcadlo při svém rozhodování odvolávají.⁴

Tomu, že Eikeho dílo takto zásadně ovlivnilo nejen německé právní dějiny, pak vděčíme zejména skutečnosti, že se při zpracování jeho obsahu šťastným způsobem sešlo vícero faktorů. Předně je to představa, že staré dobré právo je na ten nejužší myslitelný způsob spojeno s ideálem spravedlnosti, za jejíhož pokorného hledače je Eikeho mimo vši pochybnost možno označit. Základem vši této spravedlnosti je přitom Bůh, nejvyšší instance při tvorbě práva a jeho ničím neomezený ochránce.

Proto také autor Saského zrcadla tolik vyzvedává hodnotu svobody jednotlivce a neváhá ve svých úvahách odmítat jeho znevolnění. S tím pak ruku v ruce jde i idea míru, v němž jediném se může lidská svoboda realizovat. To vše při stálém zdůrazňování významu tradice, jež je základním nástrojem pro udržení Bohem daného řádu. Eike se tak v rámci svého právního výkladu neváhá pouštět ani do daleko do minulosti jdoucích exkurzů, jež mají prokázat, že saské zemské právo má svůj původ v nařízeních Karla Velikého (odtud zjevně i možná pozdější mylná datace díla do tohoto období), a ve svých kořenech sahá až k císaři Konstantinovi.

Konečně nesmíme pominout ani skutečnost, že Eike neměl záměr sepsat učebnici, ale dílo vhodné pro právní praxi, jež se jako takové projevuje i praktickým rozumem při uvážlivém popisování jednotlivých právních institutů. Jak už uvedeno výše, staré dobré právo má být očištěno od všeho nevhodného, co v průběhu doby zakalilo jeho původní jas. A i proto dílem postupuje zdůraznění jednoty práva

⁴ LAUFS, Adolf, *Rechtsentwicklungen in Deutschland*, Berlin, 1996, s. 16–17.

a povinnosti, jakož i jednota práva a společenství, jež ho užívá. Po tomto vyličení významu Eikeho díla tak můžeme konečně přistoupit k stručnému vyličení jeho obsahu, v němž hraje svou nepominutelnou roli právě vztah duchovní a světské moci.⁵

2. Saské zrcadlo a vztah duchovní a světské moci

Ještě před tím však dodejme, že obsah Saského zrcadla je opravdu velmi různorodý a nechybí v něm ani ustanovení z oblasti práva trestního, která představují vůbec velmi zajímavou a ucelenou kapitolu, v níž vyniká zejména představení systému používaných trestů, a v níž se autor už dokonce zabývá otázkou přičetnosti pachatele trestného činu. S trestněprávní oblastí pak úzce souvisí i nutnost zajištění míru v zemi, což je považováno za vůbec nejdůležitější úkol vladaře.

Nepřekvapí tak, že právě postavení krále a císaře věnuje Eike svou nemalou pozornost, přičemž neváhá zdůraznit jeho oprávnění nutná pro silnou a efektivní vládu, jakož i skutečnost, že světští i duchovní vazalové mu jsou povinováni coby nejvyššímu lennímu pánu svou věrností. Dále však nenásleduje učení pozdní antiky (*princeps legibus solutus*) a naopak vyzvedává, že i on je vázán existujícím právem. V souvislosti s tím se tak poměrně obšírně věnuje i problematice volby panovníka Svaté říše římské, kdy tato jeho ustanovení byla při následných volbách skutečně respektována, jakkoliv se pozdějším bádáním ukázalo, že některá z uváděných volebních pravidel nepocházejí od samotného Eikeho, ale byly do Saského zrcadla teprve dodatečně vloženy na sklonku 13. století.

Je tak konečně jen logické, že autor se v Saském zrcadle nevyhnutelně zabývá i vztahem císařské a papežské moci, jenž k sobě přitahoval zcela zásadní pozornost tehdejší vzdělané Evropy. Navíc Eike sám je i současníkem zcela konkrétních bojů mezi císařem Fridrichem II. a papežem Řehořem IX., kdy císař říše, jež se označovala za svatou, rozhodně nehodlal papeži ustupovat. Bylo tak vlastně nezbytné, aby i tato záležitost prvořadého významu došla na stránkách Saského zrcadla svého výrazu.⁶

Zdůraznit je přitom třeba, že Eike sám byl člověkem hluboce zbožným, což ostatně jistě velmi dobře dokládají časté biblické citáty, jež jsou v Saském zrcadle obsaženy, jakož i už zmiňované pevné přesvědčení o zásadní Boží úloze při hledání

⁵ WOLF, Erik, *Grosse Rechtsdenker der deutschen Geistesgeschichte*, s. 10–20.

⁶ WILLOWEIT, Dietmar, *Deutsche Verfassungsgeschichte*, München, 1997, s. 55–59.

spravedlnosti a tvorbě práva. To mu však nikterak nebránilo v kritickém náhledu na tehdejší papežství, jenž nakonec vyústil v postoj, kterým se v tomto dobovém sporu plně přihlásil na stranu světské moci.

Právě uvedené svůj výraz nabývá především v konkrétním stanovisku, které zaujal k tehdy tolik diskutované nauce o dvou mečích, jejíž základní rysy si tak musíme nejprve alespoň v hrubých obrysech představit. Tato nauka totiž vycházela z představy, která měla v době vzniku Saského zrcadla za sebou již dlouhou historii, neboť za toho, kdo ji poprvé roku 494 zformuloval, je považován papež Gelasius I. Konkrétně ji tehdy k životu vyvolal problém monofyzitského učení (Kristus měl podle něho mít pouze božskou přirozenost), jež sice bylo odsouzeno na Chalcedonském koncilu roku 451, což ale nebylo respektováno tehdejšími císaři, kteří nadále tolerovali působení monofyzitských biskupů v Egyptě a Sýrii, kde toto učení došlo i největšího rozšíření.⁷

Když se pak roku 491 císařského trůnu ujímá v osobě Anastasia I. muž podezřelý z přímých sympatií k tomuto učení, posílá mu právě papež Gelasius I. dopis, ve kterém jej poučuje, že Bůh ustanovil k řízení světa dvojí moc – světskou (*regalis potestas*) a duchovní, reprezentovanou autoritou biskupů (*auctoritas sacrata pontificum*), mezi nimiž má nejvyšší postavení římský biskup. Důležité přitom je, že Gelasius I. staví obě moci na stejnou úroveň a své tvrzení přitom dokládá právě citací z Lukášova evangelia, kde stojí „Oni řekli: »Pane, tu jsou dva meče.« Na to jim řekl: »To stačí.«“ (Lk 22, 38). Dle některých náhledů však papež tuto citaci ještě nepoužil a lépe je tak pro tuto fázi vývoje hovořit o nauce o dvou mocích (*Zwei-Gewalten-Lehre*), z níž se teprve v 9. století vyvine teorie dvou mečů (*Zwei-Schwerter-Lehre*).

Mnohem později v rané fázi sporu o investituru se této nauky dovolává i král Jindřich IV., aby zdůraznil svou neomezenou pozici v oblasti světské moci, nicméně papež nově připojuje i verše z Matoušova evangelia: „Ježíš mu řekl: »Vrať svůj meč na jeho místo; všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou.«“ (Mt 26, 52). Z toho je tak dovozováno, že papež jakožto nástupce sv. Petra (o němž je v citaci řeč) disponuje oběma meči. Jak duchovním (*gladius spiritualis*), tak i světským (*gladius materialis*), jenž však přenechává dobrovolně (a ovšem i s možností odvolání takového udělení) císaři. Tak je počátek této nové interpretace v té době již

⁷ Blíže k historickým kořenům nauky o dvou mečích srov. ERLER, Adalbert, KAUFMANN, Ekkehard (eds.), *Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte V*, Berlin, 1998, s. 1848–1859.

téměř 600 let staré nauky alespoň obsažen v známém dokumentu *Dictatus papae* z roku 1075 a později i v učení Bernarda z Clairvaux.

A právě k tomuto jejímu interpretačnímu rozpětí se zhruba v první třetině 13. století vztahuje i Eike von Regow ve svém Saském zrcadle, přičemž klíčové téma vztahu světské a duchovní moci příznačně zařadil hned na samý počátek tohoto díla. Citujme, co Eike k nauce o dvou mečích říká: „K ochraně křesťanstva zanechal Bůh na zemi dva meče. Papeži byl propůjčen duchovní, císaři světský. Papeži také přísluší jezdit v určeném čase na bílém koni a císař mu má držet třmen, aby se sedlo nepohybovalo. Význam toho je, jestliže se papeži něco protíví, co nemůže přemoci duchovním soudem, vynutí císař světským soudem papeži poslušnost. Tak má také duchovní moc pomáhat světskému soudu, je-li toho potřeba.“⁸

Tato odlišnost obou mocí tak v Eikeho podání logicky nemá škodit jejich svornosti, ale naopak je vzájemně posilovat. Tento systém vzájemné právní pomoci ostatně později zvýrazňuje i proslulý, obrázky doplněný heidelberský rukopis, jenž ukazuje císaře a papeže ve vzájemném objetí na jednom trůnu. Smysl je tedy zřejmý: Eike staví obě moci na jednu rovinu, přičemž mu jde i o věcné oddělení papežské a císařské soudní příslušnosti. Samotnou možnost papeže dát císaře do klatby pak omezuje na pouhé tři situace: když císař pochybuje o pravé víře, opustí manželku a zničí kostel. Celkově je však císař ochráncem církve, jakož i jejím služebníkem, za což mu jsou duchovní říšská knížata povinována svou věrností. Ve svém výsledku tak lze Eikeho postavení skutečně hodnotit slovy, jež jsou zvolena jako nadpis tohoto článku – zbožný, nikoliv však církevní.

3. Závěrem

Eikeho pojetím příběh nauky o dvou mečích samozřejmě nekončí. Zhruba o půl století později (kolem roku 1275) je zmíněna i v Císařské knize zemského a lenního práva, pro niž se později vžil označení Švábské zrcadlo (*Schwabenspiegel*), a jejímž autorem byl zřejmě augšpurský františkánský mnich. Tato skutečnost se pak odráží i v plném uznání podřízení světské moci duchovní, přičemž v konkrétním způsobu formulace bylo neskrývanou předlohou právě Saské zrcadlo: „Jelikož je Bůh nazýván knížetem míru, když vstoupil na nebesa, zanechal zde na zemi dva

⁸ BALÍK, Stanislav (ed.), *Texty ke studiu obecných dějin státu a práva II*, Praha, 1974, s. 186–187.

meče k ochraně křesťanstva. Oba zanechal náš Pán sv. Petrovi, jeden je duchovního soudu, druhý světského soudu. Meč světského soudu propůjčil papež císaři, duchovní byl určen papeži, aby jím soudil. Papeži je také stanoveno jezdit v příslušné době na bílém koni, a císař má držet papeži třmen, aby se sedlo nepohnulo. To znamená, že co se papeži protiví, co nemůže přemoci duchovním soudem, to mají císař a jiní světští soudcové přemoci říšskou klatbou.⁹

Obdobně se roku 1302 vyslovuje ve své známé bule *Unam sanctam* papež Bonifác VIII., jenž ovšem tentokrátě ostří nauky o dvou mečích namířil především proti francouzskému králi. To je již ovšem labutí píseň snahy církve o zdůraznění své nadvlády nad světskou mocí. V dalších náhledech již jednoznačně převládá doktrína o rovnosti a zároveň i oddělení obou mocí, jak to v tomto duchu vyslovil např. bamberský biskup Lupold von Bebenburg roku 1340. Podle něj tak obě moci pocházejí přímo od Boha, který duchovní meč svěřil papeži, světský meč zase přímo císaři. Tuto linii pak potvrdil ve své praktické politice i císař Ludvík Bavor.

Celá záležitost tohoto prastarého dualistického náhledu, který staví jak do protikladu, tak i případně do doplňující harmonie dva zásadní prvky uspořádání světa (např. země a nebe, slunce a měsíc, dobro a zlo, čas a věčnost) se v této době odráží i v dílech slavných kritiků teokratických koncepcí, jakými byli zejména Dante Alighieri (1265–1321), Marsilius z Padovy (1270–1340) a Vilém z Occamu (1290–1349). Zapomenout konečně nesmíme ani na jisté vyznění teorie dvou mečů v pozdějším učení Martina Luthera o dvou říších (*Zwei-Reiche-Lehre*), jež ve svých důsledcích přispělo k akceptaci procesu sekularizace.¹⁰

Resumé

Autor se ve svém článku zabývá pojetím vztahu duchovní a světské moci v právní knize Saské zrcadlo, jejímž autorem je Eike von Repgow. Z tohoto pohledu se nejprve snaží zasadit toto dílo do širšího právního kontextu tehdejší doby, a zdůrazňuje přitom význam, jenž tato právní kniha sehrála při formování specifického saského právního vývoje. Všimá si přitom i zdrojů, z nichž práce čerpá, připomíná Eikeho obeznámenost s kanonickým právem, jakož i jeho hlubokou zbožnost, které se do formulací Saského zrcadla nevyhnutelně promítly. Pokud se týče vztahu duchovní a světské moci, zdůrazňuje autor zejména význam nauky

⁹ Tamtéž, s. 192–193.

¹⁰ Blíže k problematice srov. LIEBER, Hans-Joachim (ed.), *Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart*, Bonn, 1991, s. 107–121.

o dvou mečích, jejíž základy zformuloval již na sklonku 5. století papež Gelasius I. Autor si všímá dalšího vývoje této teorie a především jejího vyznění v Saském zrcadle, jakož i následných ohlasů ve Švábském zrcadle či bule *Unam sanctam* z roku 1302. Konstatuje přitom, že vývoj následně dospěl v tomto dualistickém náhledu k představě o rovnosti a oddělení obou mocí.

Summary

Pious, Not Churchy Eike von Repgow, on the Relationship of Imperial and Papal Powers

The author discusses the concept of the relationship between spiritual and secular power in the legal book known as the Saxon Mirror by Eike von Repgow. From this point of view, the author first seeks to place this work in the wider legal context of the time, and emphasizes the importance that this legal book played in shaping specific Saxon legal development. He traces the sources of the work and highlights Eike's knowledge of canon law as well as his profound piety, which inevitably affected the Saxon Mirror's wording. Concerning the relationship between spiritual and secular power, the author emphasizes the importance of the doctrine of two swords, the basis of which was formed by Pope Gelasius I at the end of the fifth century. The author notes further development of this theory, and especially its appearance in the Saxon Mirror and following remarks in the Swabian Mirror or the *Unam sanctam* bull of the year 1302. He argues that the development of this theory subsequently arrives at the idea of equality and separation of the two powers in this dualistic view.

Zusammenfassung

Der fromme, doch wenig „kirchliche“ Eike von Repgow über die kaiserliche und päpstliche Macht und Gewalt

Autor befasst sich in seinem Artikel mit der Auffassung der Beziehung zwischen der geistlichen und weltlichen Gewalt im Rechtsbuch Sachsenspiegel, dessen Autor Eike von Repgow ist. In dieser Hinsicht versucht der Autor, dieses Werk in einen komplexen rechtlichen Kontext der damaligen Epoche einzusetzen, wobei die Bedeutung dieses Rechtsbuches für die spezifische sächsische rechtliche Entwicklung hervorgehoben wird. Hingewiesen wird auf die Quellen des Werkes, erinnert wird sowohl Eike's Kenntnis des kanonischen Rechts als auch seine tiefe Frömmigkeit, die sich in der Formulierungen des Sachsenspiegels notwendig widerspiegeln. Was die Beziehung der geistlichen und weltlichen Gewalt angeht, betont der Autor die Zwei-Schwerter-Lehre, deren Grundlagen am Ende des 5. Jahrhunderts vom Papst Gelasius I formuliert wurden. Autor beschreibt weitere Entwicklung dieser Theorie und vor allem deren Ausprägung im Sachsenspiegel, als auch in den folgenden Erwähnungen im

Schwabenspiegel und in der Bulle *Unam sanctam* aus dem Jahre 1302. Es wird festgestellt, dass die Entwicklung dieser dualistischen Ansicht zur Idee führte, dass beide Gewalten gleich und getrennt sind.

Riassunto

Eike von Repgow, un devoto ma non fazioso sul rapporto del potere imperiale e papale

L'autore si occupa della concezione del rapporto del potere temporale e spirituale nel libro giuridico *Lo Specchio Sassone* del cui autore è stato Eike von Repgow. Da questo punto di vista all'inizio cerca di mettere l'opera in un contesto giuridico più vasto dell'epoca, sottolineando il significato del libro giuridico nella formazione dello specifico sviluppo legale in Sassonia. Fa vedere anche le fonti dalle quali l'opera fu ispirata, ricordando le conoscenze del diritto canonico di Eike e la sua profonda devozione rispecchiatasi necessariamente nello *Specchio Sassone*. Per quanto riguarda il rapporto del potere temporale e spirituale, l'autore sottolinea soprattutto il significato della teoria di due spade, le cui basi pose il Papa Gelasio I alla fine del secolo V. L'autore nota poi lo sviluppo della teoria e il suo eco nello *Specchio Sassone* e dopo nello *Specchio Svevo* e nella bolla *Unam sanctam* del 1302. Riepiloga che lo sviluppo in questa ottica dualistica giunse successivamente alla concezione della parità e separazione di entrambi i poteri.

Klíčová slova: Eike von Repgow, Saské zrcadlo, císař, papež, kanonické právo, římské právo, teorie dvou mocí, teorie dvou mečů

Keywords: Eike von Repgow, the Saxon Mirror, emperor, pope, canon law, Roman law, the theory of two powers, the theory of two swords

Autor

Doc. JUDr. Radim Seltenreich působí na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde se věnuje hlavně problematice vývoje velkých právních systémů euroatlantické civilizace, tedy dějinám evropského kontinentálního a angloamerického práva.

Associate Professor JUDr. Radim Seltenreich teaches at the School of Law of Charles University in Prague, where he focuses on the developments of large legal systems of Euro-Atlantic civilizations, including the history of European continental law and Anglo-American law.

Univ.-Doz. JUDr. Radim Seltenreich wirkt an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität in Prag, wo er sich vor allem der Entwicklung der großen Rechtssysteme der euroatlantischen Zivilisation, d. h. der Geschichte des europäischen kontinentalen und des anglo-amerikanischen Rechts, widmet.

Professore JUDr. Radim Seltenreich è impiegato alla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga dove si dedica soprattutto alla problematica dello sviluppo di grandi sistemi di diritto della civiltà euroatlantica, cioè alla storia di diritto di Europa continentale e di diritto angloamericano.

doc. JUDr. Radim Seltenreich

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Katedra právních dějin

nám. Curieových 901/7

116 40 Praha 1

e-mail: seltenre@prf.cuni.cz

Stoleček Společnosti pro církevní právo na Dni spolků 2017, uspořádaném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 23. října 2017.

The table of the Church Law Society at the Day of Associations 2017, held at the School of Law of Charles University in Prague on 23rd October 2017.

Foto Antonín Krč

Jakub Kříž: Autonomie církví

C. H. Beck, Praha, 2017, xv, 203 s., ISBN 978-80-7400-660-9.

Jméno JUDr. Jakuba Kříže, Ph.D., není zájemcům o obor konfesního práva neznámé. Jako autor publikací proslul kromě mnoha časopiseckých článků především průlomovým komentářem k českému zákonu o církvích a náboženských společnostech (2011) a rovněž spoluautorstvím komentáře k zákonu o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi (2013). Předpoklady pro kvalifikovanost jeho odborných prací jsou dány jeho zkušenostmi ve třech oblastech, které jsou pro obor konfesního práva rozhodující. Působil ve státní správě jako pracovník odboru církví Ministerstva kultury, ve školství jako vyučující konfesního práva na Vysoké škole CEVRO Institut a v současné době působí jako advokát, ochotný poskytovat praktickou pomoc církevním právníkům osobám při řešení obtížných soudních kauz.

Každý, kdo se zabývá nebo je nucen se zabývat četbou právníkové literatury, stále znovu naráží na kámen úrazu nezáživnosti, nečtivosti, příliš technického nebo naopak příliš abstraktního vyjadřování pišících právníků. Také v případě komentářů, vzešlých z autorova pera, tomu na mnoha místech ani nemůže být jinak. Je to dáno jazykem a myšlením právních normativních textů, jež autor se vši precizností interpretuje. Přesto si uchoval v mysli potřebu vyjádřit ještě něco navíc, představit tentokrát čtenářům ideovou základnu spravedlivé konfesněprávní úpravy a zejména soudní praxe, jak ji on sám nahlíží.

Klíčovým slovem i zásadním problémem je pro něho v této oblasti pojem autonomie, již mají požívat náboženská společenství v současném demokratickém právním státě. Vzhledem k tomu, že se pro našeho autora jedná rovněž o niternou, osobní záležitost, není náhodou, že jeho publikace, lakonicky nazvaná *Autonomie církví*, nepostrádá při zachování nezbytné odborné erudovanosti rovněž esejistický rozměr. K němu se ostatně již v předmluvě autor sám doznává a odkazuje při tom na poslední kapitolu práce, nazvanou *Svoboda být církví*. Jedná se o zjevnou narážku na studii *Odvaha být církví* od významného českého teologa Josefa Zvěřiny.

Moderní pojetí autonomie církve rozhodně nemá znamenat návrat k dnes již neaplikovatelným vymoženostem minulých věků. Ve hře je totiž zcela zásadní hodnota západní civilizace, kterou není nic menšího než svoboda. Autor uzavírá poslední kapitolu a tím i celou knihu téměř manifestačním vyznáním, které je jádrem náležité interpretace celého textu knihy: „Špatně by tuto knihu četl, kdo by v ní spatřoval obhajobu náboženských privilegií. Autonomie církví není privilegiem pro specifické instituce, ale nezbytnou podmínkou svobodného rámce výkonu náboženství. Má-li být tato kniha obhajobou něčeho, pak svobody. Svobody jedince uspořádat si svůj život v souladu se svým pevným přesvědčením. Svobody církve být církví“ (s. 181). K četbě by mohla přilákat také autorova ironie, vzbuzující paradoxně zvědavost: „O vztahu mezi státem a církvemi toho bylo napsáno tolik, až se zdá, že rozumnou alternativou je mlčení“ (s. 7).

Obsahovým těžištěm knihy je především rozbor judikatury, a to nejen českého Ústavního soudu, nýbrž především Evropského soudu pro lidská práva a Nejvyššího soudu Spojených států amerických. Setkáváme se tak s tematikou, kterou již dříve pojednávali například Jana Martinková v publikaci *Náboženské výnimky* (2004) nebo Daniel Spratek v knize *Evropská ochrana náboženské svobody* (2008). Od vydání těchto publikací nejenže již uplynula řádka let, ale navíc je pozoruhodné, do jak uchopitelných tematických a logických schémat dokáže náš autor někdy těžkopádnou dikcí účtyhodných soudců zasadit.

Oblastmi církevní autonomie jsou autorovi věrouka a její hlásání, personální vztahy, kult, vnitřní organizace, vnitrocírkevní normotvorba, majetek, charitativní, vzdělávací a jiné aktivity. Rozbor tohoto tematického členění je ještě součástí obecné části knihy, v níž nelze opomenout také filosofickou reflexi náboženského fenoménu ve vztahu ke konfesněprávní úpravě. To je v českojazyčné konfesionalistice bezesporu novum, navíc se zde prozrazuje autorova orientace v dílech klasické filosofie, jež tak či onak pojednávají látku užitečnou k pochopení smyslu a potřeby uspořádání vztahů náboženských společenství se státní mocí. Zvláště je třeba zdůraznit, že autorovi je blízký myšlenkový svět Josepha Ratzingera, emeritního papeže Benedikta XVI.

Ve zvláštní části se setkáváme s tematicky uspořádanou analýzou konkrétních kauz. Při líčení jejich jednotlivých *species facti* se ukazuje, že na samém počátku se často setkáváme s konkrétními lidskými osudy, v nichž došlo k různým pokřivením ve vztahu k systému zavedenému v příslušném náboženském společenství.

Výsledky kauz se ukazují často v ambivalentní perspektivě. Chápající vstřícnost vůči vnitrocírkevnímu uspořádání je jindy vystřídána opačnou tendencí, nezřídka prozrazující preferenci touhy po ovládnutí církve nebo – obecněji – náboženského fenoménu v jeho rozmanitých podobách.

Autor snad nezamyšleně vyvrací vžitou představu, podle níž se v našich „postkomunistických“ poměrech církvím pouze nepřeje, což má být důsledkem éry minulé. Avšak zejména příklady až nepochopitelně nepřátelské praxe v současných Spojených státech amerických (a nejen tam) ukazují, jak zbystřená ostrážitost v našich podmínkách vede k tomu, že si státní moc nemůže dovolovat vyložené excesy. Odhaluje se tak, do jaké míry jsme si situaci v zemích na západ od nás idealizovali a bohužel dodnes idealizujeme. Co si myslet například o povinných převýchovných školeních cukráře, který odmítá péci svatební dorty pro stejnopohlavní páry? Nejedná se ovšem o jediný takový tragikomický příklad, autor jich ilustrativně uvádí celou řadu, nepochybně jako *pars pro toto*.

Uzavřeme představení této pozoruhodné knihy úryvkem z autorovy předmluvy: „Předkládaná kniha nemá ambicí být vyčerpávajícím systematickým pojednáním o fenoménu autonomie náboženských společenství. Jejím cílem je otevřít v české právní vědě o tomto tématu debatu – a nabídnout k ní impulsy, jež alespoň v jednotlivostech přesáhnou dosavadní stav poznání, jak je prezentován v tuzemské konfesionalistice“ (s. VII).

Stanislav Příbyl

Doc. Damián Němec moderuje 3. mezinárodní vědeckou konferenci začínajících vědeckých pracovníků a doktorandů kanonického práva a teologie, která se uskutečnila v Olomouci dne 24. listopadu 2017.

Associate Professor Damián Němec moderates the 3rd International Scientific Conference of Beginning Scientists and Doctoral Students of Canon Law and Theology, which took place in Olomouc on 24th November 2017.

Foto Ondřej Talaš

Jiří Rajmund Tretera, Záboj Horák: *Církevní úřady a právníci v katolické církvi*

in: KINDL, Vladimír, SKŘEJPEK, Michal a kol., *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*, Wolters Kluwer, Praha, 2016, s. 60–77, ISBN 978-80-7552-030-2.

V roce 2016 vydalo nakladatelství Wolters Kluwer druhé vydání publikace *Právnícký stav a právnícké profese v minulosti*. Tento titul od autorského kolektivu pedagogů působících na Katedře právních dějin Právnické fakulty Univerzity Karlovy byl poprvé publikován v roce 2007. Vydání z roku 2016 původní dílo částečně přepracovává a zároveň významně rozšiřuje o některé nové kapitoly. Jednu z nově přidaných kapitol tvoří i příspěvek prof. JUDr. Jiřího Rajmunda Tretera a doc. JUDr. ICLic. Záboje Horáka, Ph.D., LL.M., s názvem *Církevní úřady a právníci v katolické církvi*, který je předmětem této recenze.

Autoři se ve své kapitole zabývají otázkou postavení církevního práva v systému právní vědy a rovněž osvětlují činnost právníckého stavu v katolické církvi. V úvodu kapitoly jsou objasněny některé základní pojmy jako církevní právo, konfesní právo, kánon, dekretál, kanonista, konfesionalista a církevní právník. Dále je podrobně vysvětlen pojem řídicí moci (*potestas regiminis*) a zároveň je popsáno, kdo a za jakých podmínek může být nositelem této moci.

Po tomto úvodu následuje výklad o úloze právníků při tvorbě církevněprávních předpisů, který čtenáře seznamuje s historickým vývojem církevní legislativy a který se věnuje klíčovým předpisům z této oblasti a zároveň objasňuje úlohu autentického a doktrinárního výkladu církevních zákonů.

Pozornost je v této části kapitoly věnována nejprve významu sbírek předpisů kanonického práva (včetně problematiky falsifikovaných sbírek jako byla například známá *Collectio Pseudoisidoriana*), a poté je upozorněno na přelomový spis, dnes známý jako Graciánův dekret, jehož vydání je často vnímáno jako okamžik definitivního oddělení kanonického práva od teologie.

Autoři se dále věnují období od vydání Graciánova dekretu asi roku 1140 až do roku 1582, kdy je papežem Řehořem XIII. vyhlášen svod kanonického práva *Corpus Iuris Canonici* a upozorňují na význam díla některých zahraničních i českých

kanonistů působících v tomto období. Opomenuty nejsou ani čtyři kodifikace kanonického práva z 20. století, které zavedly mimo jiné novou systematiku předpisů.

Další subkapitola se zabývá postavením právníků v církevní správě. Čtenáři jsou opět osvětleny základní pojmy z této oblasti. Pozornost je věnována především partikulárním církvím, opomenuta však není ani ústřední úroveň představovaná Apoštolským stolcem. Výklad v této části kapitoly se zabývá především úřady diecézního biskupa, generálního vikáře a biskupských vikářů. Popsána je i činnost diecézní kurie a činnost a složení římské kurie.

Poslední část recenzované kapitoly popisuje činnost právníků v církevním soudnictví. Autoři nejprve pojednávají o církevním soudnictví v obecné rovině a v závěru celé kapitoly seznamují čtenáře s jednotlivými subjekty vystupujícími během řízení před církevními soudy na místní i celocírkevní úrovni.

Didaktický přínos recenzované kapitoly je nezpochybnitelný. Autorské dvojici se úspěšně daří vysvětlit některé základní pojmy kanonického práva, objasnit nezastupitelnou úlohu právníků v církvi a zároveň stručně nastínit dějinný vývoj. Tato kapitola, jakož i celá publikace, může sloužit k nabývání poznání nejenom posluchačům právnických fakult, ale komukoliv, kdo má zájem rozšířit své vědomosti o právnickém stavu. Významným způsobem obohatila základní učební text k povinně volitelnému předmětu, který se na Právnické fakultě Univerzity Karlovy vyučuje pod názvem *Dějiny právníckého stavu a právnických profesí*.

Jan Beránek

Jan Kotous: Kapitoly z dějin českého právníckého rodu Mokrých

Pasparta Publishing, Praha, 2017, 95 s., 32 s. obrazových příloh,
ISBN 978-80-88163-84-8.

Na konci roku 2017 se na českém knižním trhu objevila rozkošná knížečka z péra JUDr. Jana Koutouse, dlouholetého vyučujícího na Katedře pracovního práva a práva sociálního zabezpečení Právnické fakulty Univerzity Karlovy, emeritního kancléře Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě a současného předsedy Společnosti Vyšehrad. Pojednává zajímavým a poutavým způsobem o osudech více než stovky příslušníků jihočeského měšťanského rodu Mokrých, a to v časovém rozmezí od poloviny 16. století až do současnosti.

Za jakési *epicentrum* působení rodu lze považovat jihočeské město Netolice, v němž se podstatná část příslušníků rodu Mokrých narodila nebo žila, získala cechovní a městská práva a působila jako rychtáři, konšelé nebo purkmistři. Mnozí byli účetními a notáři, nebo mistry v různých řemeslech, zejména řeznickém a perníkářském, i vlastníky půdy a hospodářství v okolí města. Někdy ale také upadli do chudoby a prožili konec svého života v městském starobinci či na útraty města.

V novější až nejnovější době se řada příslušníků rodu vyznamenala jako vynikající právníci, což autora vedlo k tomu, že v názvu své publikace označil rod Mokrých jako *právnícký*. Autor ale se stejným zápalem popisuje i novodobé uplatnění řady příslušníků rodu v dalších oborech, zejména ve stavu *duchovním* a *vojenském*.

Již na s. 6 autor zdůrazňuje, že „publikace si nečiní nárok být historickým dílem nebo dnes tak oblíbenou literaturou faktu“, ale „chce jen přiblížit čtenářům historii jednoho českého rodu, který prošel staletími a byl vždy věrný své české vlasti, své víře a díky ní vyznával humánní přístup k životu světa a lidí“. Na s. 90 autor dodává, že publikace měla jediný cíl, a to obnovit paměť minulých dnů, pohlédnout do minulosti, neboť „dnešku plně neporozumí, kdo nezná věrejška“.

Za základní podklad své práce, za její „tři základní kameny“, autor prohlašuje tyto prameny:

- archivní listiny a zápisy dokládající dějiny řady netolických rodů pořízené zdejším rodákem Karlem Rokošem na přelomu 18. a 19. století, resp. jejich opisy z doby zapůjčení originálu šestému Antonínu Mokrému v padesátých letech 20. století,
- rodokmen, který v první polovině 19. století sestavil kněz Václav Mokrý a
- rodopis, který pořídil Ing. Theodor Mokrý, dr. h. c., lesní rada a ředitel panství Lnáře, zachovávající záznamy a materiály z 19. století a z první poloviny 20. století.

Autor však nepochybně pracoval i s dalšími informacemi, které získal od žijících členů rodu Mokřých, z jejich dokumentace, vzpomínek a tedy i rodové *orální historie*.

Protože si autor neklade za úkol psát „historické dílo“, nezatěžuje čtenáře poznámkovým aparátem, což považuji za přednost jeho díla. Ten má sice v dnešní odborné literatuře své užitečné místo, ale jeho hypertrofie má negativní důsledky: vede k nezáživnosti a malé čtivosti takové literatury. *Kapitoly z dějin českého právníckého rodu Mokřých* jsou naopak při svém svěžím slohu dílem napínavým, čtivým a poučným.

Podrobná genealogie zkoumaného rodu, jeho mužských i ženských příslušníků, ba i dětí, které zemřely ještě v dětském věku, tvoří osnovu díla. Jejich osobní i profesní osudy značně obohacují naše znalosti o době, v níž žili. Co však autor přináší návdavkem a za co jsem mu vděčný, je stručná, ale velmi výstižná charakteristika dobového pozadí, v němž se děje jednotlivců odehrávají. Autor otevírá před zraky čtenáře

- vhléd do hospodářského a sociálního života vyspělého českého stavovského státu renesanční doby, zejména na rožmberském dominiu (včetně takových počinů jakým byla příprava velkého česko-latinského slovníku za vladaře Viléma z Rožmberka kolem roku 1560),
- úděsné důsledky událostí kolem českého stavovského povstání a třicetileté války,
- opětovný vzestup národa v době barokní,
- naděje doby osvícenství, přerušené napoleonskými válkami, morovou epidemií a krachem státních financí,
- zvláště plasticky pak události roku 1848, zejména kolem Slovanského sjezdu v Praze a ústavodárného říšského sněmu ve Vídni a v Kroměříži.

Některým jednotlivcům z rodu Mokrých autor věnuje vyšší stupeň pozornosti. První kapitoly jsou věnovány dlouhým a pohnutým životním osudům netolic-
kých měšťanů *Urbana Mokrého* (1577–1650) a *Václava Františka Mokrého* (1635–1691), v třetí kapitole je představen *Antonín Mokrý* (1677–1747), první tohoto jména. A protože nositelů jména Antonín se v rodě vyskytuje až do dneš-
ních dnů *osm*, jsou v textu dále označováni číslicemi po způsobu dynastickém,
jak bývá zvykem v rodech panovnických či ve vladařských rodech (rodech vyšší
šlechty). Tedy od Antonína I. Mokrého až po Antonína VIII. Mokrého.

Rozkošný je popis události z 16. března 1698, kdy Antonín I. předstoupil před
cechmistry řeznického cechu spolu se svými dvěma ručiteli a požádal, aby mu bylo
„za vyučenou dáno“. A nebyla to lehká zkouška. V uvedeném obratu z cechovního
práva autor vidí původ dnes již významově (pejorativním směrem) pozmeněného
výrazu „dát někomu za vyučenou“.

Mezi střípky z církevní historie patří i líčení života *Msgr. Vojtěcha Mokrého*
(1803–1882), generálního vikáře legendárního českobudějovického biskupa Jana
Valeriána Jirsíka. Nebylo to lehké stát při biskupovi v jeho náboženském, humanit-
ním a národním boji, tváří v tvář tomuto úsilí nepřející německé polovině obyvatel
Českých Budějovic. A jak to tak bývá, i život a dílo Vojtěcha Mokrého upadly do
zapomenutí. Až 6. listopadu 2014 byla za účasti představitelů českobudějovického
biskupství, kapituly a rodiny Mokrých odhalena na domě na rohu Kněžské a Ka-
novnické ulice v Českých Budějovicích pamětní deska Msgr. ThDr. Vojtěchu
Mokrému (obrazová příloha IX).

Čtvrtý Antonín Mokrý (1820–1883) je již právníkem, notářem a poslancem
říšského sněmu. Na zasedacím pořádku otištěném v obrazových přílohách XII–XIII
je uveden spolu s poslanci Františkem Riegrem, Michalem Buškem a Františkem
Haškem. Jeho naděje a zklamání autor líčí tak barvitě, že se můžeme dobře vcítit
jak do tehdejších poměrů, tak i do českých bojů za státní právo, které poznamenalo
české politické dějiny na dalších sedmdesát let.

Do kulturních dějin se nesmazatelným písmem zapsal notář a básník *Otakar*
Mokrý (1854–1899), jemuž je věnována další kapitola.

Následuje líčení života notáře na Královských Vinohradech (tehdy třetím nej-
větším českém městě), *pátého JUDr. Antonína Mokrého* (1855–1925). Zajímavé je
vyprávění o jeho přátelství s Tomášem Masarykem za studií na vídeňské univerzitě.

Následuje líčení života rybníčního a lesního hospodáře *Theodora Mokrého*
(1857–1945) a *šestého JUDr. Antonína Mokrého* (1894–1985), posledního notáře
z rodu.

Epilog je zasvěcen stručnému vyličení života dvou posledních mužských členů rodu, *sedmého JUDr. Antonína Mokrého* (1928) a *osmého JUDr. Antonína Mokrého* (1957). První z nich se stal soudcem v roce 1961 a přežil i otřesy prověrek z doby normalizace. Po převratu z roku 1989 se stal předsedou Nejvyššího soudu České republiky, později předsedou Vrchního soudu v Praze. Druhý z nich se stal advokátem a je od roku 2001 členem české delegace v Radě evropských advokátních komor a později byl zvolen viceprezidentem této rady. Po vydání knihy se dovídáme, že JUDr. Antonín Mokřý, toho jména osmý, byl právě zvolen prezidentem Rady evropských advokátních komor.

K prezentaci knihy došlo 20. listopadu 2017 v Galerii 17. listopadu v pražském sídle České advokátní komory, za účasti autora i obou jmenovaných členů rodiny Mokřých.

Z krásné knihy, obsahově bohaté, tištěné na kvalitním křídovém papíře a v nádherné grafické úpravě, máme velkou radost.

Jiří Rajmund Tretera

29. kongres Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církve a státu, Tallinn, listopad 2017

Ve dnech 16. až 18. listopadu 2017 se v estonském hlavním městě Tallinnu uskutečnil 29. výroční kongres Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církve a státu (*European Consortium for Church and State Research*). Jeho tématem byl vztah náboženství, společnosti a státu se zřetelem k zajištění bezpečnosti ze strany státu.

Kongres se konal v sálech Národní knihovny Estonska v Tallinnu a na jeho organizaci se podílely tyto instituce: Ministerstvo vnitra Estonské republiky, Právnická fakulta Univerzity v Tartu, Konference evropských církví (CEC), Estonská rada církví, Komise biskupských konferencí Evropského společenství (COMECE).

Kongresu se zúčastnilo asi 30 členů a korespondentů konsorcia a více než 100 dalších účastníků. Byli to pregraduální studenti a doktorandi z Tallinnu a z Tartu, pracovníci ústředních správních úřadů estonského státu a představitelé církví působících v Estonsku, především církve luterské, pravoslavné a katolické, i některých církví z Evropy a USA.

Českou republiku zastoupili prof. Jiří Rajmund Tretera a doc. Záboj Horák, členové konsorcia, jakož i ředitelka odboru církví Ministerstva kultury Ing. Pavla Bendová.

Hlavním organizátorem setkání byla prof. Merilin Kiviorg z Univerzity v Tartu. Zasedání kongresu i konsorcia probíhala paralelně v několika zasedacích sících Národní knihovny Estonska. Jednacími jazyky byly angličtina a estonština, simultánní překlad byl zajištěn.

Na kongresu zaznělo více než třicet přednášek věnovaných širokému spektru témat. Mezi nejzajímavější vystoupení patřila přednáška, kterou přednesl dne 17. listopadu dopoledne Dr. Shane H. Brady (Georgetown, Ontario, Kanada), právní zástupce Svědků Jehovových, který se věnoval porušování náboženské svobody v současném Rusku. Popsal a na snímcích a videozáznamech podrobně dokumentoval zásahy ruských soudních, správních a policejních orgánů proti Svědkům Jehovovým, včetně obsazování modliteben příslušníky ruských speciálních policejních jednotek. Ruské orgány je zdůvodňují tvrzením, že Svědkové Jehovovi údajně porušují ruské právní předpisy, které slouží k ochraně proti extremismu.

V důsledku těchto zásahů podali Svědkové Jehovovi několik stížností proti jednání ruských státních orgánů k Evropskému soudu pro lidská práva ve Štrasburku.

Na přednášku Dr. Bradyho navázal Dr. Viktor Jelejckij, poslanec ukrajinského parlamentu, prezident Ukrajinské asociace pro náboženskou svobodu. Ve svém příspěvku věnovaném náboženské svobodě na Ukrajině připomněl, že mnozí duchovní působící v oblastech na východě a jihu Ukrajiny ovládaných proruskými separatisty, se stali mučedníky. Vyjádřil zároveň svou kritiku Ruské pravoslavné církve za její spojení s ruským státem, který je ve vztahu k Ukrajině vojenským agresorem.

Dne 17. listopadu odpoledne vystoupil prof. David Vseiov, historik z Estonské akademie věd, s přednáškou věnovanou filosofickým a historickým aspektům vztahu náboženství, společnosti a státu. Připomněl, že náboženství, společnost a stát nelze oddělit. Jejich souvislost ukázal na příkladu starověkých Řeků, pro něž představovalo náboženství jednotící prvek společnosti, který byl o to důležitější, že pro své rozptýlení do asi 150 polis neměli jednotný stát. Pokud jde o ruské duchovní dějiny, poukázal na skutečnost, že ruská státní moc měla vždy tendenci být nadřazena víře. Projevem tohoto přístupu bylo zrušení patriarchy carem Petrem I. v roce 1721. Opačný, kladný přístup naopak představovalo jeho obnovení v roce 1917 v období prozatímní vlády. V závěru vyjádřil prof. Vseiov přesvědčení, že skutečně náboženský člověk se dokáže chovat k druhým lidem vstřícně, i když žije v oblasti konfliktu.

Výsledek jednání zachytil ve svém závěrečném vystoupení dne 18. listopadu prof. Mark Hill QC z Londýna. Připomněl, že pro vzájemné vztahy mezi státem, náboženskými společenstvími a společností jsou důležité hodnoty tolerance a dialogu, cituje výrok britského soudce, který prohlásil, že liberální tolerance není určena jen těm, kdo jsou tolerantní liberálové.

V sobotu večer přednesl pro účastníky kongresu viceprezident Estonské akademie věd prof. Mart Kalm vzpomínky na budování vědy v Estonské republice od vyhlášení její samostatnosti v roce 1918 až do dnešních dnů. Následovalo zasedání konsorcia, které vedl dosavadní prezident prof. Achilles Emilianides (Nikósie). V průběhu zasedání byli přijati noví členové konsorcia prof. Piotr Stanis (Lublin), prof. Matthias Pulte (Mohuč), prof. Vincent A. De Gaetano (Valletta) a prof. Philippe Poirier (Lucemburk). Příští kongres se uskuteční v listopadu 2018 v Sieně. V závěru zasedání byla prezidentkou konsorcia na příští rok zvolena prof. Merilin Kiviorg (Tartu).

3. mezinárodní vědecká konference začínajících vědeckých pracovníků a doktorandů kanonického práva a teologie, Olomouc, listopad 2017

V pátek 24. listopadu 2017 se v aule Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci uskutečnila 3. mezinárodní vědecká konference začínajících vědeckých pracovníků a doktorandů kanonického práva a teologie (*3rd Central European Young Canonists Forum*), kterou uspořádala Katedra církevních dějin a církevního práva Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s Teologickou fakultou Slezské univerzity v Katovicích. Účastníky konference byli, jak název napovídá, doktorandi a začínající vědeckí pracovníci bádající v oboru kanonického práva.

V letošním roce se konference aktivně účastnilo šestnáct mladých kanonistů z České republiky, Polska, Rakouska a Švýcarska, kteří se sešli, aby společně diskutovali nad aktuálními problémy v oborech kanonického práva, konfesního práva, teologie a historie, ale také proto, aby navázali nové profesní i přátelské vztahy a sdíleli vzájemně dosažené zkušenosti se svými kolegy ze střední Evropy. Jde zatím o rekordní počet zúčastněných s vlastním příspěvkem od roku 2015, kdy se konference konala poprvé.

Jednacími jazyky konference byly čeština, polština, němčina, angličtina a italština. Přednášky byly rozděleny do čtyř tematických bloků. Témata příspěvků si přednášející zvolili libovolně, takže odpovídala oblasti vědeckého zájmu každého z badatelů. Úvodní zdravici přednesl jménem děkana Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci proděkan Mgr. Vít Hušek, Th.D. Poté již následovaly příspěvky účastníků. Přednášející doprovázeli a odborně vedli zkušení docenti a profesoři, kteří moderovali jednotlivé přednáškové bloky.

První blok přednášek moderoval Univ.-Prof. Dr. Wilhelm Rees, z Katolické teologické fakulty Univerzity v Innsbrucku, následující pak doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D., z Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Třetí dopolední sérii přednášek provedl účastníky dr. hab. Andrzej Pastwa, prof. UŠ, z Teologické fakulty Slezské univerzity v Katovicích.

Po společném obědě následoval poslední panel přednášek, který moderoval hostitel konference doc. lic. Damián Němec, dr, z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Konference byla ukončena s příslibem opětovného setkání v následujícím roce: datum příští konference bylo stanoveno na 23. listopad 2018.

Eva Zavadilová

Medzinárodná vedecká konferencia *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – história a súčasnosť*, Trnava, november 2017

Vo štvrtok 30. novembra 2017 sa v priestoroch Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – história a súčasnosť*, ktorú usporiadal Ústav pre právne otázky náboženskej slobody hosťujúcej fakulty v spolupráci v Katedrou cirkevných dejín a cirkevného práva Cyrilometodskej teologickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a Ústavom pre konfesné právo a štátno-cirkevné vzťahy Užhorodskej národnej univerzity v Užhorode.

Konferenciu otvorila dekanka Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave doc. JUDr. Mgr. Andrea Olšovská, PhD. Následne odovzdala slovo moderátorovi konferencie JUDr. Viktorovi Križanovi, PhD., z teje fakulty. Prvý príspevok predniesol rektor Trnavskej univerzity v Trnave prof. doc. JUDr. Marek Šmid, PhD., a to na tému *Financovanie cirkví a náboženských spoločností – história a súčasnosť*. Zhrnul v ňom dvadsaťročné snahy o nový model financovania náboženských spoločenstiev pôsobiacich na Slovensku a zameral sa i na najnovší vývoj v danej problematike.

Na prvého rečníka nadviazal P. doc. lic. Damián Němec, dr, OP, z Cyrilometodskej teologickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, ktorý sa vo svojom príspevku s názvom *Nový systém financování cirkví a náboženských společností v České republice* sústredil predovšetkým na nový model samofinancovania, ktorý v súčasnosti v Českej republike buduje katolícka cirkev. Upozornil na jeho výhody i nevýhody a pozornosť venoval najmä právnym inštitútom, ktoré majú zabezpečiť transparentné a hospodárne využívanie finančných prostriedkov, ktoré katolícka cirkev v Českej republike získala po majetkovom vyrovnaní so štátom ako súčasť odškodnenia za krivdy spáchané v minulosti.

Ďalší príspevok s názvom *Realizace majetkového vyrovnání v České republice ze strany ženských řeholí* predniesla Mgr. ThLic. ICLic. Monika Menke, Th.D., z teje fakulty, v ktorom sa na rozdiel od svojho predrečníka, ktorý sa venoval

predovšetkým financovaniu partikulárnych cirkví (arcidiecéz a diecéz), zamerala na zabezpečenie aktivít ženských rehoľných rádov a kongregácií, pričom upozornila na konkrétne projekty, ktoré boli v nedávnej dobe realizované a ktoré už slúžia blahu širokej verejnosti.

Dopoludňajší blok príspevkov uzavrel Mgr. Adam Csukás, z Právnickej fakulty Univerzity Karlovej, ktorý referoval na tému *Financovanie opráv katolíckych cirkevných stavieb v Československu do roku 1949*. Upozornil na niektoré právne inštitúty, ktoré boli súčasťou československého práva konfesného až do roku 1949 a ktorých účelom bolo zabezpečiť úhradu stavebných a ďalších vecných i osobných nákladov spojených s udržiavaním katolíckych cirkevných stavieb, predovšetkým kostolov a fár.

Popoludňajší blok začal príspevkom s názvom *Kongrua ako právny základ odmeňovania duchovných v práve platnom na Slovensku v období I. Československej republiky*, ktorý pripravili doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD., a doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD., z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Autorky podali podrobný prehľad právnej úpravy kongruálnych doplnkov v uhorskom právnom poriadku i v práve platnom v Československu na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, pričom upozornili i na niekoľko menej známych faktov.

Nasledoval príspevok P. prof. Jozefa Slivoňa, IC.D., SDB, z Fakulty kanonického práva Pápežskej saleziánskej univerzity v Ríme, s názvom *Niektoré aspekty financovania cirkví v Taliansku*. Jeho autor sa v ňom zamerail predovšetkým na recentnú taliansku právnu úpravu financovania katolíckej cirkvi, vychádzajúcu z konkordátov uzatvorených medzi Apoštolským stolcom a Talianskom. Najväčšiu pozornosť venoval fungovaniu systému daňových asignácií *otto per mille*, ktorý sa v Taliansku osvedčil.

Príspevok s názvom *Moderné spôsoby priamej podpory štátu cirkvám a náboženským spoločnostiam vo svete* predniesol P. ThDr. ThLic. Mgr. Martin Šabo, PhD., CSsR, z Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Sústredil sa v ňom na zahraničné modely financovania náboženských spoločenstiev a uvažoval o možnostiach ich uplatnenia na Slovensku.

Druhý konferenčný blok uzavrela ThLic. Mgr. Michaela Moravčíková, Th.D., riaditeľka Ústavu pre právne otázky náboženskej slobody Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave a hlavná organizátorka konferencie. Vo svojom príspevku s názvom *Dvadsať rokov hľadania nového modelu financovania cirkvi*

a náboženských spoločností v Slovenskej republike zhrnula výsledky slovenskej vedy konfesného práva na poli financovania náboženských spoločenstiev za uplynulé dve desaťročia, pričom najväčšiu pozornosť venovala ústavným princípom, ktoré nachádzajú v zákone č. 218/1949 Zb., o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských spoločností štátom, len čiastočné uplatnenie. Vyslovila sa za nový zákon, ktorý upraví financovanie náboženských spoločenstiev dôstojným spôsobom, ktorý bude navyše plne zodpovedať konkordátu uzatvorenému medzi Apštolským stolcom a Slovenskou republikou i obdobnej zmluve uzatvorenej medzi jedenástimi náboženskými spoločenstvami a Slovenskou republikou.

Rokovanie konferencie sa nieslo v priateľskom duchu. Na jednotlivé príspevky pravidelne nadväzovala bohatá diskusia, ktorá po prvom konferenčnom bloku pokračovala i na spoločnom obede. Výsledky konferencie budú verejnosti predstavené v podobe recenzovaného zborníku.

Adam Csukás

Ze zasedání 29. kongresu Evropského konsorcia pro výzkum vztahu církve a státu, které se uskutečnilo ve dnech 16. až 18. listopadu 2017 v Tallinnu. Přednáší prof. Mark Hill QC.

From the 29th Congress of the European Consortium for Church and State Research, which took place from 16th to 18th November 2017 in Tallinn. Professor Mark Hill QC delivers a lecture.

Foto Záboj Horák

Ze Společnosti pro církevní právo

*Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht
Dalla Società per il diritto canonico*

Den spolků 2017 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy

Dne 23. října 2017 se v atriu Právnické fakulty Univerzity Karlovy uskutečnila jako každý akademický rok celodenní prezentace studentských spolků. U stolečku Společnosti pro církevní právo se vystřídali studenti právnické fakulty Jan Beránek, Adam Csukás, Jakub Kaňa, Jakub Nagy a Marek Novák, členové Společnosti. Osvěžením prezentace byl kytarový doprovod studenta práv a absolventa pražské konzervatoře Štěpána Korence.

Přátelské sejití na paměť plukovníka Stanislava Rejthara

V neděli 5. listopadu 2017 dopoledne se po pravidelných bohoslužbách konalo ve společenském sále Farního sboru Českobratrské církve evangelické v Praze-Vršovicích, v Tulské ulici, přátelské sejití k uctění památky hrdinného letce z doby druhé světové války, člena vršovického sboru plukovníka Ing. Stanislava Rejthara (1911–1977).

O jeho životním příběhu se můžeme dočíst v Rejtharově autobiografii *Dobří vojáci padli... Ze vzpomínek válečného pilota*, kterou po roce 1990 uspořádaly jeho manželka Vlasta Rejtharová, MA (Oxon.), a dcera PhDr. Olga Bezděková Rejtharová. Třetí, podstatně doplněné vydání, je z roku 2011.

V knize je podrobně vypsán životní příběh důstojníka československé armády, který bojoval na západní frontě proti nacistickým okupantům, byl pilotem 313. stíhací perutě RAF, v roce 1944 se zúčastnil Slovenského národního povstání a poté bojoval až do konce války jako partyzán ve slovenských horách. Po roce 1948 prožil on i celá jeho rodina pronásledování komunistickým režimem.

Ještě jednu knihu ze života své rodiny PhDr. Olga Bezděková Rejtharová editovala, a to v roce 2012. Jsou to *Válečné deníky* její tety, maminičky sestry Olgy Horníčkové Novákové.

S nesmírným zájmem jsme o přátelském sejití ve vršovickém sboru naslouchali vyprávění PhDr. Olgy Bezděkové Rejtharové o jejím otci, mamince Vlastě a celé rodině. Přivedla i vzácného návštěvníka, svou tetu Olgu Horníčkovou Novákovou, která žije od svého odchodu do exilu v Kanadě a která před nedávnem přijela na návštěvu do České republiky. Vyprávění bylo obohaceno také jejími osobními vzpomínkami, tedy vzpomínkami v obdivuhodném a brilantním podání ženy, která přes svůj věk 95 let umí podrobně přiblížit události ze svého mládí s přesností, elegancí a nádhernou češtinou.

Slavnostní požehnání Encyklopedie českých právních dějin

Dne 6. listopadu 2017 byla ve Filosofickém sále Strahovské knihovny v Praze požehnána za účasti více než padesáti hostů *Encyklopedie českých právních dějin*. Požehnání udělil opat Královské kanonie premonstrátů na Strahově J. M. Michael J. Pojezdný, OPraem. Slavnostní proslov na úvod pronesl doc. JUDr. Karel Schelle, CSc., právní historik z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, editor Encyklopedie. Přítomen byl koeditor doc. JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int. Na vzniku Encyklopedie se podílí téměř 750 autorů z různých oborů práva i právní praxe, učitelů filosofických a pedagogických fakult, muzeí a jiných vědeckých institucí z České republiky, Slovenska, Rakouska, Polska a Maďarska.

Mezi více než padesáti účastníky byli členové Společnosti pro církevní právo převor Královské kanonie premonstrátů na Strahově PaedDr. ICLic. Mgr. Bartoloměj Marián Čačík, člen této kanonie prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., generální vikář Plzeňské diecéze Dr. Jiří Majkov, IC.D., jakož i doc. Jiří Kašný, Th.D., z Anglo-americké vysoké školy v Praze, Mgr. Petr Nohel, Ph.D., z Univerzity Karlovy, JUDr. PhDr. Antonín Kubačák, CSc., z Ministerstva zemědělství a doc. JUDr. ICLic. Zábaj Horák, Ph.D., LL.M., místopředseda Společnosti pro církevní právo. Mezi blízkými přáteli Společnosti, kteří se slavnostního večera zúčastnili, byl proděkan Právnické fakulty Univerzity Karlovy prof. JUDr. PhDr. mult. Michal Tomášek, DrSc.

Vánoční koncert Právnické fakulty Univerzity Karlovy

Každoročně v adventní době pořádá Právnická fakulta Univerzity Karlovy slavnostní vánoční koncert v hlavním sále staroslavného pražského Karolina pro své učitele, studenty i zaměstnance, jejich rodiny a přátele.

Svůj tradiční vánoční koncert právnická fakulta uspořádala také letos, a to 7. prosince 2017. O devatenácté hodině byl již celý hlavní sál Karolina zaplněn do posledního místa. Po důstojném varhanním úvodu slavnost zahájil letos znovu-zvolený děkan fakulty prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc. Ve svém prosluvu přál všem přítomným, aby zážitek z krásné hudby a příjemného prostředí přinesl všem aspoň na chvíli zapomenutí na všední starosti a nelehkou politickou situaci v naší zemi a posílil je k další vědecké, pedagogické a studijní práci. V závěru poděkoval všem, kdo se zasadili o přípravu večera, zejména paní doc. JUDr. Věře Štangové, CSc., a o podporu večera, jmenovitě Univerzitě Karlově a advokátní kanceláři Císař, Češka, Smutný.

Následoval bohatý koncert, který připravil smyčcový orchestr Virtuosi di Praga pod vedením Oldřicha Vlčka, jenž hned po děkanově projevu zapálil svíčky na adventním věnci a vysvětlil jejich symboliku. Sólové party zahráli Jiří Emmer (varhany) a Lukáš Pavlíček (hoboj). Znamé operní árie přednesli Michaela Katráková (soprán), sólista drážďanské opery Jiří Rajniš (baryton), desetiletá Anežka Povolná (za účasti smyčcového orchestru a flétny) a několik dalších pěvců.

Vyvrcholení celého večera představoval okamžik, kdy během přednesu vánočního zpěvu *Adeste fideles* v auditoriu postupně povstali členové čtyřicetičlenného pěveckého Smíšeného sboru z Milevska, přešli do prostoru v čele promočního sálu Karolina a spolu zazpívali asi dvanáct nejznámějších českých vánočních koled, přičemž ke zpěvu strhli všechny přítomné. Nakonec celý sál jako každým rokem povstal a všichni zazpívali čtyři sloky české a slovenské vánoční hymny *Narodil se Kristus Pán*.

Po skončení koncertu pokračoval večer společnou zábavou několika set účastníků v gotických přízemních sálech Karolina.

Gratulace členům Společnosti pro církevní právo

Ondřej Šmat úspěšně ukončil své magisterské studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 11. září 2017.

JUDr. Petr Poledník, advokát v Brně, byl dne 22. září 2017 zvolen místopředsedou představenstva České advokátní komory.

Dr. Piotr Szymaniec z Vratislavi se úspěšně habilitoval v oboru právních věd na Fakultě práva, správy a ekonomie Vratislavské univerzity a byl ke dni 23. října 2017 jmenován docentem.

JUDr. Antonín Stehlik, právník v oblasti stavebnictví a bankovníctví, varhaník v kostele Nejsvětějšího Srdce Páně v Praze, oslavil dne 30. listopadu 2017 své 80. narozeniny.

Mgr. Martin Gregor, z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě, obhájil dne 19. prosince 2017 svou rigorózní práci na téma *Právne reformy cisára Augusta* a byl mu udělen titul doktora práv.

Pan Pavel Landa, známý český redaktor a publicista, čestný člen Společnosti pro církevní právo, odborný poradce redakce Revue církevního práva, oslavil 2. ledna 2018 své 82. narozeniny.

Jiří Rajmund Tretera

From the Church Law Society

*Aus der Gesellschaft für Kirchenrecht
Dalla Società per il Diritto Canonico*

Day of Associations 2017 at the School of Law of Charles University in Prague

On 23rd October 2017, an annual daylong presentation of student associations took place in the atrium of the School of Law of Charles University in Prague. Students of the School of Law and members of the Church Law Society Jan Beránek, Adam Csukás, Jakub Kaňa, Jakub Nagy and Marek Novák took turns at the table of the Society. A guitar accompaniment performed by Štěpán Korenec, a student of law and a graduate of the Prague Conservatory, refreshed the presentation.

Friendly Meeting Commemorating Colonel Stanislav Rejthar

On the morning of Sunday, 5th November 2017, after regular worship, a friendly meeting in memory of heroic World War II pilot and member of the congregation of Vršovice Colonel Ing. Stanislav Rejthar (1911–1977) took place in the assembly hall of the Congregation of the Evangelical Church of Czech Brethren in Prague-Vršovice.

His life story can be read in Rejthar's autobiography *Good Soldiers Have Fallen... From Memories of a War Pilot*, which was arranged after 1990 by his wife Vlasta Rejtharová, MA (Oxon.), and his daughter PhDr. Olga Bezděková Rejtharová. The third, significantly supplemented edition was released in 2011.

The life story of a Czechoslovak army officer who fought on the Western Front against Nazi occupiers, was a pilot of the 313th RAF fighter squadron, participated in the Slovak National Uprising in 1944 and then fought until the end of the war as a partisan in the Slovak mountains, is described in the book in detail. After 1948, he and his entire family were persecuted by the Communist regime.

PhDr. Olga Bezděková Rejtharová edited one more book from the life of her family in 2012, namely the *War Diaries* of her aunt, her mother's sister Olga Horníčková Nováková.

With great interest, we listened to a narration by PhDr. Olga Bezděková Rejtharová about her father, her mother Vlasta and the entire family at the friendly meeting at the Congregation of Vršovice. She brought a precious visitor, her aunt Olga Horníčková Nováková, who has lived in Canada since she was exiled and who recently visited the Czech Republic. The narration was also enriched by her personal memories, remembrances presented admirably and brilliantly by a woman who, despite her age of 95, can expound the events of her youth in detail with precision, elegance and in gorgeous Czech.

Festive Blessing of the Encyclopaedia of Czech Legal History

On 6th November 2017, in the Philosophical Hall of the Strahov Library in Prague the *Encyclopaedia of Czech Legal History* was blessed with the participation of more than 50 guests. The blessing was granted by the Abbot of the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov, The Rt. Rev. Michael J. Pojezdný, OPraem. The opening speech was delivered by Associate Professor JUDr. Karel Schelle, CSc., legal historian from the School of Law of the Masaryk University in Brno and editor of the encyclopaedia. The co-editor, Associate Professor JUDr. Bc. Jaromír Tauchen, Ph.D., LL.M. Eur.Int., was also present. Approximately 750 authors from various fields of law and legal practice, teachers at the schools of arts and education, museums and other scientific institutions from the Czech Republic, Slovakia, Austria, Poland and Hungary participated in the formation of the Encyclopaedia.

Members of the Church Law Society, Prior of the Royal Canonry of Premonstratensians at Strahov PaedDr. ICLic. Mgr. Bartoloměj Marián Čačík, member of the Canonry Professor JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc., Vicar General of the Diocese of Plzeň Dr. Jiří Majkov, IC.D., Associate Professor Jiří Kašný, Th.D., from the Anglo-American University in Prague, Mgr. Petr Nohel, Ph.D., from the Charles University in Prague, JUDr. PhDr. Antonín Kubačák, CSc., from the Ministry of Agriculture and Associate Professor JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M., Vice-Chairman of the Church Law Society, were present among more than 50 participants. Among the close friends of the Society who took part in the festive evening was the Vice-Dean of the School of Law of Charles University in Prague, Professor JUDr. PhDr. mult. Michal Tomášek, DrSc.

Christmas Concert of the School of Law of Charles University in Prague

Every year in Advent, the School of Law of Charles University in Prague organizes a festive Christmas concert for its teachers, students and employees, and their families and friends, in the main hall of Karolinum in Prague.

The traditional Christmas concert took place this year on 7th December 2017. At 7 p. m., the whole main hall of Karolinum was filled to the last place. After a respectable organ introduction, the concert was commenced by the Dean of the School of Law, Professor JUDr. Jan Kuklík, DrSc., re-elected this year.

In his speech, he hoped that the experience of beautiful music in a pleasant environment would help everyone forget the everyday worries and the difficult political situation in our country for a while, and would refresh them for further scientific, pedagogical and intellectual work. In the end, he thanked all those who contributed to the preparation of the evening, especially Associate Professor JUDr. Věra Štangová, CSc., and those who supported the evening, in particular the Charles University in Prague and the attorney's office Císař, Česka, Smutný.

A rich concert followed, arranged by the Virtuosi di Praga orchestra, led by Oldřich Vlček, who lit the candles on the advent wreath and explained their symbolism immediately after the dean's speech. The solos were performed by Jiří Emmer (organ) and Lukáš Pavlíček (oboe). Famous opera arias were presented by Michaela Katráková (soprano), soloist of the Semperoper Dresden Jiří Rajniš (baritone), 10-year-old Anežka Povolná (with the participation of a string orchestra and flute) and several other singers.

The culmination of the whole evening was the moment when members of the 40-member Mixed Choir of Milevsko stood gradually in the auditorium during the Christmas chant *Adeste fideles*, walked to the front part of the graduation ceremony hall of Karolinum and sang together about 12 of the best-known Czech Christmas carols, encouraging everyone present to join. Eventually, the whole hall stood, as every year, and all sang four verses of the Czech and Slovak Christmas hymn 'Christ was born the Lord'.

After the concert, the evening continued with the entertainment of several hundred participants in the Gothic ground floor halls of Karolinum.

Congratulations to the Members of the Church Law Society

Ondřej Šmat successfully completed his master's degree at the School of Law of Charles University in Prague on 11th September 2017.

JUDr. Petr Poledník, an attorney in Brno, was elected Vice-Chairman of the managing board of the Czech Bar Association on 22nd September 2017.

Dr. Piotr Szymaniec from Wrocław successfully habilitated in the field of legal sciences at the School of Law, Administration and Economics of the University of Wrocław and was appointed Associate Professor on 23rd October 2017.

JUDr. Antonín Stehlik, a lawyer in the field of building construction and banking and organist at the Church of the Most Sacred Heart of Our Lord in Prague, celebrated his 80th birthday on 30th November 2017.

Mgr. Martin Gregor, from the School of Law of Comenius University in Bratislava, defended his rigorous thesis titled *Legal Reforms of Emperor Augustus* on 19th December 2017 and was awarded the degree of doctor of laws.

Mr. Pavel Landa, a leading Czech editor and publicist, honorary member of the Church Law Society, and senior adviser to the editorial board of the Church Law Review, celebrated his 82nd birthday on 2nd January 2018.

Jiří Rajmund Tretera

Z nové literatury

From New Publications – Neu erschienene Literatur – Dalle novità letterarie

BENÁK, Jaroslav (ed.), *Církev a stát 2017*, Sborník z konference, Masarykova univerzita, Brno, 2017, 74 s., ISBN 978-80-210-8830-6 (online),

z obsahu:

TRETERA, Jiří Rajmund, *Vážná potřeba institucionalizované duchovní péče v lůžkových zdravotnických zařízeních*, Úvaha na základě několika osobních zkušeností, s. 9–17,

HORÁK, Záboj, *Duchovní péče v necírkevních institucích jako typ služeb, které náboženská společenství poskytují široké veřejnosti*, s. 18–26,

MENKE, Monika, *Nadkonfesní rozměr služby nemocničních kaplanů v ČR*, s. 27–44,

GREGOR, Martin, *Judikatura Európskeho súdu pre ľudské práva o uplatnení výhrady vo svedomí v zdravotníctve a jej slovenský kontext*, s. 45–63,

NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, Alžbeta, *Dříve vyslovené přání a náboženské vyznání*, s. 64–74.

BĚLOVSKÝ, Petr, STLOUKALOVÁ, Kamila (eds.), *CARO AMICO*, 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími, Auditorium, Praha, 2017, 576 s., ISBN 978-80-87284-64-3,

z obsahu:

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, Veronika, *Římské právo v pozitivním práve katolické církvi v problematice obyčejového práva*, s. 112–118,

HORÁK, Záboj, *Kanonisté a římské právo v českých zemích*, s. 172–183,

HRDINA, Antonín Ignác, *Římské právo – právo platné ještě ve 20. století*, s. 184–192,

NEMEC, Matúš, *Trestná moc v kánonickom práve*, s. 287–292,

TRETERA, Jiří Rajmund, *Vlastnictví a náhrada škody v právu staré Mezopotámie*, s. 481–496,

VLADÁR, Vojtech, *Vplyv gregoriánskej reformy na vývoj kánonického práva*, s. 519–537,

VLADÁR, Vojtech, *Cirkevná reforma a pramene práva*, s. 538–549.

KAŠNÝ, Jiří, *Právo v hebrejské Bibli*, Vyšehrad, Praha, 2017, 208 s., ISBN 978-80-7429-910-0.

PAVLÍČEK, Tomáš W., *Výchova kněží v Čechách a jejich role v náboženské kultuře (1848–1914)*, Academia, Praha, 2017, 560 s., ISBN 978-80-200-2771-9.

RUCKÝ, Evald, *555 let Jednoty bratrské v datech*, Jednota bratrská, Liberec, 2015, 239 s., ISBN 978-80-905380-6-1.

SCHELLE, Karel, TAUCHEN, Jaromír (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, X. svazek: R–Říš, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 2017, 813 s., ISBN 978-80-7380-671-2,

z obsahu:

CSUKÁS, Adam, *Rokovina a koblina*, s. 621–624,

HORÁK, Záboj, *Revue církevního práva*, s. 609–611,

HRDINA, Antonín Ignác, *Rekurs v kanonickém právu*, s. 443–444,

KAŠNÝ, Jiří, *Rušení klášterů v 50. letech 20. století*, s. 698–703,

KAŠNÝ, Jiří, *Řády a kongregace v českých zemích*, s. 710–716,

KAŠNÝ, Jiří, *Řehole*, s. 785–790,

KRAUS, Tomáš, *Restituce židovského majetku*, s. 539–542,

KUBAČÁK, Antonín, *Restituce zemědělského a lesního majetku (po roce 1989)*, s. 529–539,

MAN, Vlastislav, *Restituce církevního majetku*, s. 471–487,

SCHELLE, Karel, *Rejstřík svazů církví a náboženských společností*, s. 407–408,

SPRATEK, Daniel, *Řády církevní těšínské*, s. 740,

STELLNER, František, *Rušení klášterů za Josefa II.*, s. 697–698.

STODOLA, Jiří, KRATOCHVÍL, Miroslav (ed.), *Nejmenší z nás 2017*, Sborník příspěvků, Bios – Společnost pro bioetiku, Moravská Ostrava, 2017, 83 s., ISBN 978-80-905358-6-2,

z obsahu:

CIGÁNEK, Radim, *Umělý potrat v trestním právu v českých zemích před rokem 1957*, s. 17–28,

KRATOCHVÍL, Miroslav, *Stejnopohlavní rodiče?*, Analýza Ústavního soudu ČR, s. 49–61,

ŠIPR, Květoslav, ŠIPROVÁ, Helena, *Asistovaná reprodukce a život nejmenších z nás*, s. 62–67,

VALC, Jakub, *Právní status nascitura v kontextu divergence soukromoprávní a veřejnoprávní regulace*, s. 29–48.

Časopisy, periodika – Journals

Caritas et Veritas, Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech, Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice, ISSN 1805-0948,

č. 1/2017,

z obsahu:

PŘIBYL, Stanislav, *Kanonické právo a spiritualita*, s. 193–204.

Ecumeny and Law, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, ISSN 2353-4877,

Volume 3 (2015),

z obsahu:

NĚMEC, Damián, *Protection of Minors in the Current Canon Law*, s. 197–215,

PŘIBYL, Stanislav, *The Sacrament of Confirmation: From Being Educated in Faith to Christian Maturity*, s. 217–228,

Volume 4 (2016),

z obsahu:

NĚMEC, Damián, *Conscientious Objection in Current Czech Law*, s. 249–273,

PŘIBYL, Stanislav, *Freedom of Conscience in the Code of Canon Law*, s. 127–143.

Stoleček Společnosti pro církevní právo na Dni spolků 2017, uspořádaném na Právnické fakultě Univerzity Karlovy dne 23. října 2017.

The table of the Church Law Society at the Day of Associations 2017, held at the School of Law of Charles University in Prague on 23rd October 2017.

Foto Antonín Krč

Z přátelského sejití na paměť plukovníka Stanislava Rejthara, které se uskutečnilo ve Farním sboru Českobratrské církve evangelické v Praze – Vršovicích dne 5. listopadu 2017. Za stolem zleva: Olga Horníčková Nováková a Olga Bezděková Rejtharová.

From the friendly meeting commemorating Colonel Ing. Stanislav Rejthar, which took place in the Congregation of the Evangelical Church of Czech Brethren in Prague – Vršovice on 5th November 2017. From the left behind the table: Olga Horníčková Nováková and Olga Bezděková Rejtharová.

Foto Záboj Horák

Doc. Karel Schelle s prof. Antonínem Ignácem Hrdinou na slavnostním požehnání Encyklopedie českých právních dějin, které se uskutečnilo dne 6. listopadu 2017 ve Filosofickém sále Strahovské knihovny v Praze.

Associate Professor Karel Schelle with Professor Antonín Ignác Hrdina at the festive blessing of the Encyclopaedia of Czech Legal History, which took place on 6th November 2017 in the Philosophical Hall of the Strahov Library in Prague.

Foto Lucie Košinarová

CHURCH LAW REVIEW | Volume XXIV | No. 70–1/2018

A peer-reviewed scientific journal listed in the List of Peer-reviewed Non-impacted Journals Published in the Czech Republic, which is issued by the Research, Development and Innovation Council of the Government of the Czech Republic. The journal is included in the following scientific journal databases: the European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), and the Central and Eastern European Online Library (CEEOL).

The journal is published by the Church Law Society (IČO: 62934121), which is a member of the Council of Scientific Societies of the Czech Republic and a collective member of the Czech Christian Academy as its legal department.

It was the recipient of the ‘Prestigious Award of the “Karlsbader Juristentage” Society of German, Czech, Slovak and Austrian Lawyers’ for the ‘Best Scientific Legal Journal Published in the Czech Republic’ in 2003.

All articles are subject to double-blind peer review.

The journal is published four times a year (in January, April, July and October of each year).

Office Address: Společnost pro církevní právo, Sudoměřská 25, 130 00 Praha 3, Czech Republic

Email: spcp@prf.cuni.cz

Websites: <http://spcp.prf.cuni.cz/review> (English),
<http://spcp.prf.cuni.cz/revue> (Czech)

Editor-in-chief: P. Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP, recipient of the Gold Medal of St. Vojtěch (Adalbert) of the Archbishopric of Prague for achievements in and contributions to the study area of canon law and religion law

Deputy Editor-in-chief: Associate Professor JUDr. ICLic. Zábaj Horák, Ph.D., LL.M.

Editor: Mgr. Adam Csukás

Senior Adviser: Pavel Landa

Proofreading: Tomáš Stavrovský

Editorial Board: P. Professor JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP

JUDr. Miloš Holub, Ph.D.

Associate Professor JUDr. ICLic. Zábaj Horák, Ph.D., LL.M.

JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.

Associate Professor JUDr. Matúš Nemeč, PhD.

R. D. Associate Professor JUDr. Stanislav Přibyl, Ph.D., Th.D., IC.D.

DTP: Antonín Plicka

Cover Design: † Ing. arch. Josef Hyzler

Photo: Antonín Krč

Printed by: TOMOS, a. s., Ohradní 59, 140 21 Praha 4, Czech Republic

Distribution: Ing. Stanislav Hruška, Jana Nosková

This issue was closed as of 1st January 2018.

Print run of 1,000 copies

ISSN 1211-1635 (print)

ISSN 2336-5609 (online)

Reg. č. MK ČR: E 7429

© Church Law Society, 2018

Česká verze tiráže je na následující stránce.

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA | XXIV. ročník | č. 70–1/2018

Recenzovaný vědecký časopis uvedený v Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice vyhlášeném Radou pro výzkum, vývoj a inovace vlády České republiky. Zařazen do databází odborných časopisů European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS) a Central and Eastern European Online Library (CEEOL).

Vydává Společnost pro církevní právo (IČO: 62934121), člen Rady vědeckých společností České republiky, kolektivní člen České křesťanské akademie, z. s., jako její právní sekce.

Nositel Prestižní ceny Společnosti německých, českých, slovenských a rakouských právníků Karlovarské právnícké dny za nejlepší odborný právnícký časopis vydávaný v České republice za rok 2003.

Všechny články procházejí oboustranně anonymním recenzním řízením.

Vychází čtyřikrát ročně (v lednu, dubnu, červenci a říjnu každého roku).

Adresa redakce: Společnost pro církevní právo, Sudoměřská 25, 130 00 Praha 3

E-mail: spcp@prf.cuni.cz

Internetové stránky: <<http://spcp.prf.cuni.cz/revue>> (česky),
<<http://spcp.prf.cuni.cz/review>> (anglicky)

Šéfredaktor: P. prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP, nositel zlaté Svatovojtěšské medaile Arcibiskupství pražského za zásluhy a přínos v oblasti studia církevního a konfesního práva

Zástupce šéfredaktora: doc. JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

Redaktor: Mgr. Adam Csukás

Odborný poradce: Pavel Landa

Korektury: Tomáš Stavrovský

Redakční rada: P. prof. JUDr. Jiří Rajmund Tretera OP

JUDr. Miloš Holub, Ph.D.

doc. JUDr. ICLic. Záboj Horák, Ph.D., LL.M.

JUDr. Štěpán Hůlka, Ph.D., LL.M.

doc. JUDr. Matuš Nemeč, PhD.

R. D. doc. JUDr. Stanislav Příbyl, Ph.D., Th.D., IC.D.

Sazba: Antonín Plicka

Grafická úprava obálky: † Ing. arch. Josef Hyzler

Foto: Antonín Krč

Tisk: TOMOS, a. s., Ohradní 59, 140 21 Praha 4

Distribuce: Ing. Stanislav Hruška, Jana Nosková

Toto číslo bylo redakčně uzavřeno ke dni 1. ledna 2018.

Náklad: 1 000 výtisků.

ISSN 1211-1635 (tištěná verze)

ISSN 2336-5609 (elektronická verze)

Reg. č. MK ČR: E 7429

© Společnost pro církevní právo, 2018

**The English version of this imprint's text
is available on the previous page.**